

Πληροφορίες: Αντωνία Παυλή, Φανή Προβή

Αθήνα: 27.05.2022

Αρ. Πρωτ.: 778

ΠΡΟΣ: κ. Π. Αλεξανδρή, Γενικό Γραμματέα Δικαιοσύνης και Ανθρωπίνων
Δικαιωμάτων

ΚΟΙΝ: «Πίνακας Αποδεκτών»

ΘΕΜΑ: «Δράση του Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας της
Ε.Σ.Α.μεΑ. για την υποστήριξη του Σημείου Αναφοράς του
Υπουργείου Δικαιοσύνης για την ορθή εφαρμογή των
απαιτήσεων της Σύμβασης και των Τελικών Παρατηρήσεων της
Επιτροπής των Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με
Αναπηρίες»

Αξιότιμε κύριε Αλεξανδρή,

Η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.) - που αποτελεί την
τρίτοβάθμια κοινωνική και συνδικαλιστική οργάνωση των ατόμων με αναπηρία,
χρόνιες παθήσεις και των οικογενειών τους στη χώρα και επίσημα αναγνωρισμένο
δια του ν. 2430/96 (ΦΕΚ 156Α/10.7.96) Κοινωνικό Εταίρο της ελληνικής Πολιτείας σε
ζητήματα αναπηρίας - στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη
Ανθρωπίνου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση 2014-2020», υλοποιεί το
Έργο «Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας»¹, το οποίο συγχρηματοδοτείται από το
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και την Ελλάδα. Σκοπός του Παρατηρητηρίου είναι η
παραγωγή έγκυρης πληροφόρησης, τεκμηρίωσης και επιστημονικής γνώσης για τα
θέματα της αναπηρίας στην Ελλάδα και η συμβολή στη διαμόρφωση πολιτικών που

¹ Εφεξής «Παρατηρητήριο»

θα εξασφαλίσουν ίσα δικαιώματα και ευκαιρίες για τα άτομα με αναπηρία, χρόνιες παθήσεις και τις οικογένειές τους.

Το Παρατηρητήριο, λαμβάνοντας υπόψη τον κρίσιμο ρόλο της τομεακής και περιφερειακής διάστασης των πολιτικών υλοποίησης της Σύμβασης των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (CRPD),² που η Ελλάδα κύρωσε με το ν. 4074/2012 και δεσμεύεται να εφαρμόσει τις απαιτήσεις που αυτή περιλαμβάνει, σχεδίασε και υλοποιεί κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο τη δράση ΠΕ9, με αντικείμενο την «Παροχή υποστήριξης στα Επιμέρους Σημεία Αναφοράς (Υπουργεία και Περιφέρειες) για την ορθή εφαρμογή των απαιτήσεων της Σύμβασης και των Τελικών Παρατηρήσεων της Επιτροπής σε Κεντρικό και Περιφερειακό Επίπεδο».

Στο πλαίσιο των απαιτήσεων της Σύμβασης, τον Σεπτέμβριο του 2019 η Επιτροπή προέβη σε εποικοδομητικό διάλογο με την αντιπροσωπία του ελληνικού κράτους, κατά τη διάρκεια του οποίου εξετάστηκε κατά πόσο το ελληνικό κράτος έχει εναρμονιστεί με τις διατάξεις της Σύμβασης. Απόρροια αυτού του εποικοδομητικού διαλόγου ήταν η δημοσίευση των Τελικών Παρατηρήσεων και Συστάσεων³ της Επιτροπής προς την Ελλάδα, μέσω των οποίων επισημαίνονταν τα σημεία εκείνα στα οποία η ελληνική Πολιτεία όφειλε να εργαστεί περαιτέρω, στο πλαίσιο τήρησης των δεσμεύσεων που απορρέουν από την κύρωση της Σύμβασης. Η δημοσίευση των Τελικών Παρατηρήσεων σε συνδυασμό με τους διαρκείς αγώνες για την ικανοποίηση των πάγιων αιτημάτων του αναπηρικού κινήματος, οδήγησαν το 2020 στην υιοθέτηση του πρώτου *Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία* (εφεξής ΕΣΔ)⁴, που, παρά τις όποιες αδυναμίες του, αποτελεί έναν οδικό χάρτη για την άρση των εμποδίων και της

² Εφεξής «Σύμβαση»

³ Οι Τελικές Παρατηρήσεις και Συστάσεις της Επιτροπής είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα των Ηνωμένων Εθνών στο:

<https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkGid%2fPPRiCAqhKb7yhskOcZ9cO6iPair3wEJzoMtZPRlsn2F8be6qzYChDHrmBTMH%2bqHKEyy9lkIKsnfl7vYm%2b%2fX3mXiOTCPBgssnHiOpTdZNGr3iDcGr9iV9ip4N2>. Επίσης, η Ε.Σ.Α.με.Α., με δική της πρωτοβουλία, μετέφρασε τις Τελικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής στην [ελληνική γλώσσα](#) αλλά και σε [κείμενο εύκολο για ανάγνωση](#) (easy-to-read) για την περαιτέρω διάχυση τους στην ελληνική κοινωνία.

⁴ Εφεξής «ΕΣΔ»

διάκρισης που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία σε όλους τους τομείς ζωής με περισσότερο συστηματικό τρόπο.

Αξιοποιώντας το υψηλό επίπεδο τεχνογνωσίας και την πολυετή εμπειρία που η Ε.Σ.Α.μεΑ. και το «Παρατηρητήριο» διαθέτουν στα ζητήματα αναπηρίας, η δράση μας έχει σκοπό να συνδράμει την Πολιτεία και τα επιμέρους σημεία αναφοράς στην ορθή και αποτελεσματική εφαρμογή των απαιτήσεων της Σύμβασης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Ειδικότερα, ως προς τα Επιμέρους Σημείων Αναφοράς των Υπουργείων, η δράση στοχεύει να συνδράμει στη βέλτιστη υλοποίηση των Τελικών Παρατηρήσεων της Επιτροπής, μέσω:

- Της εξειδίκευσης της δικαιωματικής οπτικής της αναπηρίας, στο πεδίο αρμοδιοτήτων του Υπουργείου αναφοράς.
- Της αποτύπωσης της υφιστάμενης κατάστασης των ατόμων με αναπηρία στο πεδίο αρμοδιοτήτων του Υπουργείου σας υπό το πρίσμα της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας.
- Του προσδιορισμού των κενών και των προκλήσεων που απορρέουν από τον υφιστάμενο πολιτικό σχεδιασμό και την έως σήμερα πορεία υλοποίησης του ΕΣΔ και των τομεακών σχεδίων δράσης του Υπουργείου αναφοράς.
- Της διατύπωσης συγκεκριμένων προτάσεων και συστάσεων, καθώς και της διάθεσης συνοδευτικού υλικού και πληροφόρησης που μπορεί να φανούν χρήσιμα και να διευκολύνουν την υλοποίηση του έργου του Επιμέρους Σημείου Αναφοράς του εκάστοτε Υπουργείου.

Λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των νομικών και πολιτικών δεσμεύσεων της χώρας, όπως αυτές απορρέουν από το εθνικό και ευρωπαϊκό/διεθνές πλαίσιο για την αναπηρία⁵, στο παρόν κείμενο, επικεντρωνόμαστε στα ζητήματα που άπτονται της αρμοδιότητας του Υπουργείου Δικαιοσύνης και αφορούν στην

⁵ Οι νομικές και πολιτικές δεσμεύσεις της χώρας, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο είναι οι ακόλουθες: Η Σύμβαση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες (ν. 4074/2012), οι κατευθυντήριες και οργανωτικές διατάξεις για την εφαρμογή της Σύμβασης στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο (ν. 4488/2017), ο [Χάρτης Θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ε.Ε.](#), ο [Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων](#), η [Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία 2021-2030](#), το Κανονιστικό Πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ), η [Agenda 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη](#).

Ισότητα ενώπιον του Νόμου και στην Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη των ατόμων με αναπηρία.

Μέσω αυτής της επικοινωνίας μας, πέραν των άλλων, ευελπιστούμε να εγκαινιάσουμε έναν σταθερό δίαυλο επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ της Ε.Σ.Α.μεΑ. και του Σημείου Αναφοράς του Υπουργείου σας.

Συνοπτική περιγραφή υφιστάμενης κατάστασης

Μια από τις σοβαρότερες διακρίσεις που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία είναι η μη αναγνώριση τους ως ίσα απέναντι στο νόμο. Αίτια για τη διάκριση αυτή είναι η ύπαρξη του θεσμού της υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων η οποία στερεί από τα άτομα με αναπηρία, και ειδικότερα από τα άτομα με νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία, την ικανότητα τους για δικαιοπραξία. Έτσι, τα άτομα με αναπηρία που βρίσκονται υπό καθεστώς στέρησης της δικαιοπρακτικής τους ικανότητας δεν μπορούν να απολαύσουν και ασκήσουν τα δικαιώματά τους, όπως το δικαίωμα στο γάμο και στη δημιουργία οικογένειας ή στην πολιτική συμμετοχή, σε ίση βάση με τους υπόλοιπους πολίτες.⁶

Αν και το Ελληνικό Σύνταγμα προβλέπει ότι όλοι οι πολίτες της Ελλάδας έχουν δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη (Άρθρο 20, παρά. 1), τα άτομα με νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία που στερούνται της ικανότητας τους για δικαιοπραξία δεν μπορούν να συμμετάσχουν ισότιμα στις δικαστικές διαδικασίες, αφού εναπόκειται στον/στην κηδεμόνα τους να αποφασίσει εάν μπορούν να συμμετάσχουν ή όχι σε δίκη που τους αφορά.⁷ Παρόμοια εμπόδια αντιμετωπίζουν, σε ότι αφορά τη συμμετοχή τους στις δικαστικές διαδικασίες αντιμετωπίζουν και οι κωφοί και βαρήκοοι πολίτες όπου μέσω ειδικών διατάξεων περιγράφεται ο βαθμός συμμετοχής τους πριν κατά τη διάρκεια της δίκης.⁸ Επιπρόσθετα, και η διαδικασία της ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης, όπως προβλέπεται στον

⁶ Για μια πιο αναλυτική παρουσίαση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία που βρίσκονται σε καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης βλ. την υπο-ενότητα 3.1: *Αναγνώριση δικαιοπρακτικής ικανότητας* (σσ. 20-23) του Συνοδευτικού Αρχείου.

⁷ Για μια πιο αναλυτική παρουσίαση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία που στην πρόσβαση τους στη Δικαιοσύνη βλ. την υπο-ενότητα 3.2: *Ισότητα πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στη δικαιοσύνη* (σσ. 23-26) του Συνοδευτικού Αρχείου.

⁸ Ο. π.

Κώδικα Ποινική Δικονομίας δεν είναι σαφές ότι είναι εναρμονισμένη με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.⁹

Ωστόσο, τα εμπόδια πρόσβασης στη Δικαιοσύνη δεν περιορίζονται για τα άτομα με αναπηρία μόνο σε ζητήματα που επικεντρώνονται στο θεσμικό πλαίσιο της δικαιοσύνης. Τα μη προσβάσιμα δικαστικά μέγαρα όπως και άλλες υπηρεσίες που σχετίζονται με το χώρο της δικαιοσύνης είναι ένα ακόμα εμπόδιο που τους στερεί την πρόσβαση στη Δικαιοσύνη σε ίση βάση με τους πολίτες χωρίς αναπηρία.¹⁰ Επιπρόσθετα, τα εμπόδια πρόσβασης στο «υλικό» περιβάλλον της δικαιοσύνης δεν περιορίζονται μόνο στα κτίρια, αφού και η νομοθεσία δεν είναι διαθέσιμη σε εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας, όπως ούτε σε Braille, ή σε κείμενο εύκολο για ανάγνωση (easy-to-read).¹¹ Η μη παροχή διερμηνέων νοηματικής γλώσσας για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας των κωφών και βαρήκοων και η μη παροχή εύλογων προσαρμογών στα άτομα με αναπηρία αποτελούν επίσης εμπόδια που τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν στις συναλλαγές τους με το χώρο της Δικαιοσύνης.

Ένα άλλο πρόβλημα που παρατηρείται στο χώρο της Δικαιοσύνης, αλλά και γενικότερα σε όλα τα πεδία πολιτικής, αφορά στην ξεπερασμένη ορολογία που χρησιμοποιείται όταν γίνεται αναφορά στα άτομα με αναπηρία η οποία πολλές φορές είναι προσβλητική προς αυτά. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι οι Κώδικες Δικονομίας στους οποίους παρατηρείται ότι γίνεται χρήση όρων που πηγάζουν από το ιατρικό μοντέλο της αναπηρίας ή κάνουν χρήση ξεπερασμένης ορολογίας όταν αναφέρονται στα άτομα με αναπηρία και δεν συνάδουν με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.¹²

Τέλος, σημαντικό ρόλο στην πλήρη άσκηση και απόλαυση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, σε ότι αφορά την πρόσβαση τους στη Δικαιοσύνη, αποτελεί και η αλληλεπίδραση τους με τους δικαστικούς λειτουργούς, τους εισαγγελείς αλλά και

⁹ Ο. π.

¹⁰ Ο.π.

¹¹ Ο.π.

¹² Για μια πιο αναλυτική παρουσίαση σχετικά με τη γλώσσα που χρησιμοποιείται για τα άτομα με αναπηρία σε ότι αφορά τον τομέα της Δικαιοσύνης βλ. την υπο-ενότητα 3.4: *Νομοθεσία και Γλώσσα* (σσ. 27-28) του Συνοδευτικού Αρχείου.

γενικότερα όλο το προσωπικό που εργάζεται στο χώρο της Δικαιοσύνης αφού πολλές δεν γνωρίζουν πως οφείλουν να συμπεριφερθούν προς τα άτομα με αναπηρία. Θετικό κρίνεται το γεγονός ότι η Εθνική Σχολή Δικαστών διοργάνωσε ήδη επιμορφωτικό σεμινάριο που απευθυνόταν στους δικαστικούς λειτουργούς και εισαγγελείς σχετικά με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία. Ωστόσο, τέτοιες δράσεις θα πρέπει να επεκταθούν έτσι ώστε να απευθύνονται σε όλους τους εργαζομένους στο χώρο της Δικαιοσύνης.¹³

Νομικές και Πολιτικές Δεσμεύσεις

Από το 2019, χρονιά κατά την οποία το ελληνικό κράτος εξετάστηκε από την Επιτροπή των ΗΕ, μέχρι και σήμερα, έχουν προκύψει συγκεκριμένες δεσμεύσεις για τη χώρα, οι οποίες αφορούν:

- στην εφαρμογή των Τελικών Παρατηρήσεων της Επιτροπής των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες.
- στην υλοποίηση των δράσεων που περιλαμβάνονται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, η εκπόνηση του οποίου ολοκληρώθηκε το 2020.
- στην υλοποίηση των δράσεων που περιλαμβάνονται στα Ετήσια Σχέδια Δράσης του Υπουργείου Δικαιοσύνης για τα έτη 2021 και 2022.

Το περιεχόμενο των συγκεκριμένων δεσμεύσεων προς την χώρα έχει απεικονιστεί στον Πίνακα που ακολουθεί. Πιο συγκεκριμένα, οι Τελικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής (πρώτη στήλη) συσχετίζονται με τους στόχους του Εθνικού Σχεδίου Δράσης (δεύτερη στήλη), ενώ στην τρίτη και τέταρτη στήλη του πίνακα αποτυπώνεται η αντιστοιχία τους με τα Ετήσια Σχέδια Δράσης του Υπουργείου Δικαιοσύνης, όπως αυτά έχει αναρτηθεί στην ιστοσελίδα της Γενικής Γραμματείας της Κυβέρνησης.

Συστάσεις Επιτροπής CRPD	Στόχοι και Δράσεις στο Εθνικό Σχέδιο για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία	Ετήσιο Σχέδιο Δράσης Υπουργείου Δικαιοσύνης (2021)	Ετήσιο Σχέδιο Δράσης Υπουργείου Δικαιοσύνης (2022)
--------------------------------	--	--	--

¹³ Για μια πιο αναλυτική παρουσίαση σχετικά με την εκπαίδευση και κατάρτιση των εργαζομένων στο χώρο της Δικαιοσύνης βλ. την υπο-ενότητα 3.3 *Εκπαίδευση/κατάρτιση του προσωπικού που εργάζεται στον τομέα της δικαιοσύνης* (σ. 26) του Συνοδευτικού Αρχείου.

Αντικατάσταση του συστήματος υποκαθιστάμενη λήψης αποφάσεων με το σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων	Στόχος 26. Συμμετοχή στον πολιτικό και δημόσιο βίο. Υπο-στόχος 3 - Αναθεώρηση του νομικού πλαισίου της δικαστικής συμπαράστασης	Στόχος 3: Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	Στόχος 3: Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Υπο-στόχος 3.1: Προστασία Δικαιωμάτων ευάλωτων ομάδων
Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη	Στόχος 16 Ισότιμη Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη Υπο-στόχος 1 – Βελτιώνουμε την προσβασιμότητα στα δικαστήρια 2. Ολοκληρώνουμε την ψηφιοποίηση της Δικαιοσύνης	Στόχος 3: Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Στόχος 1: Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη απονομή της Δικαιοσύνης, Υπο-στόχος 1.2 – Στρατηγική της ηλεκτρονικής Δικαιοσύνης	Στόχος 3: Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Υπο-στόχος 3.2: Βελτίωση της προσβασιμότητας στα Δικαστικά Κτήρια
Πρόσβαση σε νομικές υπηρεσίες και νομική βοήθεια	Στόχος 16 Ισότιμη Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη Υπο-στόχος 6 – Μεριμνούμε για τη διευκόλυνση πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στη δωρεάν Νομική Βοήθεια.	Στόχος 3: Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	Στόχος 1. Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη απονομή της Δικαιοσύνης Υπο-στόχος 1.1 Επιτάχυνση και ποιοτική αναβάθμιση του Συστήματος Απονομής της Δικαιοσύνης

Διαθεσιμότητα βοηθητικής τεχνολογίας	-	-	Στόχος 1. Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη η απονομή της Δικαιοσύνης
Πρόσβαση σε εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας	Στόχος 16 Ισότιμη Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη Υπο-στόχος 4 - Εκσυγχρονίζουμε τον κατάλογο πραγματογνωμόνων και διερμηνέων	-	Στόχος 1. Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη η απονομή της Δικαιοσύνης Υπο-στόχος 1.1 Επιτάχυνση και ποιοτική αναβάθμιση του Συστήματος Απονομής της Δικαιοσύνης
Εκπαίδευση των δικαστών, δικηγόρων και αστυνομικών στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία	Στόχος 28 Ενημέρωση, Κατάρτιση και Επιμόρφωση της Δημόσιας Διοίκησης Υπο-στόχος 2 - Σχεδιάζουμε και εκπονούμε μέσω του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης και σε συνεργασία με τα συναρμόδια Υπουργεία στοχευμένες δράσεις για την ενημέρωση και την κατάρτιση της Δημόσιας Διοίκησης	Στόχος 1: Ταχύτερη και αποτελεσματικό τερη απονομή της Δικαιοσύνης Υπο-στόχος 1.3 - Εκπαίδευση και Διαρκής Επιμόρφωση των Δικαστικών Λειτουργών και Δικαστικών Υπαλλήλων	Στόχος 1: Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη η απονομή της Δικαιοσύνης Υπο-στόχος 1.3 - Εκπαίδευση και Διαρκής Επιμόρφωση των Δικαστικών Λειτουργών και Δικαστικών Υπαλλήλων
Εξάλειψη υποτιμητικής ορολογίας για τα	Στόχος 16 Ισότιμη Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη	Στόχος 3: Προστασία	-

άτομα αναπηρία	με	Υπο-στόχος 3 – Επικαιροποιούμε τους Κώδικες και αναδιατυπώνουμε, όπου απαιτείται, τους όρους αναπηρίας	Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	
-------------------	----	--	---------------------------	--

Αξιολογώντας την πορεία υλοποίησης των δεσμεύσεων

Η ενσωμάτωση των περισσότερων Συστάσεων της Επιτροπής που αφορούν στα ζητήματα πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στη *Δικαιοσύνη* και στην *Ισότητα Ενώπιον του Νόμου* στους Στόχους του ΕΣΔ, αποτελεί θετική εξέλιξη. Ωστόσο, η υλοποίησή τους, φαίνεται ότι παρουσιάζει ήδη καθυστερήσεις με βάση τα τιθέμενα στο ΕΣΔ χρονοδιαγράμματα. Παραδείγματος χάρη, σύμφωνα με το ΕΣΔ, για το έτος 2021 είχε προγραμματιστεί η συγκρότηση τριών Ομάδων Εργασίας που θα μελετούσαν ζητήματα που αφορούν στην παροχή δωρεάν νομικής βοήθειας, την επικαιροποίηση των Κωδικών για τον αν είναι συμβατοί με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας και για την αναθεώρηση του νομικού πλαισίου του θεσμού της υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων. Ωστόσο, αν και οι δυο πρώτες Ομάδες συγκροτήθηκαν από τον Οκτώβριο του 2021, η Ομάδα Εργασίας για τους Κώδικες συναντήθηκε μόνο μια φορά, τον Φεβρουάριο του 2022, ενώ η Ομάδα Εργασίας που αφορά στην παροχή νομικής βοήθειας δεν έχει ακόμη ξεκινήσει τις εργασίες της. Σε ότι αφορά την τρίτη Ομάδα Εργασίας που έχει ως αντικείμενο μελέτης την αναθεώρηση του νομικού πλαισίου της δικαιοπρακτικής ικανότητας, η διαδικασία συγκρότησης της ξεκίνησε την άνοιξη του 2022.

Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί μια ασάφεια που προκύπτει σε ότι αφορά στον ορισμό του χρονικού πλαισίου μέσα στο οποίο πρέπει να υλοποιηθεί η δράση του Υπο-στόχου 16.3. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα που υπάρχει στον υπο-στόχους 16.3 προβλέπεται ότι η δράση της εν λόγω Ομάδας Εργασίας θα λάβει χώρα εντός του 2021. Ωστόσο, δεν διατυπώνεται με σαφή τρόπο αν η εν λόγω Ομάδα Εργασίας όφειλε να ολοκληρώσει τις εργασίες τους εντός του 2021. Παραδείγματος χάρη, στη συγκρότηση των άλλων Ομάδων Εργασίας προκύπτει ότι οι εργασίες τους θα πραγματοποιηθούν σε βάθος τετραετίας αλλά σε ότι αφορά την Ομάδα Εργασίας που προβλέπεται στον Υπο-στόχο 16.3 υπάρχει μια ασάφεια.

Σε ότι αφορά τις δράσεις προσβασιμότητας όλων των κτιρίων που σχετίζονται με το χώρο της Δικαιοσύνης και περιλαμβάνονται στον **υπο-στόχο 16.1** έχει ήδη ξεκινήσει η καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης. Μάλιστα, όπως αναφέρεται στην *Ετήσια Έκθεση Πορείας Υλοποίησης του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία*¹⁴ για το έτος 2021 η καταγραφή των κτιρίων και του βαθμού προσβασιμότητας τους ξεκίνησε νωρίτερα από ότι προβλεπόταν στο ΕΣΔ, μια εξέλιξη που κρίνεται θετικά και αναμένουμε την συνολική υλοποίηση της. Σε ότι αφορά τη βελτίωση της προσβασιμότητας, μέσω στοχευμένων παρεμβάσεων, των διαφόρων δικαστικών υπηρεσιών και των δικαστικών μεγάρων, σύμφωνα με την Ετήσια Έκθεση,¹⁵ έχει ήδη ξεκινήσει βασιζόμενη στα στοιχεία που συλλέγονται από την καταγραφή των κτιρίων.

Μεταξύ των δράσεων που αναμένεται να γίνουν από το 2022 και έπειτα αφορούν στην ψηφιακή δικαιοσύνη. Ήδη, στο ετήσιο σχέδιο δράσης του Υπουργείου Δικαιοσύνης για το έτος 2021 υπήρχαν δράσεις που αφορούσαν γενικά στην ανάπτυξη της ψηφιακής δικαιοσύνης και δεν επικεντρωνόντουσαν αποκλειστικά στα άτομα με αναπηρία.

Σύμφωνα με τον Υπο-στόχο 16.4 του ΕΣΔ, προβλέπεται η δημιουργία μητρώου διερμηνέων στη νοηματική γλώσσα, μια δράση η οποία συνδέεται με τη Σύσταση της Επιτροπής των ΗΕ για την διασφάλιση της αποτελεσματικής πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία σε όλα τα στάδια των αστικών, ποινικών και διοικητικών διαδικασιών και η οποία αναμένεται να ξεκινήσει την υλοποίηση της εντός του 2022, σύμφωνα με το ετήσιο σχέδιο δράσης του Υπουργείου για το έτος 2022. Αν και η δημιουργία του μητρώου διερμηνέων στη νοηματική γλώσσα κρίνεται ως θετική δράση, αυτό που δεν έχει ληφθεί υπόψη από το ΕΣΔ η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε δωρεάν βοηθητικές τεχνολογίες, στη διαθεσιμότητα των σχετικών εγγράφων σε Braille όπως και σε άλλες εναλλακτικές μορφές, όπως άλλωστε προβλέπει και η παρ. 1 του Άρθρου 13 της Σύμβασης.¹⁶

¹⁴ Η Ετήσια έκθεση πορείας υλοποίησης Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία είναι διαθέσιμη ηλεκτρονικά στο: <https://amea.gov.gr/action-report>

¹⁵ Ο. π.

¹⁶ Βλ. Παράρτημα Ι (σσ. 49-51) του Συνοδευτικού Αρχείου.

Ο **υπο-στόχος 16.5** επικεντρώνεται στα παιδιά με αναπηρία και στην μέριμνα για μια φιλική δικαιοσύνη για τα παιδιά. Το περιεχόμενο του υπο-στόχου 16.5 απορρέει από το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, στο οποίο η μέριμνα για μια φιλική δικαιοσύνη για το παιδί αποτελεί έναν από τους άξονες υψηλής προτεραιότητας. Όπως προκύπτει ύστερα από τη μελέτη του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού η βασική αρχή που το διέπει είναι ότι σε όλες οι δράσεις που έχουν προγραμματιστεί να υλοποιηθούν την επόμενη περίοδο το συμφέρον του παιδιού είναι πρωταρχικής σημασίας, όπως προβλέπεται και στην παρ. 1 του Άρθρου 7 της Σύμβασης.¹⁷ Ωστόσο, αυτό που δεν είναι σαφές είναι αν στις δράσεις που προβλέπονται να υλοποιηθούν έχει ενσωματωθεί και η διάσταση της αναπηρίας.

Ο **υπο-στόχος 16.6** του ΕΣΔ επικεντρώνεται στην παροχή νομικής βοήθειας στα άτομα με αναπηρία. Το φθινόπωρο του 2021 συγκροτήθηκε η Ομάδας Εργασίας, με συμμετοχή εκπροσώπου της Ε.Σ.Α.με.Α., που έχει σαν αντικείμενο της τη μελέτη της διευκόλυνσης της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στη δωρεάν Νομική Βοήθεια. Όμως, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η εν λόγω Ομάδα Εργασίας δεν έχει ξεκινήσει ακόμα τις εργασίες της.

Ο **υπο-στόχος 26.3** αφορά στην αναθεώρηση του νομικού πλαισίου της δικαστικής συμπαράστασης, που αποτελεί και Σύσταση της Επιτροπής. Ως προς τη δράση αυτή, το καλοκαίρι του 2021 ξεκίνησε η διαδικασία συγκρότησης της Ομάδας Εργασίας, στην οποία θα συμμετέχει και εκπρόσωπος της Ε.Σ.Α.με.Α., ωστόσο μέχρι και τα τέλη Μαΐου 2022 δεν είχε ολοκληρωθεί η διαδικασία συγκρότησης της.

Τέλος, ο **υπο-στόχος 28.2** προέβλεπε και προβλέπει, μεταξύ άλλων, την διοργάνωση από την Εθνική Σχολή Δικαστών επιμορφωτικού σεμιναρίου με τίτλο «Τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία στην Έννομη Τάξη (Αστική-Ποινική-Διοικητική Προσέγγιση)» και απευθυνόταν σε δικαστικούς λειτουργούς της Διοικητικής Δικαιοσύνης, της Πολιτικής - Ποινικής Δικαιοσύνης και σε εισαγγελείς με σκοπό να τους εκπαιδεύσει σχετικά με τα δικαιώματα των ατόμων

¹⁷ Σχετικά με το Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού βλ. την υπο-ενότητα 4.3 (σσ. 38-40) του Συνοδευτικού Αρχείου.

με αναπηρία, το οποίο και υλοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 2021, όπως προβλεπόταν από το ΕΣΔ. Ωστόσο, αυτό που αξίζει να επισημανθεί εδώ, είναι η μη εμπλοκή εκπροσώπων του αναπηρικού κινήματος στο σχεδιασμό και την υλοποίηση του επιμορφωτικού προγράμματος όπως και έγινε σε αντίστοιχες ενέργειες άλλων Υπουργείων, όπως του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας και του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη.

Ειδικές Συστάσεις

Οι πολιτικές που αφορούν στα άτομα με αναπηρία στην περιοχή της Δικαιοσύνης είναι αναγκαίο να ευθυγραμμιστούν απόλυτα με το νέο πλαίσιο για την αναπηρία. Πιο συγκεκριμένα, το Υπουργείο οφείλει να λάβει υπόψη στον πολιτικό του σχεδιασμό το σύνολο των Άρθρων της Σύμβασης, και ειδικότερα τις απαιτήσεις των Άρθρων 12 και 13 της Σύμβασης, την Agenda 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, για την εφαρμογή της οποίας η χώρα μας έχει δεσμευτεί, τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων και ιδιαίτερα το άρθρο 17 «Ένταξη ατόμων με αναπηρία», καθώς και την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2021-2030.¹⁸

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, καθώς και την παρ. 1 του άρθρου 60 του ν. 4488/2017, απαιτείται η οριζόντια ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας σε κάθε νομοθετική πρωτοβουλία, διαδικασία, δράση, μέτρο και πρόγραμμα, με στόχο τη διασφάλιση του δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη και στην ισότητα ενώπιον του νόμου.

Ειδικότερα, λαμβάνοντας υπόψη την υφιστάμενη κατάσταση των ατόμων με αναπηρία, όπως έχει αποτυπωθεί περισσότερο αναλυτικά στο Συνοδευτικό Αρχείο αυτής της Επιστολής σε ότι αφορά το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη και στην ισότητα ενώπιον του νόμου, καθώς και τις ισχύουσες διεθνείς και εθνικές δεσμεύσεις του ελληνικού κράτους και τη μέχρι σήμερα πορεία υλοποίησης αυτών, η Ε.Σ.Α.μεΑ. και το «Παρατηρητήριο» προτείνουν τα εξής:

¹⁸ Για μια συνοπτική παρουσίαση του πλαισίου, βλ. σσ. 7-15, του Συνοδευτικού Αρχείου.

- Την ολοκλήρωση της διαδικασίας συγκρότησης της Ομάδας Εργασίας που έχει σαν αντικείμενο την αναθεώρηση του νομικού πλαισίου της δικαστικής συμπαράστασης όπως και της έναρξης των εργασιών της.
- Τη συνέχιση των εργασιών της Ομάδας Εργασίας που αφορά στην επικαιροποίηση των Κωδικών Δικονομίας και έναρξη των εργασιών της Ομάδας Εργασίας που έχει ήδη συσταθεί και αφορά στη νομική βοήθεια για τα άτομα με αναπηρία
- Τη διερεύνηση για το κατά πόσο η διαδικασία της ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης είναι σε αρμονία με το σκοπό της Σύμβασης των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και της δικαιωματικής προσέγγισης.
- Την επέκταση της παροχής των «εύλογων προσαρμογών» και στον τομέα της δικαιοσύνης, ώστε τα άτομα με αναπηρία να μπορούν να ασκούν πλήρως το δικαίωμα τους για πρόσβαση στη δικαιοσύνη.
- Την προώθηση του δικαιώματος συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία ως εργαζομένων στο χώρο της δικαιοσύνης αίροντας εκείνα τα εμπόδια που τους δεν τους επιτρέπουν να εργαστούν στο χώρο της Δικαιοσύνης, π.χ. λόγω μη προσβασιμότητας των υποδομών, θεσμικών πλαισίων κ.λπ.
- Την πρόβλεψη για α) παροχή εύλογων προσαρμογών στους σπουδαστές νομικών προγραμμάτων, β) παροχή εύλογων προσαρμογών κατά τη διάρκεια των εξετάσεων ή διαδικασιών πιστοποίησης και αδειοδότησης των υποψηφίων με αναπηρία, γ) απαγόρευση ερωτήσεων σχετικά με την κατάσταση της υγείας και την αναπηρία των υποψηφίων που επιθυμούν να εργαστούν στο δικαστικό σύστημα και δ) διασφάλιση ότι όλες οι υποδομές του δικαστικού συστήματος είναι καθολικά προσβάσιμες στους εργαζόμενους με αναπηρία, είναι μερικές από τις ενέργειες που χρειάζεται να υιοθετηθούν ώστε τα άτομα με αναπηρία να μπορούν να εργαστούν σε ίση βάση στο χώρο της δικαιοσύνης.¹⁹

¹⁹ Ως προς τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία ως εργαζόμενοι στο χώρο της Δικαιοσύνης, βλ. Principle 7: Persons with disabilities have the right to participate in the administration of justice on an equal basis with others στο OHCHR (2020). *International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities*. Διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2020/10/Access-to-Justice-EN.pdf>

- Τη λήψη μέτρων που θα διασφαλίζουν την αποτελεσματική και δωρεάν πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε βοηθητικές τεχνολογίες και σε ποιοτική μετάφραση και διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα, στη γραφή Braille, και σε άλλες εναλλακτικές μορφές, σε όλα τα στάδια των αστικών, ποινικών και διοικητικών διαδικασιών.
- Την πληροφόρηση μέσω της ιστοσελίδας του Υπουργείου Δικαιοσύνης των ατόμων με αναπηρία ως προς το επίπεδο προσβασιμότητας του δικαστικού μεγάρου ή/και άλλων υπηρεσιών που σχετίζονται με το χώρο της Δικαιοσύνης στην περιοχή στην οποία διαμένουν.

Το Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας, ενόψει των εργασιών της Ομάδας Εργασίας που έχει σαν αντικείμενο την επικαιροποίηση των Κωδίκων Δικονομίας και την εναρμόνιση των διατάξεων του Κωδίκων Δικονομίας όπως και της ορολογίας στη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας και της Ομάδας Εργασίας που έχει σαν αντικείμενο της την αναθεώρηση του νομικού πλαισίου της δικαστικής συμπαράστασης ανέλαβε δυο πρωτοβουλίες ώστε να βοηθήσουν στην υλοποίηση του έργου των δυο αυτών Ομάδων.

Η πρώτη πρωτοβουλία αφορά σε μια πρώτη μελέτη του Αστικού Κώδικα, του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας αναζητώντας εκείνα τα άρθρα στο οποία η ορολογία που χρησιμοποιείται για τα άτομα με αναπηρία ή για την αναπηρία γενικότερα είναι ξεπερασμένη, σε κάποιες περιπτώσεις υποτιμητική και δεν συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Τα ευρήματα αυτής της μελέτης μας παρατίθενται στο **Παράρτημα IV** του Συνοδευτικού Αρχείου.²⁰

Η δεύτερη πρωτοβουλία σχετίζεται με την αντικατάσταση του θεσμού της υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων από ένα σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων. Λόγω του ότι η αντικατάσταση του υπάρχοντος συστήματος υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων από ένα σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων έχει εξαιρετική σημασία για τα άτομα με αναπηρία αφού θα τους επιτρέψει να συμμετέχουν ενεργά σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής, πολιτικής και προσωπικής ζωής τους, στο **Παράρτημα III** του Συνοδευτικού

²⁰ Βλ. σσ. 61-79 του Συνοδευτικού Αρχείου.

Αρχείου, παρουσιάζονται τα στοιχεία «κλειδιά» που χρειάζονται να ληφθούν υπόψη κατά το σχεδιασμό ενός συστήματος υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων, όπως αυτά έχουν αποτυπωθεί στην πρόσφατη μελέτη του European Network of National Human Rights Institutions (ENNHRI) και το Mental Health Europe²¹. Επίσης, στο ίδιο Παράρτημα, παρουσιάζονται παραδείγματα καλών πρακτικών που ήδη χρησιμοποιούνται σε χώρες του εξωτερικού -με το παράδειγμα του Προσωπικού Συνηγόρου που εφαρμόζεται στη Σουηδία να είναι ένα από τα πιο διαδεδομένα- στο πλαίσιο αντικατάστασης του συστήματος της υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων από ένα σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων.²²

Οριζόντιες Συστάσεις

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό ζήτημα οριζόντιου ενδιαφέροντος, το οποίο συνδέεται με την εφαρμογή μιας ενιαίας και ολοκληρωμένης στρατηγικής για την εξάλειψη των διακρίσεων εις βάρος των ατόμων με αναπηρία στη χώρα, αφορά στη χρήση **της γλώσσας**, και ειδικότερα στην ορολογία που χρησιμοποιείται στον επίσημο δημόσιο λόγο για την αναπηρία. Το ζήτημα αυτό αφορά στο σύνολο των πολιτικών και στην παραγωγή λόγου, προφορικού και γραπτού, των κρατικών φορέων καθώς και στη νομοπαραγωγική διαδικασία. Η χρήση λανθασμένης γλώσσας βασίζεται στην πολύχρονη επικράτηση του ιατροκεντρικού μοντέλου που προσεγγίζει την αναπηρία ως ασθένεια που χρήζει θεραπείας.

Προκειμένου να εμπεδωθεί η αλλαγή παραδείγματος και η μετάβαση στη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας, η ορθή χρήση της γλώσσας αποτελεί προϋπόθεση προς την κατεύθυνση αυτή, καθώς η γλώσσα αυτή καθ' αυτή αποτελεί κύριο διαμορφωτή της κουλτούρας και των κυρίαρχων στάσεων και αντιλήψεων.

Στο πλαίσιο της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας, η γλώσσα που πρέπει να χρησιμοποιείται για τα άτομα με αναπηρία πρέπει να είναι **συμπεριληπτική**

²¹ European Network of National Human Rights Institution (ENNHRI) & Mental Health Europe (2020). *Implementing supported decision-making: Developments across Europe and the role of National Human Rights Institutions*. Available online at: <https://www.mhe-sme.org/wp-content/uploads/2020/06/Report-ENNHRI-and-MHE-Implementing-supported-decision-making.pdf>

²² Βλ. σσ. 55-60 του Συνοδευτικού Αρχείου.

(inclusive language), καθώς **δίνει έμφαση πρώτα στο άτομο και όχι στην αναπηρία του**, παραμερίζοντας ξεπερασμένες και πολλές φορές υποτιμητικές έννοιες για τα άτομα με αναπηρία προερχόμενες από εμπεδωμένα στερεότυπα και προκαταλήψεις.

Για το λόγο αυτό είναι αναγκαίο να εξαλειφθεί από τη νομοθεσία και γενικότερα τον γραπτό και προφορικό δημόσιο λόγο, η απαρχαιωμένη και μη συμβατή με τη δικαιωματική προσέγγιση ορολογία. Ως «Παρατηρητήριο» εργαζόμαστε συστηματικά στο πεδίο της ορθής χρήσης της γλώσσας στη βάση της δικαιωματικής προσέγγισης. Με στόχο να διευκολύνουμε το έργο σας, παραθέτουμε στο Συνοδευτικό Αρχείο της παρούσας επιστολής (**Παράρτημα II**)²³ τις βασικές αρχές της συμπεριληπτικής γλώσσας και συστάσεις ενδεδειγμένης ορολογίας όταν αναφερόμαστε στα άτομα με αναπηρία τόσο στον προφορικό, όσο και στον γραπτό λόγο. Το εν λόγω κείμενο βασίστηκε στις Οδηγίες Συμπεριληπτικής Γλώσσας για την Αναπηρία (Disability-inclusive language guidelines) που δημοσίευσαν το 2019 τα ΗΕ στο πλαίσιο εφαρμογής της Στρατηγικής για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία (Disability Inclusion Strategy).

Ως οριζόντιο μέτρο που θα διευκολύνει σημαντικά την ορθή υλοποίηση των δεσμεύσεων, προτείνεται η εκπαίδευση όλων των στελεχών της δημόσιας διοίκησης αλλά και των εποπτευόμενων φορέων των υπουργείων, στη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας και στην ορθή/βέλτιστη εξυπηρέτηση των ατόμων με αναπηρία. Στην επίτευξη αυτού του σκοπού μπορεί να συνδράμει αποτελεσματικά το Ινστιτούτο της Ε.Σ.Α.μεΑ. (ΙΝ- Ε.Σ.Α.μεΑ.), το οποίο κατέχει την απαραίτητη τεχνογνωσία και το εξειδικευμένο προσωπικό για την παροχή ολοκληρωμένης εκπαίδευσης στα ζητήματα της αναπηρίας.

Τέλος, με δεδομένη την κατευθυντήρια αρχή της Σύμβασης, «Τίποτα για εμάς χωρίς εμάς», όπως αυτή ορίζεται στο Άρθρο 4.3 και αποσαφηνίζεται περαιτέρω στο Γενικό Σχόλιο 7 της Επιτροπής,²⁴ απαιτείται από κάθε φορέα άσκησης

²³ Βλ. σσ. 52-54 του Συνοδευτικού Αρχείου.

²⁴ UN CRPD Committee (2018). General Comment 7: on the participation of persons with disabilities, including children with disabilities, through their representative organizations, in the implementation and monitoring of the Convention. Διαθέσιμο στο:

δημόσιας πολιτικής η **συνεχής διαβούλευση και συνεργασία με τα ίδια τα άτομα με αναπηρία, προκειμένου αυτά να συμμετέχουν** τόσο στη διαμόρφωση και παραγωγή των πολιτικών που τους αφορούν, όσο και στην παρακολούθηση της υλοποίησής τους. Μέσω της συνεχούς διαβούλευσης με τις αντιπροσωπευτικές οργανώσεις του αναπηρικού κινήματος, και ιδιαίτερα με **την τριτοβάθμια οργάνωσή τους, την Ε.Σ.Α.μεΑ.,** μπορεί να διασφαλιστεί η συμπερίληψη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία στο σύνολο των πολιτικών που τους αφορούν.

Κλείνοντας, θα θέλαμε να επισημαίνουμε ότι επιδίωξη της Ε.Σ.Α.μεΑ. και του «Παρατηρητηρίου» είναι η σταθερή συνεργασία με το Υπουργείο σας προκειμένου να συμβάλλουμε στο μέγιστο των δυνατοτήτων μας, στην ορθή υλοποίηση των προτεινόμενων μέτρων και πολιτικών, **με γνώμονα πάντα την ανεμπόδιστη άσκηση και απόλαυση των δικαιωμάτων των πολιτών με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις που εκπροσωπούμε.**

Με εκτίμηση

Ο Πρόεδρος

Ο Γεν. Γραμματέας

Ι. Βαρδακαστάνης

Β. Κούτσιανος

Πίνακας Αποδεκτών:

- κ. Γ. Γεραπετρίτη, Υπουργό Επικρατείας
- κ. Γ. Κώτσηρα, Υφυπουργό Δικαιοσύνης, αρμόδιος για θέματα Διεθνούς Συνεργασίας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Συνημμένα:

- Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας (2022) - Ισότητα Ενώπιον του Νόμου & Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη των Ατόμων με Αναπηρία (Συνοδευτικό Αρχείο)

Προσβάσιμο αρχείο Microsoft Word (*.docx)

Το παρόν αρχείο ελέγχθηκε με το εργαλείο **Microsoft Accessibility Checker** και δε βρέθηκαν θέματα προσβασιμότητας. Τα άτομα με αναπηρία δε θα αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην ανάγνωσή του.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΘΕΜΑΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ ΤΗΣ Ε.Σ.Α.μεΑ.

ΙΣΟΤΗΤΑ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή: Η Δράση ΠΕ9 του Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ.	4
Ο Οδικός Χάρτης	4
Μεθοδολογία Υλοποίησης	4
Η δομή και το Περιεχόμενο του Οδικού Χάρτη	5
1 Το Νέο Πλαίσιο για την Αναπηρία.....	7
1.1 Σύμβαση των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (CRPD)	7
1.2 Οι κατευθυντήριες και οργανωτικές διατάξεις για την εφαρμογή της Σύμβασης στο ελληνικό νομικό πλαίσιο (ν. 4488/2017)	8
1.3 Κανονιστικό πλαίσιο Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ)	11
1.4 Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.	12
1.5 Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων.....	13
1.6 Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία «Ένωση Ισότητας-Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2021-2030»	13
1.7 Agenda 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη	14
2 Οι Συστάσεις Προς τη Χώρα Από την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες	16
Άρθρο 12: Ισότητα ενώπιον του νόμου	16
Άρθρο 13: Πρόσβαση στη δικαιοσύνη	17
Γενικές αρχές και υποχρεώσεις (άρθρα 1-4)	18
3 Ισότητα Ενώπιον του Νόμου και Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη: Υφιστάμενη Κατάσταση.....	20
3.1 Αναγνώριση δικαιοπρακτικής ικανότητας	20
3.2 Ισότιμη πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στη δικαιοσύνη.....	23
3.3 Εκπαίδευση/κατάρτιση του προσωπικού που εργάζεται στον τομέα της δικαιοσύνης	26
3.4 Νομοθεσία και γλώσσα	27
4 Στρατηγικές Δεσμεύσεις, Πολιτικές και Δράσεις της Ελληνικής Πολιτείας στο Πεδίο Αρμοδιοτήτων του Υπουργείου για την Υλοποίηση της Σύμβασης....	29

4.1	Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία...	31
4.2	Σχέδια Δράσης του Υπουργείου Δικαιοσύνης για τα έτη 2021 και 2022	38
4.3	Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού.....	38
5	Κενά και Προκλήσεις για τον Πολιτικό Σχεδιασμό: Προτάσεις Πολιτικής, Οριζόντιες και Στοχευμένες Παρεμβάσεις για την Υλοποίηση των Συστάσεων..	41
5.1	Ικανότητα για δικαιοπραξία.....	41
5.2	Κώδικες Δικονομίας και η δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.....	43
5.3	Δικαιοσύνη και παροχή εύλογων προσαρμογών	43
5.4	Τα άτομα με αναπηρία ως εργαζόμενοι στο χώρο της δικαιοσύνης	44
5.5	Προσβασιμότητα δικαστικών μεγάρων.....	45
5.6	Εκπαίδευση στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.....	46
5.7	Υιοθέτηση μιας συμπεριληπτικής γλώσσας για την αναπηρία	47
	Παράρτημα I: Αναλυτική Παρουσίαση των Άρθρων 12 (Ισότητα Ενώπιον του Νόμου) και 13 (Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη).....	49
	Παράρτημα II: Συμπεριληπτική Γλώσσα για την Αναπηρία.....	52
	Παράρτημα III: Καλές Πρακτικές Συστημάτων Υποστηριζόμενης Λήψης Αποφάσεων.....	55
	Παράρτημα IV: Γλώσσα και Κώδικες	61

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η ΔΡΑΣΗ ΠΕ9 ΤΟΥ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟΥ ΘΕΜΑΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ ΤΗΣ Ε.Σ.Α.ΜΕΑ.

Το Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ., λαμβάνοντας υπόψη τον κρίσιμο ρόλο της τομεακής και περιφερειακής διάστασης των πολιτικών υλοποίησης της Σύμβασης, σχεδίασε και υλοποιεί κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο τη **δράση ΠΕ9**, με αντικείμενο την «Παροχή υποστήριξης στα επιμέρους σημεία αναφοράς (Υπουργεία και Περιφέρειες) για την ορθή εφαρμογή των απαιτήσεων της Σύμβασης και των Τελικών Παρατηρήσεων της Επιτροπής σε Κεντρικό και Περιφερειακό Επίπεδο».

Σκοπός της δράσης είναι να συνδράμει την πολιτεία στην ορθή και αποτελεσματική εφαρμογή της Σύμβασης στη χώρα σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο μέσω της εξειδίκευσης της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας, στα πεδία αρμοδιοτήτων των κεντρικών και επιμέρους σημείων αναφοράς.

Ο ΟΔΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ

Βασική εκροή της δράσης αποτελεί το ανά χείρας κείμενο, που επιχειρεί να αποτελέσει έναν περιεκτικό Οδικό Χάρτη με συστάσεις, οδηγίες και κατευθύνσεις για την ορθή ενσωμάτωση και εφαρμογή των Τελικών Παρατηρήσεων της Επιτροπής¹ και των απαιτήσεων της Σύμβασης, στο πεδίο των αρμοδιοτήτων του κάθε ωφελούμενου (Υπουργείο ή Περιφέρειας).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η γενική μεθοδολογική προσέγγιση για την εκπόνηση του «Οδικού Χάρτη» στη δράση αυτή, συνοψίζεται ως **«ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας» (disability mainstreaming)**. Πρόκειται για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση βάσει της οποίας: τα δικαιώματα, οι ανάγκες και οι εμπειρίες των ατόμων με αναπηρία συμπεριλαμβάνονται, ως αναπόσπαστο κομμάτι, στον σχεδιασμό, την εφαρμογή, την παρακολούθηση και αξιολόγηση πολιτικών και προγραμμάτων (σε όλους τους πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς τομείς), έτσι που τα άτομα με αναπηρία να ωφελούνται εξίσου, και να επιτυγχάνεται η ισότιμη συμμετοχή τους στην κοινωνία.

Η γενική αυτή προσέγγιση εξειδικεύεται σε τρεις διακριτές και αλληλοξαρτώμενες κατευθύνσεις.

¹ Οι τελικές παρατηρήσεις είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα των Ηνωμένων Εθνών στην [αγγλική γλώσσα](#) αλλά και στην [ελληνική γλώσσα](#) όπως μεταφράστηκαν ύστερα από πρωτοβουλία της Ε.Σ.Α.μεΑ. και του Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας της.

- 1) Οριζόντια ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας σε κάθε δημόσια πολιτική, νομοθεσία, διοικητική διαδικασία, δράση, μέτρο και πρόγραμμα.
- 2) Θέσπιση και εφαρμογή στοχευμένων παρεμβάσεων ανά τομέα αρμοδιότητας με στόχο την άρση των εμποδίων και την ενδυνάμωση των ατόμων με αναπηρία.
- 3) Ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας στο επίπεδο λειτουργίας του φορέα/οργανισμού (οργανωτικά και διοικητικά θέματα, κατανόηση της δικαιωματικής προσέγγισης από τη διοίκηση και το προσωπικό κ.α.)

Η μεθοδολογία υλοποίησης της δράσης περιλαμβάνει διαφορετικές τεχνικές έρευνας, όπως:

- έρευνα γραφείου,
- επεξεργασία διαθέσιμων στατιστικών δεδομένων και αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης ανά τομέα,
- επικοινωνία και λήψη ανατροφοδότησης από τα αρμόδια σημεία αναφοράς.

Η ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΟΔΙΚΟΥ ΧΑΡΤΗ

- **Στην πρώτη ενότητα** αποτυπώνεται το γενικό πλαίσιο που διέπει τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και πιο ειδικά στα πεδία αρμοδιοτήτων του Υπουργείου σας. Ειδικότερα, αντικείμενο της ενότητας αποτελούν οι νομικές και πολιτικές δεσμεύσεις της χώρας όπως αυτές απορρέουν: από την Σύμβαση των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (CRPD)², τον ν. 4488/2017, το κανονιστικό πλαίσιο ΕΔΕΤ, τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία «Ένωση Ισότητας-Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2021-2030», την Agenda 2030 και άλλες Συμβάσεις και κανονισμούς της ΕΕ αναφορικά με το πεδίο ενδιαφέροντος του Υπουργείου.
- **Στη δεύτερη ενότητα** παρουσιάζονται οι Τελικές Παρατηρήσεις και Συστάσεις της Επιτροπής των Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (2019)³ προς τη χώρα μας αναφορικά με την πρόοδο που έχει επιτευχθεί ως προς την υλοποίηση της Σύμβασης και ποια σημεία είναι

² Εφεξής «Σύμβαση»

³ Εφεξής «Επιτροπή των Η.Ε.»

εκείνα στα οποία πρέπει να δοθεί βαρύτητα/προτεραιότητα την επόμενη περίοδο.

- **Η τρίτη ενότητα** παρουσιάζει συνοπτικά την υφιστάμενη κατάσταση αναφορικά με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία στο πεδίο αρμοδιοτήτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, επισημαίνοντας τα θετικά και τα αρνητικά σημεία. Η ενότητα, αποτυπώνει αφενός τις θετικές εξελίξεις και ρυθμίσεις που αφορούν τα πλαίσια άσκησης των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία και αφετέρου αναδεικνύει τα εμμένοντα εμπόδια και τις προκλήσεις που ανακύπτουν σε επίπεδο πολιτικού σχεδιασμού.
- **Η τέταρτη ενότητα** αποτυπώνει και αξιολογεί τις στρατηγικές δεσμεύσεις, τις πολιτικές και τις δράσεις της ελληνικής πολιτείας κατά την τρέχουσα περίοδο αναφορικά με την υλοποίηση των Συστάσεων της Επιτροπής στο πεδίο αρμοδιοτήτων του Υπουργείου. Ειδικότερα εξετάζεται το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία⁴ καθώς και τομεακές στρατηγικές και σχέδια δράσης.
- **Η πέμπτη ενότητα** καταλήγει σε προτάσεις πολιτικής καθώς και σε οριζόντιες και στοχευμένες παρεμβάσεις για την υλοποίηση των συστάσεων, λαμβάνοντας υπόψη τα κενά και τις ελλείψεις σε επίπεδο δεσμεύσεων και δράσεων του Υπουργείου, όπως αποτυπώνονται στην ενότητα 4.

⁴ Εφεξής «ΕΣΔ»

1 ΤΟ ΝΕΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

1.1 Σύμβαση των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (CRPD)

Η σημασία και ο αντίκτυπος της Σύμβασης, που κυρώθηκε από την ελληνική πολιτεία με τον ν. 4074/2012, στην πολιτική για την αναπηρία είναι καθοριστική. Η Σύμβαση αποτέλεσε τη θεσμική αποτύπωση της μεταστροφής παραδείγματος στα ζητήματα της αναπηρίας σηματοδοτώντας τη μετάβαση από την παρωχημένη ιατροκεντρική και φιλανθρωπική αντίληψη, στη δικαιοματική προσέγγιση της αναπηρίας. Η Σύμβαση αναγνωρίζει τα άτομα με αναπηρία ως ενεργά υποκείμενα με πλήρη δικαιώματα και ελευθερίες και δεσμεύει τα κράτη να άρουν όλα τα εμπόδια που αυτά αντιμετωπίζουν ώστε να διασφαλιστεί και να προαχθεί η πλήρης υλοποίηση των δικαιωμάτων τους, χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς. Η Σύμβαση, πέραν του ότι επαναδιατυπώνει τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες υπό την οπτική των ατόμων με αναπηρία, διαφέρει επίσης από άλλες Συμβάσεις δικαιωμάτων ως προς το ότι αποδίδει ιδιαίτερα βαρύτητα στην εθνική εφαρμογή και την παρακολούθηση της πορείας υλοποίησής της από τα Κράτη-Μέλη.

Το Άρθρο 12 της Σύμβασης «Ισότητα Ενώπιον του Νόμου», το οποίο χαρακτηρίζεται ως η «καρδιά» της Σύμβασης, επικεντρώνεται σε θεμελιώδη ζητήματα των νομικών συστημάτων. Πριν τη Σύμβαση, δεν υπήρχε κάποιο διεθνές πρότυπο στα ανθρώπινα δικαιώματα που να διασφάλιζε στα άτομα με αναπηρία την ικανότητα τους για δικαιοπραξία ομοίως με τα άτομα χωρίς αναπηρία.⁵ Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα πολλά άτομα με αναπηρία -και ειδικότερα τα άτομα με νοητική ή/και ψυχοκοινωνική αναπηρία- να στερούνται αυτού του δικαιώματος. Το Άρθρο 12 επικεντρώνεται ακριβώς σε αυτή τη διάκριση που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία έχοντας ως σκοπό να βάλει ένα τέλος στην αντιμετώπιση τους ως «αντικείμενα οίκτου» αλλά ως «υποκείμενα-φορείς δικαιωμάτων» που έχουν το δικαίωμα να λαμβάνουν οι ίδιοι αποφάσεις για τη ζωή τους όπως και να συμμετέχουν ενεργά στην εκάστοτε κοινωνία. Το Άρθρο 13 της Σύμβασης, «Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη», είναι το πρώτο αυτόνομο άρθρο στις Συνθήκες των Ηνωμένων Εθνών που επικεντρώνεται στο δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη.⁶ Αν και είναι ένα ανεξάρτητο άρθρο, στην ουσία αποτελεί μέρος του Άρθρου 12 που αφορά την ισότητα ενώπιον του νόμου και για το λόγο αυτό πολλές φορές τα δυο

⁵ Flynn, E (2015). *Disabled justice? Access to justice and the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. New York and London: Routledge.

⁶ Ο.π.

αυτά άρθρα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη μαζί. Με άλλα λόγια τα Άρθρα 12 και 13 της Σύμβασης εισάγουν την αλλαγή παραδείγματος σε ότι αφορά την αναγνώριση της αυτονομίας των ατόμων με αναπηρία και της ισότητας τους ενώπιον του νόμου.⁷

1.2 Οι κατευθυντήριες και οργανωτικές διατάξεις για την εφαρμογή της Σύμβασης στο ελληνικό νομικό πλαίσιο (ν. 4488/2017)

Στη χώρα μας, με το Δ' μέρος του ν. 4488/2017 εξειδικεύονται οι κατευθυντήριες και οργανωτικές διατάξεις για την εθνική εφαρμογή της Σύμβασης.

Κατευθυντήριες διατάξεις:

Σύμφωνα με το άρθρο 61 του νόμου, κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου υποχρεούται να διασφαλίζει την ισότιμη άσκηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία στο πεδίο των αρμοδιοτήτων ή δραστηριοτήτων του, και ειδικότερα υποχρεούται:

- Να αφαιρεί εμπόδια κάθε είδους.
- Να τηρεί τις αρχές του καθολικού σχεδιασμού σε κάθε τομέα της αρμοδιότητάς τους.
- Να παρέχει, όπου απαιτείται, εύλογες προσαρμογές υπό τη μορφή εξατομικευμένων και κατάλληλων τροποποιήσεων και ρυθμίσεων.
- Να απέχει από πρακτικές, κριτήρια και συμπεριφορές που συνεπάγονται διακρίσεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία.
- Να προάγει με θετικά μέτρα την ισότιμη συμμετοχή και άσκηση των δικαιωμάτων στον τομέα της αρμοδιότητάς/δραστηριότητάς τους.

Ειδικότερα, **τα διοικητικά όργανα και οι αρχές**, σύμφωνα με το **άρθρο 62**,⁸ απαιτείται να εντάσσουν τη διάσταση της αναπηρίας σε κάθε δημόσια πολιτική, διοικητική διαδικασία, δράση, μέτρο και πρόγραμμα της αρμοδιότητάς τους με στόχο την εξάλειψη, αποκατάσταση και αποτροπή ανισοτήτων μεταξύ ατόμων με και χωρίς αναπηρίες.

⁷ Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities (2020). *International principles and guidelines on access to justice for persons with disabilities*. Διαθέσιμο στο: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf

⁸ Με κοινή απόφαση των καθ' ύλην αρμόδιων Υπουργών κατόπιν συνεργασίας με το Συντονιστικό Μηχανισμό του άρθρου 69 και κατόπιν δημόσιας διαβούλευσης εξειδικεύονται οι υποχρεώσεις, οι διαδικασίες υλοποίησης καθώς και κάθε άλλο θέμα τεχνικού ή λεπτομερειακού χαρακτήρα για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος άρθρου.

Για το σκοπό αυτό:

- Υποβάλλουν εκθέσεις στα οικεία σημεία αναφοράς του άρθρου 71 σχετικά με τις δράσεις, τα μέτρα και τα προγράμματα που υιοθετούν για την επίτευξη της ισότητας των ατόμων με αναπηρία.
- Υιοθετούν ποσοτικούς και ποιοτικούς δείκτες ώστε να καθίσταται δυνατή η μέτρηση και η αξιολόγηση της ένταξης της διάστασης της αναπηρίας.
- Συλλέγουν και τηρούν επιμέρους στατιστικά στοιχεία για την αναπηρία ως προς τους τομείς ευθύνης τους.

Με το άρθρο 63 θεσμοθετείται η υποχρέωση των διοικητικών οργάνων και αρχών να τηρούν τις αρχές του καθολικού σχεδιασμού διοικητικών προϊόντων, περιβαλλόντων και υπηρεσιών καθώς και να παρέχουν εύλογες προσαρμογές.

Με το άρθρο 64, τα διοικητικά όργανα και οι αρχές υποχρεούνται να μεριμνήσουν για την πρόσβαση στο φυσικό, δομημένο και ηλεκτρονικό περιβάλλον στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους (σε συνήθειες αλλά και έκτακτες συνθήκες)

Με το άρθρο 65 ορίζεται η υποχρέωση των διοικητικών αρχών να παρέχουν στα συναλλασσόμενα άτομα με αναπηρία προσβάσιμα μέσα και τρόπους επικοινωνίας. Επιπροσθέτως αναγνωρίζεται η ελληνική νοηματική γλώσσα ως ισότιμη με την ελληνική γλώσσα και η ελληνική γραφή Braille ως ο τρόπος γραφής των τυφλών Ελλήνων πολιτών.

Με το άρθρο 68 επίσης, θεσμοθετείται η ανάλυση συνεπειών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία κατά την νομοπαραγωγική διαδικασία, καθώς και η υποχρέωση του ελληνικού στατιστικού συστήματος για παραγωγή επίσημων στατιστικών για τα άτομα με αναπηρία, σε διαβούλευση με το Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ.

Σε ότι αφορά το πεδίο αρμοδιοτήτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, το **άρθρο 66** «Ενημέρωση, ευαισθητοποίηση, εκπαίδευση και κατάρτιση σε θέματα δικαιωμάτων ατόμων με αναπηρία»⁹ στην παράγραφο 2 ορίζει ότι:

2. Προς το σκοπό της [...] κατάρτισης δικαστικών λειτουργών [...] σε θέματα δικαιωμάτων και ίσης μεταχείρισης των ατόμων με αναπηρία [...] η Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών [...] μεριμν[ά]

⁹ Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να τονίσουμε ότι παρά το γεγονός ότι στον τίτλο του άρθρου υπάρχει το ακρωνύμιο «ΑμεΑ» ώστε να αναφερθεί στα άτομα με αναπηρία επιλέξαμε να το αντικαταστήσουμε με το «άτομα με αναπηρία».

για τη συμπερίληψη στα προγράμματα σπουδών και στα επιμορφωτικά τους σεμινάρια εκπαιδευτικών ενοτήτων που αφορούν στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, όπως αυτά απορρέουν από τη Σύμβαση. Με αποφάσεις των οικείων Υπουργών, σε συνεργασία με το Συντονιστικό Μηχανισμό του άρθρου 69 και το Κεντρικό Σημείο Αναφοράς του άρθρου 70, ρυθμίζονται οι επιμέρους θεματικές ενότητες, το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών ενοτήτων, καθώς και κάθε άλλο θέμα τεχνικού ή λεπτομερειακού χαρακτήρα.

Οι οργανωτικές διατάξεις του ν.4488 προβλέπουν ότι:

Ο **Υπουργός Επικρατείας**, αρμόδιος για τη συνοχή του κυβερνητικού έργου, ορίζεται ως **Συντονιστικός Μηχανισμός** σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 33 της Σύμβασης (άρθρο 69).

Η **Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων** ορίζεται ως **Κεντρικό Σημείο Αναφοράς** για θέματα σχετιζόμενα με την εφαρμογή της Σύμβασης (άρθρο 70).

Τα **Επιμέρους Σημεία Αναφοράς** για την παρακολούθηση εφαρμογής της Σύμβασης (άρθρο 71) καθορίζονται σε επίπεδο υπουργείων, περιφερειών και δήμων. Ειδικότερα, ως προς τα Επιμέρους Σημεία Αναφοράς των Υπουργείων, με απόφαση των οικείων Υπουργών, ορίζεται σε κάθε Υπουργείο ο Γενικός ή Διοικητικός Γραμματέας ως Σημείο Αναφοράς ή με απόφαση του Γενικού ή Διοικητικού Γραμματέα οι αρμοδιότητες του Σημείου Αναφοράς μπορεί να μεταβιβασθούν σε οργανική μονάδα επιπέδου Γενικής Διεύθυνσης, Διεύθυνσης ή Τμήματος.

Βάσει του νόμου, οι αρμοδιότητες των Σημείων Αναφοράς αφορούν την παρακολούθηση υλοποίησης των υιοθετούμενων κατ' εφαρμογή της Σύμβασης δημόσιων πολιτικών στα οικεία Υπουργεία και στους εποπτευόμενους από αυτά φορείς, την προώθηση στο Κεντρικό Σημείο Αναφοράς του άρθρου 70, προτάσεων και νομοθετικών ρυθμίσεων βέλτιστης εφαρμογής της Σύμβασης, τη σύνταξη ετήσιων εκθέσεων προόδου και την προώθηση δημόσιας διαβούλευσης για τα ως άνω θέματα.

Με το **άρθρο 72** θεσμοθετείται το **πλαίσιο για την προαγωγή της Σύμβασης** που αποτελείται από τον **Συνήγορο του Πολίτη** ο οποίος **υποχρεούται να τελεί σε συνεργασία με την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.)** ως **ανεξάρτητο μηχανισμό της κοινωνίας των πολιτών**.

1.3 Κανονιστικό πλαίσιο Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ)

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, σε όλα τα στάδια εφαρμογής των ΕΔΕΤ, αποσκοπεί στην εξάλειψη των ανισοτήτων και στην **προώθηση της ισότητας** μεταξύ ανδρών και γυναικών και την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου, καθώς και στην **καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλής, εθνότητας, θρησκειότητας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού**, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), του άρθρου 10 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) και του άρθρου 21 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, **λαμβάνοντας ειδικότερα υπόψη την προσβασιμότητα για τα άτομα με αναπηρία.**

Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με το **Κανονισμό (ΕΕ) 2021/1060 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Ιουνίου 2021¹⁰** για τον καθορισμό κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο+, το Ταμείο Συνοχής, το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας, Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας, και δημοσιονομικών κανόνων για τα εν λόγω Ταμεία και για το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης, το Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας και το Μέσο για τη Χρηματοδοτική Στήριξη της Διαχείρισης των Συνόρων και την Πολιτική των Θεωρήσεων», προβλέπονται τα ακόλουθα:

α) στην **παρ. 3 του άρθρου 9 «Οριζόντιες αρχές»**, αναφέρεται ότι «**Τα κράτη μέλη και η Επιτροπή λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για να αποτρέψουν κάθε διάκριση λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού κατά την προετοιμασία, υλοποίηση, παρακολούθηση και αξιολόγηση των προγραμμάτων, καθώς και κατά την υποβολή των σχετικών εκθέσεων.** Ειδικότερα, η **προσβασιμότητα για τα άτομα με αναπηρίες** λαμβάνεται υπόψη σε όλα τα στάδια της προετοιμασίας και της υλοποίησης των προγραμμάτων»,

¹⁰ Ο Κανονισμός (ΕΕ) 2021/1060 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Ιουνίου 2021 για τον καθορισμό κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο+, το Ταμείο Συνοχής, το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας, Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας, και δημοσιονομικών κανόνων για τα εν λόγω Ταμεία και για το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης, το Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας και το Μέσο για τη Χρηματοδοτική Στήριξη της Διαχείρισης των Συνόρων και την Πολιτική των Θεωρήσεων είναι διαθέσιμος στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1060&from=EL>

β) στην παρ. 1 του άρθρου 73 «Επιλογή πράξεων από τη Διαχειριστική Αρχή», αναφέρεται ότι «Για την επιλογή των πράξεων, η διαχειριστική αρχή καταρτίζει και εφαρμόζει κριτήρια και διαδικασίες που δεν εισάγουν διακρίσεις, είναι διαφανή, εξασφαλίζουν την πρόσβαση από άτομα με αναπηρίες, διασφαλίζουν την ισότητα των φύλων, και λαμβάνουν υπόψη τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, και την ενωσιακή πολιτική στον τομέα του περιβάλλοντος, σύμφωνα με το άρθρο 11 και το άρθρο 191 παράγραφος 1 ΣΛΕΕ.».

Επιπρόσθετα, τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, και ειδικότερα η προσβασιμότητα, ενισχύονται περαιτέρω με τη συμπερίληψη στον ως άνω Κανονισμό ειδικού οριζόντιου αναγκαίου πρόσφορου όρου (βλ. Παράρτημα III του Κανονισμού) για την «Υλοποίηση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες σύμφωνα με την απόφαση 2010/48/EK του Συμβουλίου».

1.4 Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.¹¹

Η διακήρυξη του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., που τέθηκε σε ισχύ την 1^η Δεκεμβρίου 2009, επιβεβαιώνει -λαμβάνοντας υπόψη τις αρμοδιότητες και τις δράσεις της ΕΕ, καθώς και την αρχή της επικουρικότητας- τα δικαιώματα που προκύπτουν ιδίως από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις και τις κοινές διεθνείς υποχρεώσεις των χωρών της ΕΕ, τη σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, τους κοινωνικούς χάρτες που έχουν ψηφιστεί από την ΕΕ και από το Συμβούλιο της Ευρώπης και τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ο χάρτης, παρέχοντας διαφάνεια και σαφήνεια στα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες, δημιουργεί νομική ασφάλεια στην ΕΕ. Μάλιστα, το άρθρο 26 του Χάρτη, εστιάζει στην ένταξη των ατόμων με αναπηρία τονίζοντας ότι αυτά **πρέπει να επωφελούνται μέτρων που θα τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή στον κοινοτικό βίο.**

Η σημασία της ισότιμης πρόσβασης όλων των πολιτών της Ευρώπης -με ή χωρίς αναπηρία- στη δικαιοσύνη αναδεικνύεται και στο Χάρτη. Πιο συγκεκριμένα, το κεφάλαιο 6 του Χάρτη επικεντρώνεται στα δικαιώματα που αφορούν στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη, περιλαμβάνοντας άρθρα που προβλέπουν το

¹¹ Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. είναι διαθέσιμος στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l33501&from=EL>

δικαίωμα της πραγματικής προσφυγής των πολιτών της Ευρώπης σε ένα αμερόληπτο δικαστήριο, στην παροχή δικαστικής αρωγής στην περίπτωση που ένα άτομο αδυνατεί το ίδιο να την έχει, ώστε να εξασφαλισθεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη, στη διασφάλιση του σεβασμού των δικαιωμάτων υπεράσπισης κάθε κατηγορουμένου κ.λπ.

1.5 Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων

Το 2017 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διακήρυξαν τον **Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων** ως την «**πυξίδα**» για το **σχεδιασμό των πολιτικών απασχόλησης και των κοινωνικών πολιτικών**. Συγκεκριμένα, η **Αρχή 17 «Ένταξη των Ατόμων με Αναπηρία»** προβλέπει ότι:

«τα άτομα με αναπηρία έχουν δικαίωμα σε εισοδηματική στήριξη που διασφαλίζει αξιοπρεπή διαβίωση, υπηρεσίες που τους επιτρέπουν να συμμετέχουν στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία, και εργασιακό περιβάλλον προσαρμοσμένο στις ανάγκες τους.»¹²

1.6 Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία «Ένωση Ισότητας-Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2021-2030»

Σε συνέχεια της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Αναπηρία 2010-2020 που έθεσε τις βάσεις για την άρση των εμποδίων και των αποκλίσεων που βιώνουν 87 εκ. Ευρωπαίοι πολίτες με αναπηρία, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε την άνοιξη του 2021 την νέα **Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία 2021-2030**.¹³ Η νέα Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία προτείνει την **ανάληψη συντονισμένων δράσεων σε εθνικό και σε ενωσιακό επίπεδο**, με την Ε.Ε. είτε να μοιράζεται την αρμοδιότητα με τα κράτη μέλη της είτε να έχει υποστηρικτικό ρόλο, προς την περαιτέρω άρση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι Ευρωπαίοι πολίτες με αναπηρία.

Η σημασία της άρσης των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία κατά την πρόσβαση τους στη δικαιοσύνη όπως και της αναγνώρισης τους ως ίσα

¹² Ο Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων είναι διαθέσιμος στο: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_el

¹³ Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2021-2030 είναι διαθέσιμη στα ελληνικά στον ακόλουθο σύνδεσμο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=COM:2021:101:FIN#PP4Contents>

ενώπιον του νόμου αποτυπώνεται και στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία 2021-2030. Όπως τονίζεται, τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία κατά την πρόσβαση τους στη δικαιοσύνη είναι πολλαπλά. Παραδείγματος χάρη, τα άτομα με αναπηρία δεν μπορούν να παραστούν ως μάρτυρες σε ποινικές και αστικές διαδικασίες, δεν μπορούν να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους είτε ως θύματα, είτε ως ύποπτοι είτε ως κατηγορούμενοι ή να ασκήσουν επαγγέλματα όπως το να είναι δικηγόροι, δικαστές ή εισαγγελείς. Επιπρόσθετα, μεταξύ όλων των ατόμων με αναπηρία, τα άτομα με νοητική αναπηρία, τα άτομα με ψυχοκοινωνική αναπηρία όπως και άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα με την ψυχική τους υγεία είναι αυτά που διατρέχουν μεγαλύτερο ρίσκο να μην αντιμετωπιστούν ως ίσα ενώπιον του νόμου λόγω της καθόλου ή περιορισμένης δικαιοπρακτικής τους ικανότητας.

Μεταξύ των ενεργειών στις οποίες θα προβεί η Ε.Ε. στο πλαίσιο υλοποίησης της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Αναπηρία είναι: η συνεργασία της με τα κράτη μέλη για την εφαρμογή της Σύμβασης της Χάγης 2000, σύμφωνα με τη οποία προβλέπεται η εκπόνηση μελέτης σχετικά με την προστασία των ευάλωτων ατόμων, και ειδικότερα των ατόμων με νοητική αναπηρία, που βρίσκονται σε διασυνοριακές καταστάσεις, να παρέχει καθοδηγήσει στα κράτη μέλη ως προς την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην δικαιοσύνη στην Ε.Ε. βασιζόμενη στις κατευθύνσεις των Η.Ε., τη διενέργεια μελέτης σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για ευάλωτους ενήλικες κατά τη διάρκεια ποινικών διαδικασιών αλλά και την αξιολόγηση πιθανής ενίσχυσης της στήριξης και προστασίας των ευάλωτων ατόμων που είναι θύματα εγκλήματος, τον σχεδιασμό μέτρων που θα συμβάλλουν ώστε τα κράτη μέλη να προωθήσουν τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία ως εργαζόμενοι στο χώρο της δικαιοσύνης, π.χ. ως δικηγόροι, δικαστές, κ.λπ., και στη συλλογή καλών πρακτικών σχετικά με το σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων.

1.7 Agenda 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη

Η **Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη**,¹⁴ για την εφαρμογή της οποίας έχει δεσμευτεί η χώρα μας, προάγει μεταξύ άλλων τον **καθολικό σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ισότητας και της μη διάκρισης**. Η Ατζέντα 2030 δεσμεύεται ότι θα ενισχύσει τα ευάλωτα άτομα, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία.

Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη από όλους τους πολίτες είναι μια περιοχή που ενσωματώνεται και στην Ατζέντα 2030 για την Βιώσιμη Ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα,

¹⁴ Η Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι διαθέσιμη στο: <https://unric.org/el/17-στοχοι-βιωσιμησ-αναπτυξης/>

ο **Στόχος 16 «Ειρήνη, Δικαιοσύνη και Ισχυροί Θεσμοί»** που αφορά στην προαγωγή ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών, και ειδικότερα ο **υπο-στόχος 16.3 αποσκοπεί στη δημιουργία κοινωνιών που θα διασφαλίζουν την ισότιμη πρόσβαση στη δικαιοσύνη για όλους.**

2 ΟΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΧΩΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΗΕ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΕΣ

Τον Σεπτέμβριο του 2019, για πρώτη φορά στην ιστορία, η Ελλάδα εξετάστηκε από την Επιτροπή των Η.Ε., σε μια εφ' όλης της ύλης δημόσια ακρόαση, στην έδρα των Η.Ε. στη Γενεύη, σχετικά με την τήρηση των υποχρεώσεων του κράτους προς τα άτομα με αναπηρία, όπως αυτές απορρέουν από τη Σύμβαση που κύρωσε η χώρα μας με το ν. 4074/2012.

Σε όλη τη διαδικασία της εξέτασης η Ε.Σ.Α.μεΑ. ήταν παρούσα, καταδεικνύοντας την πραγματικότητα που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα. Η Ε.Σ.Α.μεΑ. συμμετείχε ενεργά και σε όλες τις προπαρασκευαστικές διαδικασίες,¹⁵ ενώ στις 26 Ιουλίου 2019 κατέθεσε την ολοκληρωμένη *Εναλλακτική Έκθεση* της (Alternative Report) στην Επιτροπή των Η.Ε.

Η Επιτροπή των Η.Ε. υιοθέτησε τις Τελικές Παρατηρήσεις προς τη χώρα κατά την 506^η συνεδρίασή της, που έγινε στις 18 Σεπτεμβρίου 2019 και τις οποίες η Ε.Σ.Α.μεΑ. με δική της πρωτοβουλία της μετέφρασε στην ελληνική γλώσσα αλλά και ως κείμενο εύκολο για ανάγνωση (easy-to-read).¹⁶

Σχετικά με την πρόοδο της χώρας ως προς την προοδευτική υλοποίηση των Άρθρων 12 και 13, η Επιτροπή εξέφρασε την ανησυχία της για τα εξής:

Άρθρο 12: Ισότητα ενώπιον του νόμου¹⁷

17. Η Επιτροπή εκφράζει την ανησυχία της για την έλλειψη μέτρων ώστε να καταργηθεί η άρνηση ή ο περιορισμός της δικαιοπρακτικής ικανότητας, και να διασφαλιστεί η διαθεσιμότητα μέτρων υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων για τα άτομα με αναπηρία. Επίσης, ανησυχεί σχετικά με τα πρακτικά εμπόδια που

¹⁵ Πιο συγκεκριμένα, στις 11 Φεβρουαρίου 2019, η Ε.Σ.Α.μεΑ. υπέβαλλε στην Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες την «εναλλακτική έκθεση» ενόψει της 11^{ης} Προ-Συνεδριακής Συνάντησης της Επιτροπής για τη Σύμβαση των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρίες που έλαβε χώρα στις 9-11 Απριλίου 2019 στη Γενεύη, συμμετείχε στην 11^η Προ-Συνεδριακή Συνάντηση, στις 26 Ιουλίου 2019 υπέβαλλε στην Επιτροπή την τελική «εναλλακτική έκθεση», και στις 2-4 Σεπτεμβρίου 2019 βρέθηκε στη Γενεύη τόσο για να παραβρεθεί στην ιδιωτική συνάντηση με την Επιτροπή όσο και για να παρακολουθήσει τον εποικοδομητικό διάλογο μεταξύ της αντιπροσωπίας του ελληνικού κράτους και της Επιτροπής των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες

¹⁶ Οι Τελικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα της Ε.Σ.Α.μεΑ. στα [ελληνικά](#) και σε [κείμενο εύκολο για ανάγνωση](#) (easy-to-read).

¹⁷ Βλ. **Παράρτημα Ι** (σσ. 49-51) για μια σύντομη ανάλυση του Άρθρου 12 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες

αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία κατά την άσκηση της δικαιοπρακτικής τους ικανότητας, μεταξύ άλλων, λόγω της απουσίας συγκεκριμένων κατευθυντήριων οδηγιών και της έλλειψης υπαλλήλων και παροχών υπηρεσιών εκπαιδευμένων στην παροχή της αναγκαίας στήριξης στα άτομα με αναπηρία κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

18. Υπενθυμίζοντας το γενικό σχόλιο Αρ. 1 (2014) σχετικά με την ισότητα ενώπιον του νόμου, η Επιτροπή συνιστά στο συμβαλλόμενο Κράτος να **ευθυγραμμίσει την νομοθεσία του με τη Σύμβαση, αντικαθιστώντας το σύστημα υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων, συμπεριλαμβανομένων των μηχανισμών δικαστικής συμπαράστασης, με το καθεστώς της υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων που σέβεται την αυτονομία, τη θέληση και τις προτιμήσεις του ατόμου.** Συνιστά επίσης στο συμβαλλόμενο Κράτος να λάβει όλα τα κατάλληλα μέτρα ώστε να εγγυηθεί την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στη στήριξη που απαιτείται για να διασφαλιστεί το δικαίωμα στην ισότητα ενώπιον του νόμου και στην άσκηση της δικαιοπρακτικής τους ικανότητας, συμπεριλαμβανόμενης της κατάρτισης των υπαλλήλων και παρόχων υπηρεσιών σε όλους τους τομείς.

Όπως παρατηρείται, σε ότι αφορά τις Παρατηρήσεις και Συστάσεις της Επιτροπής των Η.Ε. για το Άρθρο 12, δίνεται έμφαση στην αντικατάσταση του συστήματος υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων από ένα σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων, τονίζοντας ότι το σύστημα που είναι τώρα σε ισχύ δεν σέβεται την αυτονομία, τη θέληση και τις προτιμήσεις του ατόμου με αναπηρία.

Άρθρο 13: Πρόσβαση στη δικαιοσύνη¹⁸

19. Η Επιτροπή εκφράζει την ανησυχία της για τα εξής:
- (1) Τα δικαστικά μέγαρα δεν είναι πλήρως προσβάσιμα στα άτομα με αναπηρία και δεν υπάρχουν επαρκείς προσβάσιμες νομικές υπηρεσίες και νομικές πληροφορίες, συμπεριλαμβανομένων στην γραφή Braille, κείμενο εύκολο για ανάγνωση (Easy-to-Read) και στη νοηματική γλώσσα.
 - (2) Οι διαδικαστικές διευκολύνσεις δεν είναι πλήρως διασφαλισμένες σε όλα τα στάδια των αστικών, ποινικών και

¹⁸ Βλ. **Παράρτημα Ι** (σσ. 49-51) για μια σύντομη ανάλυση του Άρθρου 13 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες

διοικητικών διαδικασιών, ιδιαίτερα η παροχή μετάφρασης και διερμηνείας σε άτομα με δυσκολίες ακοής και λόγου.

20. Η Επιτροπή συνιστά στο συμβαλλόμενο Κράτος να διασφαλίσει την αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη χωρίς καμία διάκριση, με αποτελεσματικό μηχανισμό παρακολούθησης. Επιπλέον, συνιστά στο συμβαλλόμενο Κράτος να διασφαλίσει αποτελεσματική πρόσβαση στις νομικές υπηρεσίες και στη νομική βοήθεια, σε δωρεάν βοηθητικές τεχνολογίες και σε ποιοτική μετάφραση και διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα, στη γραφή Braille, και σε άλλες εναλλακτικές μορφές, παρέχοντάς τα δωρεάν σε όλα τα στάδια των αστικών, ποινικών και διοικητικών διαδικασιών. Επίσης, συνιστά στο συμβαλλόμενο Κράτος να συνεχίσει να παρέχει επαρκή κατάρτιση στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία σε δικαστές, δικηγόρους και στους υπαλλήλους επιβολής του νόμου, ενισχύοντας σταδιακά τις προσπάθειες του στον τομέα αυτό, και να λαμβάνει υπόψη του το Άρθρο 13 της Σύμβασης κατά την υλοποίηση του υπο-στόχου 16.3 των Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Σε ότι αφορά το Άρθρο 13, οι Παρατηρήσεις και οι Συστάσεις της Επιτροπής επικεντρώνονται στα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην απόλαυση και άσκηση των δικαιωμάτων τους που σχετίζονται με το χώρο της Δικαιοσύνης, όπως στην παροχή εναλλακτικών τρόπων επικοινωνίας προς τα άτομα με αναπηρία, στην παροχή νομικής βοήθειας, την κατάρτιση όλων των εργαζομένων του χώρου της δικαιοσύνης στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία κ.λπ.

Επιπρόσθετα, η Επιτροπή των Η.Ε. στις Τελικές Παρατηρήσεις της σχετικά με τις Γενικές Αρχές και Υποχρεώσεις (Άρθρα 1-4) του κράτους ως προς την υλοποίηση της Σύμβασης σημειώνει ότι:

Γενικές αρχές και υποχρεώσεις (άρθρα 1-4)

1. Η Επιτροπή εκφράζει την ανησυχία της για την έλλειψη στη νομοθεσία του συμβαλλόμενου Κράτους μιας εναρμονισμένης προσέγγισης για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, και ότι **το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο**, συμπεριλαμβανομένου του μηχανισμού αξιολόγησης της αναπηρίας, **εξακολουθεί να περιλαμβάνει στοιχεία που συνδέονται με το ιατρικό μοντέλο της αναπηρίας και εμπεριέχει υποτιμητική γλώσσα για τα άτομα με αναπηρία**. Η Επιτροπή, επίσης, ανησυχεί για την έλλειψη μιας συνεκτικής και μακροπρόθεσμης στρατηγικής για την αποτελεσματική εφαρμογή της Σύμβασης.

2. Η Επιτροπή συνιστά στο συμβαλλόμενο Κράτος, σε στενή διαβούλευση και με την ενεργό εμπλοκή των οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία:

[...]

(γ) Να εξαλείψει στη νομοθεσία του την υποτιμητική γλώσσα που αναφέρεται στα άτομα με αναπηρία.

Η παραπάνω Παρατήρηση και Σύσταση της Επιτροπής των Η.Ε. δεν εστιάζεται μόνο το χώρο της Δικαιοσύνης αλλά αφορά όλα τα πεδία πολιτικής και σχετίζεται με τη χρήση μη ορθής και, κάποιες φορές, υποτιμητικής γλώσσας που χρησιμοποιείται στην ελληνική νομοθεσία όταν γίνεται αναφορά στα άτομα με αναπηρία ή σε ζητήματα που σχετίζονται με την αναπηρία. Για το λόγο αυτό, συστήνει την εξάλειψη και την υιοθέτηση μιας γλώσσας που είναι συμβατή με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

3 ΙΣΟΤΗΤΑ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ: ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

3.1 Αναγνώριση δικαιοπρακτικής ικανότητας

Αν και σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος της Ελλάδας «όλοι οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου» στην πραγματικότητα αυτό δεν ισχύει για όλους τους πολίτες. Ειδικότερα, τα άτομα με νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία, λόγω του θεσμού της υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων που ισχύει στη χώρα μας, δεν μπορούν ούτε να ασκήσουν αλλά ούτε και να απολαύσουν τα δικαιώματά τους σε ίση βάση με τους υπόλοιπους πολίτες.

Ο θεσμός της δικαστικής συμπαράστασης ή της υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων εισήχθη στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο το 1996. Σύμφωνα με το άρθρο 1666 του Αστικού Κώδικα (Α' 164/24.10.1984), ένα άτομο που υποβάλλεται σε καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης χάνει πλήρως ή μερικώς της ικανότητας του για δικαιοπραξία με τις αποφάσεις που αφορούν τη ζωή του να παίρνονται από ένα τρίτο άτομο που ενεργεί, κατόπιν απόφασης δικαστηρίου, ως αντιπρόσωπος του ή συναινεί ώστε το άτομο να ασκήσει τη δικαστική του συμπαράσταση. Σε καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης υποβάλλονται τα

«άτομα που λόγω ψυχικής ή νοητικής διαταραχής ή σωματικής αναπηρίας αδυνατούν συνολικά ή εν μέρει να φροντίζουν μόνα τους για τις υποθέσεις τους...»

[Αστικός Κώδικας, Άρθρο 1666]

Η δικαστική συμπαράσταση είναι τεσσάρων διαβαθμίσεων: **α)** πλήρης δικαστική συμπαράσταση, **β)** μερική δικαστική συμπαράσταση, **γ)** πλήρης επικουρική δικαστική συμπαράσταση και **δ)** μερική επικουρική δικαστική συμπαράσταση.¹⁹ Πιο συγκεκριμένα, το άτομο που υφίσταται:

α) πλήρης δικαστική συμπαράσταση, είναι «ανίκανο» για κάθε δικαιοπραξία με τον/την δικαστικό του συμπαραστάτη να λαμβάνει αποφάσεις για όλα τα ζητήματα που το αφορούν,

β) μερική δικαστική συμπαράσταση, είναι «ικανό» για κάποιες δικαιοπραξίες και όχι για κάποιες άλλες, δηλαδή το ίδιο το άτομο επιλέγει για το ποιες δικαιοπραξίες θα αποφασίζει το ίδιο και για ποιες ο/η δικαστικός του συμπαραστάτης,

γ) πλήρης επικουρική δικαστική συμπαράσταση, για να μπορέσει να ασκήσει οποιαδήποτε δικαιοπραξία, χρειάζεται πρώτα τη συναίνεση του/της δικαστικού

¹⁹ Σπυριδάκης, Μ (2007). *Δικαστική Συμπαράσταση*. Αθήνα: Αντ. Σάκκουλας

συμπαραστάτη του (στην ουσία είναι σαν να βρίσκεται σε καθεστώς πλήρους δικαστικής συμπαράστασης), και

δ) μερική επικουρική δικαστική συμπαράσταση, για να μπορέσει να ασκήσει οποιαδήποτε δικαιοπραξία χρειάζεται τη συναίνεση του/της δικαστικού του συμπαραστάτη.²⁰

Παραδείγματος χάρη, στην περίπτωση που ένα άτομο που βρίσκεται σε καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης θελήσει να παντρευτεί και να δημιουργήσει τη δική του οικογένεια, τότε η απόφαση θα εξαρτηθεί από το είδος της δικαστικής συμπαράστασης την οποία υφίσταται. Συγκεκριμένα, αν βρίσκεται σε:

- πλήρη δικαστική συμπαράσταση, στερείται του δικαιώματος να παντρευτεί,
- μερική δικαστική συμπαράσταση, εξαρτάται από το αν το δικαίωμα γάμου συμπεριλαμβάνεται στις ευθύνες του/της δικαστικού συμπαραστάτη του και
- επικουρική δικαστική συμπαράσταση, είναι απαραίτητο ο/η δικαστικός συμπαραστάτης να συναινέσει. Εάν διαφωνεί τότε η υπόθεση καταλήγει στο δικαστήριο όπου υπάρχει «διερεύνηση» για το τι είναι καλύτερο - δηλαδή να παντρευτεί ή όχι- για το άτομο που βρίσκεται σε καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης.²¹

Επίσης, η στέρηση της δικαιοπρακτικής ικανότητας ενός ατόμου με αναπηρία έχει σαν συνέπεια να στερεί από το εν λόγω άτομο και το δικαίωμα του στην πολιτική συμμετοχή αφού, σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα, το άτομο που βρίσκεται υπό καθεστώς πλήρους δικαστικής συμπαράστασης χάνει αυτόματα και το δικαίωμα ψήφου, χωρίς να αξιολογείται το αν και κατά πόσον το εν λόγω άτομο αντιλαμβάνεται την έννοια της ψήφου.²² Με άλλα λόγια, λόγω του θεσμού της

²⁰ Ο.π.

²¹ Βλ. Άρθρα 1351 και 1352 του Αστικού Κώδικά (ΦΕΚ Α' 164/24.10.1984).

²² Σύμφωνα με τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η στέρηση της δικαιοπρακτικής ικανότητας που έχει σαν αποτέλεσμα και την αυτόματη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία είναι μια πρακτική που ισχύει και σε άλλα κράτη της Ευρώπης. Ωστόσο, δεν ισχύει σε όλα τα κράτη αφού σε κράτη όπως η Αυστρία, η Ολλανδία, η Ισπανία, η Σουηδία, η Δανία, η Γαλλία, κ.ά. τα άτομα με αναπηρία σε καμία περίπτωση δεν στερούνται των πολιτικών τους δικαιωμάτων. Για παράδειγμα, βλ. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2013). *The right to political participation of persons with mental health problems and persons with intellectual disabilities*, διαθέσιμο στο: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2010-report-vote-disability_en.pdf; European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2014). *The right to political participation of persons with disabilities: Summary*, διαθέσιμο στο: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-political-participation-persons-disabilities-summary-o_en.pdf; Pater, Krzysztof (2019). "Real rights of persons with disabilities to vote in European Parliament elections: Information report". *European*

δικαιοπρακτικής ικανότητας, η απαγόρευση συμμετοχής στην πολιτική και δημόσια ζωή των ατόμων με αναπηρία που βρίσκονται υπό αυτό το καθεστώς έρχεται σε αντίθεση με μια από τις βασικές αρχές της Δημοκρατίας που είναι αυτή της «συμμετοχής».²³

Ως προς τη διαδικασία με την οποία ένα άτομο επιλέγετε ως ο/η δικαστικός συμπαραστάτης του ατόμου με αναπηρία για τον/την οποίο/α έγινε η αίτηση, η μάλλον η «καταγγελία» ρυθμίζεται από τον Αστικό Κώδικα.²⁴ Ωστόσο, η όλη διαδικασία είναι αρκετά «προβληματική» και σίγουρα δεν συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Για να είμαστε πιο σαφείς, στην επόμενη παράγραφο περιγράφουμε τη διαδικασία μέσα από την εμπειρία ενός γονιού παιδιού με νοητική αναπηρία και πως η ίδια βίωσε αυτή την εμπειρία.

Πιο συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους πριν την ενηλικίωση του παιδιού με νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία, ο/η γονέας ή κάποιος/α άλλος/η συγγενής του παιδιού με αναπηρία²⁵ υποβάλλει αίτηση στον/στην εισαγγελέα μαζί με το ιατρικό ιστορικό του παιδιού. Μέσω αυτού του αιτήματος, ο/η ενάγων/ουσα ζητά το εν λόγω παιδί με αναπηρία να τεθεί υπό πλήρη στέρηση δικαστικής συμπαράστασης, καθώς η ψυχοκοινωνική ή νοητική αναπηρία του το εμποδίζει από το να λαμβάνει αποφάσεις για τη ζωή του. Επιπλέον, ο/η ενάγων/ουσα προτείνει τον/την ίδιο/α ως δικαστικό συμπαραστάτη του παιδιού, καθώς και ένα τριμελές εποπτικό συμβούλιο, όπως προβλέπεται από το νόμο. Στη συνέχεια, η αίτηση παραδίδεται στο παιδί από τον/την αρμόδιο/α δικαστικό/ή λειτουργό. Με άλλα λόγια, ο/η ενάγων/ούσα υποχρεούται να ασκήσει ένδικα μέσα κατά του παιδιού του/της. Το επόμενο βήμα είναι ο ορισμός της δίκης με την ακρόαση να γίνεται κεκλεισμένων των θυρών. Στην αίθουσα του δικαστηρίου είναι παρόντες τόσο ο/η ενάγων/ούσα όσο και το παιδί. Σύμφωνα με τη διαδικασία, ο/η ενάγων/ούσα είναι μαζί με τον/την δικηγόρο του/της και ένα μάρτυρα που επιβεβαιώνει ότι ο/η ενάγων/ουσα θα λειτουργήσει προς όφελος του παιδιού με αναπηρία. Όσο για το

Economic and Social Committee, διαθέσιμο στο: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/publications-other-work/publications/real-rights-persons-disabilities-vote-european-parliament-elections-information-report>.

²³ Βλ. Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ. (2019). «Δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή;...Όχι για όλους...». Εμπόδια για τα άτομα με αναπηρία-Προκλήσεις για τη Δημοκρατία. Κείμενο Πολιτικής. Διαθέσιμο στο: <https://www.paratiritirioanapirias.gr/el/results/publications/51/keimena-politikhs-dikaioma-stin-politiki-symmetoxi>

²⁴ Η διαδικασία για το ποιος διορίζεται κάποιος δικαστικός συμπαραστάτης περιγράφεται στα άρθρα 1667-1672 του Αστικού Κώδικα

²⁵ Εφεξής ο/η ενάγων/ουσα

παιδί, είναι μόνο του επειδή, σύμφωνα με το νόμο, δεν μπορεί να διορίσει δικηγόρο. Η τελική δικαστική απόφαση δηλώνει ότι: α) το παιδί δικάστηκε ερήμην του και β) εάν το παιδί πρόκειται να λάβει πλήρη δικαστική συμπαράσταση.

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε στο παράδειγμα που προηγήθηκε, το παιδί με νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία που πρόκειται να μπει σε καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης δεν αναγνωρίζεται ως «υποκείμενο-φορέας δικαιωμάτων». Αντίθετα, ήδη από τη στιγμή που ξεκινά η διαδικασία απόφασης για το αν το παιδί ενταχθεί υπό καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης αντιμετωπίζεται ως «αντικείμενο». Δηλαδή, δεν έχει κανένα δικαίωμα να υπερασπιστεί τον εαυτό του στη δίκη που λαμβάνει χώρα όπως και μετέπειτα όταν πλέον θα βρίσκεται υπό καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης αφού δεν θα μπορεί να πάρει οποιαδήποτε απόφαση που αφορά τη ζωή του. Ωστόσο, αυτή η κατάσταση έρχεται σε αντίθεση τόσο με το Σύνταγμα της Χώρας όσο και με το Άρθρο 12 της Σύμβασης.

Η «αντικειμενοποίηση» του ατόμου και η μη-μεταχείριση του ως «υποκείμενο-φορέα δικαιωμάτων» λόγω της ύπαρξης του θεσμού της υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων αποτέλεσε σημείο προβληματισμού για την Επιτροπή των Η.Ε. και για το λόγω αυτό στις Τελικές Παρατηρήσεις τους προς το ελληνικό κράτος συστήνει την αντικατάσταση του υπάρχοντος θεσμού από ένα σύστημα «υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων».²⁶

3.2 Ισότητα πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στη δικαιοσύνη

Αν και το Ελληνικό Σύνταγμα προβλέπει ότι όλοι οι πολίτες της Ελλάδας έχουν δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη (Άρθρο 20, παρά. 1), τα άτομα με νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία που στερούνται της ικανότητας τους για δικαιοπραξία δεν μπορούν να συμμετάσχουν ισότιμα στις δικαστικές διαδικασίες, αφού εναπόκειται στον/στην κηδεμόνα τους να αποφασίσει εάν μπορούν να συμμετάσχουν ή όχι σε δίκη που τους αφορά.²⁷

Ομοίως, περιορισμούς σε ότι αφορά τη συμμετοχή τους σε δικαστικές διαδικασίες αντιμετωπίζουν και οι κωφοί και βαρήκοοι πολίτες. Μέσω ειδικών διατάξεων περιγράφεται ο βαθμός συμμετοχής τους πριν και κατά τη διάρκεια της δίκης.²⁸

²⁶ Βλ. σελ. 16 αυτού του αρχείου

²⁷ Βλ. για παράδειγμα, Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, Άρθρο 63, και Προεδρικό Διάταγμα 503/1985.

²⁸ Παρατηρούνται διαφοροποιήσεις στις εν λόγω διατάξεις από τον ένα Κώδικα στον άλλο όπως μεταξύ του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας σχετικά με την

Ως προς τις διευκολύνσεις που δίνονται στα άτομα με αναπηρία, αυτές αφορούν κυρίως τα κωφά και βαρήκοα άτομα οι οποίες, όμως, είναι: *αποσπασματικές, δεν απευθύνονται σε όλες τις κατηγορίες αναπηρίας, πολλές φορές είναι απαρχαιωμένες και μη αποτελεσματικές, όπως και ελλιπείς* αφού, εν τέλει, δεν αντιμετωπίζουν τα εμπόδια που μπορεί να υφίστανται τα άτομα με αναπηρία κατά τη συμμετοχή τους στη δίκη.²⁹

Ένα ακόμη σημείο που χρήζει επισήμανσης αφορά στη ποινική δικαιοσύνη και στη διαδικασία ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης. Ειδικότερα, δεν είναι σαφές αν η διαδικασία ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης, όπως αυτή προβλέπεται στο άρθρο 200 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, έχει εναρμονιστεί με την δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας και είναι σύμφωνη με το Άρθρο 1 της Σύμβασης που περιγράφει το Σκοπό της. Σύμφωνα με το Άρθρο 1:

«Σκοπός της παρούσας Σύμβασης είναι να προάγει, προστατεύσει και να διασφαλίσει την πλήρη και ίση απόλαυση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, από όλα τα άτομα με αναπηρίες και να προάγει το **σεβασμό της εγγενούς αξιοπρέπειας τους**. Τα άτομα με αναπηρίες περιλαμβάνουν εκείνα που έχουν μακροχρόνια σωματικά, ψυχικά, νοητικά ή αισθητήρια εμπόδια, που, σε αλληλεπίδραση με διάφορα εμπόδια, μπορούν να παρεμποδίσουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία, σε ίση βάση με τους άλλους.»

[v. 4074/2017]

Τα εμπόδια των ατόμων με αναπηρία στην ίση πρόσβαση τους στη δικαιοσύνη δεν περιορίζονται μόνο στο θεσμικό πλαίσιο, αλλά αφορούν και σε ζητήματα προσβασιμότητας των κτιριακών υποδομών. Αν και δεν υπάρχει μέχρι και σήμερα μια επίσημη καταγραφή της προσβασιμότητας των κτιρίων του δικαστικού συστήματος³⁰, στην πλειοψηφία τους είναι μη προσβάσιμα. Ορισμένα δικαστήρια στην Αθήνα έχουν ράμπες, ωστόσο όχι όλα. Η ύπαρξη ανελκυστήρων στα

επικοινωνία των κωφών και βαρήκοων με τις δικαστικές αρχές, π.χ., μεταξύ του άρθρου 253 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και του άρθρου 227 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

²⁹ Κοντιάδης, Ξ & Μ Μουσμούντη (2013). *Σύνοψη της μελέτης συμβατότητας της ελληνικής νομοθεσίας με τη διεθνή Σύμβαση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία*. Αθήνα. Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία.

³⁰ Το Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ. με την Αρ. Πρωτ. 996/24.07.2020 επιστολή του προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης έχει ζητήσει στοιχεία σχετικά με την προσβασιμότητα των κτιρίων του δικαστικού συστήματος. Ωστόσο, μέχρι και την στιγμή που έγινε η συγγραφή της εν λόγω επιστολής δεν είχε γίνει λήψη κάποιας απάντησης.

δικαστικά κτίρια δεν συνεπάγεται ότι είναι και προσβάσιμα στα άτομα με αναπηρία. Αρκετά συχνά το μέγεθος των ανελκυστήρων είναι μικρότερα από το μέγεθος ενός αναπηρικού αμαξιδίου, εμποδίζοντας συνεπώς τους χρήστες των αναπηρικών αμαξιδίων να κάνουν χρήση ή σπάνια υπάρχει αναγγελία ορόφου, ή/και κουμπιά σε Braille. Επίσης, δεν υπάρχει πληροφόρηση για το εάν υπάρχουν: i) προσβάσιμοι χώροι υγιεινής για το κοινό, ii) σημάνσεις σε Braille για τους/τις τυφλούς/ές και για άτομα με οπτική αναπηρία και iii) «ζωντανή-βοήθεια»³¹ για τους/τις τυφλούς/ές και τα άτομα με οπτική αναπηρία, τους/τις χρήστες/στρίες αναπηρικών αμαξιδίων. Ζητήματα προσβασιμότητας υπάρχουν και στα δικαστικά μέγαρα που βρίσκονται στις περιφέρειες της Ελλάδας αφού συνήθως αυτά στεγάζονται σε παλιά ή νεοκλασικά κτίρια.

Εκτός από τα εμπόδια στο «δομημένο περιβάλλον» της δικαιοσύνης, εμπόδια υπάρχουν και στην προσβασιμότητα της νομοθεσίας, αφού αυτή δεν είναι διαθέσιμη σε Braille αλλά ούτε και σε άλλες εναλλακτικές μορφές όπως σε κείμενο εύκολο για ανάγνωση (easy-to-read). Επίσης, ο διαδικτυακός τόπος του Εθνικού Τυπογραφείου, μια υπηρεσία που είναι επιφορτισμένη για τη διάδοση της ελληνικής νομοθεσίας, δεν είναι προσβάσιμος στα άτομα με αναπηρία.³² Προβλήματα προσβασιμότητας εντοπίζονται και με τη νομοθεσία που έχει μεταφορτωθεί -π.χ. ως pdf αρχείο- στην ιστοσελίδα του Τυπογραφείου και το μεταφορτωμένο αρχείο δεν πληροί τα κριτήρια προσβασιμότητας για τα άτομα με αναπηρία.³³ Τέλος, σε ότι αφορά το ζήτημα της επικοινωνίας, τα δικαστήρια ή/και άλλες δικαστικές αρχές δεν παρέχουν διερμηνείς νοηματικής γλώσσας για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας των κωφών και βαρήκων.

Τα παραπάνω εμπόδια θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν σε κάποιο βαθμό μέσω της παροχής *εύλογων προσαρμογών*,³⁴ όμως σύμφωνα με το υφιστάμενο νομικό

³¹ Σύμφωνα με τη Σύμβαση, ο όρος «ζωντανή-βοήθεια» αναφέρεται στους/στις οδηγούς/συνοδούς, στους/στις αναγνώστες/τριες και τους/τις επαγγελματίες διερμηνείς νοηματικής γλώσσας οι οποίοι/ες παρέχουν βοήθεια στα άτομα με αναπηρία προκειμένου να διευκολύνουν την πρόσβαση τους σε ζητήματα που αφορούν το δομημένο περιβάλλον, π.χ. πρόσβαση σε κάποιο κτήριο ή άλλες εγκαταστάσεις που είναι ανοικτές στο κοινό, όσο και σε ζητήματα που αφορούν την επικοινωνία τους, όπως για παράδειγμα με τους δημόσιους λειτουργούς κατά τη συνδιαλλαγές τους.

³² Σύμφωνα με την χρήση του εργαλείου Lighthouse v6 για τον έλεγχο της προσβασιμότητας της ιστοσελίδας του Εθνικού Τυπογραφείου, η συνολική βαθμολογία είναι 66/100. Μεταξύ των προβλημάτων που εντοπίζονται είναι ότι τα κουμπιά δεν έχουν προσβάσιμα ονόματα και τα χρώματα φόντου και προσκηνίου δεν έχουν επαρκή λόγω αντίθεσης.

³³ Συνήθως το πρόβλημα αυτό αφορά σε παλαιότερη νομοθεσία όπου η δημιουργία του ψηφιακού αρχείου δεν πληροί τις προδιαγραφές προσβασιμότητας όπως πλέον προβλέπονται.

³⁴ Σύμφωνα με το Άρθρο 2 της Σύμβασης των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, ο όρος εύλογες προσαρμογές αναφέρεται στις «[α]παραίτητες και κατάλληλες τροποποιήσεις και

πλαίσιο, δεν προβλέπεται η παροχή εύλογων προσαρμογών για την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στη δικαιοσύνη.

3.3 Εκπαίδευση/κατάρτιση του προσωπικού που εργάζεται στον τομέα της δικαιοσύνης

Η Εθνική Σχολή Δικαστών, όπως προβλέπεται και στο άρθρο 66 του ν. 4488/2017, στο πρόγραμμα σπουδών της, προσφέρει στους μελλοντικούς δικαστές και εισαγγελείς μαθήματα σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Παρέχει, επίσης, σεμινάρια στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με στόχο την εκπαίδευση των δικαστών σε θέματα που αφορούν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, τα δικαιώματα των μεταναστών και των προσφύγων, τα εγκλήματα μίσους, τα δικαιώματα των ανηλίκων.

Το φθινόπωρο του 2021 (Οκτώβριος 2021), όπως προβλεπόταν και στον Στόχο 28 του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, η Εθνική Σχολή Δικαστών διοργάνωσε επιμορφωτικό σεμινάριο με τίτλο «Τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία στην Έννομη Τάξη (Αστική-Ποινική-Διοικητική Προσέγγιση)».³⁵ Το σεμινάριο απευθυνόταν σε δικαστικούς λειτουργούς της Διοικητικής Δικαιοσύνης, της Πολιτικής - Ποινικής Δικαιοσύνης και σε εισαγγελείς με σκοπό να τους εκπαιδεύσει στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία. Η δράση αυτή κρίνεται ως θετική αφού στοχεύει στην εκπαίδευση των δικαστικών λειτουργών στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία. Ωστόσο, χρήζει επισήμανσης η μη εμπλοκή εκπροσώπων του αναπηρικού κινήματος στο σχεδιασμό και την υλοποίηση αυτού του επιμορφωτικού προγράμματος.

Επιπρόσθετα, με αφορμή τη διεξαγωγή του παραπάνω επιμορφωτικού σεμιναρίου, όπου όπως ήδη αναφέρθηκε απευθυνόταν σε δικαστικούς λειτουργούς και εισαγγελείς, ένα ερώτημα που προκύπτει είναι εάν αυτή η κατάρτιση είναι διαθέσιμη και σε άλλα δικαστικά και διοικητικά στελέχη ούτως ώστε να διασφαλιστεί ότι τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία προστατεύονται και προωθούνται γενικότερα στο χώρο της Δικαιοσύνης.

ρυθμίσεις, οι οποίες δεν επιβάλλουν ένα δυσανάλογο ή αδικαιολόγητο βάρος, όπου απαιτείται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, προκειμένου να διασφαλιστούν, για τα άτομα με αναπηρίες, η απόλαυση ή η άσκηση, σε ίση βάση με τους άλλους, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών»

³⁵ Σχετικά με το σεμινάριο που διοργάνωσε η Εθνική Σχολή Δικαστών, βλ.. <https://www.esdi.gr/nex/index.php/el/component/content/article/101-presentation/news/anakoinoseis/816-epimorfotiko-seminario-dikastikon-leitourgou-me-thema-ta-dikaiomata-ton-atomon-me-anapiria-stin-ennomi-taksi-astiki-poiniki-dioikitiki-prose>

3.4 Νομοθεσία και γλώσσα

Η γλώσσα που χρησιμοποιείται στην ελληνική νομοθεσία όταν γίνεται αναφορά στα άτομα με αναπηρία είναι μια προβληματική περιοχή η οποία χρειάζεται να αλλάξει. Μέχρι και σήμερα παρατηρείται κατά τη νομοθετική παραγωγή χρήση όρων που δεν συνάδουν με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας και προέρχονται κυρίως από την ιατρική προσέγγιση της αναπηρίας. Ωστόσο, όπως είναι γνωστό, η γλώσσα είναι μια μορφή εξουσίας.³⁶ Συνεπώς, ο τρόπος που επιλέγουμε να αναφερθούμε στα άτομα που απαρτίζουν την κοινωνία έχει ιδιαίτερη σημασία. Οι λέξεις από μόνες τους δεν έχουν τη δύναμη να προκαλέσουν κάτι. Όμως, όταν αυτές τοποθετηθούν σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, όπως στα κείμενα της ελληνικής νομοθεσίας ή στον πολιτικό και δημόσιο λόγο, τότε αποκτούν άλλη «δύναμη».³⁷ Στην περίπτωση των ατόμων με αναπηρία, αντί να γίνεται χρήση μια συμπεριληπτικής γλώσσας, όπως προάγει η δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας, συνήθως η γλώσσα που επιλέγεται να χρησιμοποιηθεί όταν γίνεται αναφορά σε ζητήματα που σχετίζονται με την αναπηρία ή με τα άτομα με αναπηρία προέρχεται από ένα ξεπερασμένο λεξιλόγιο που αναπαράγει στερεότυπα και προκαταλήψεις.

Παραδείγματος χάρη, στον Αστικό Κώδικα, στον Ποινικό Κώδικα, στον Κώδικα Ποινική Δικονομίας και στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας εμπεριέχονται ξεπερασμένες έννοιες και επίθετα για τα άτομα με αναπηρία. Πιο συγκεκριμένα, σχεδόν σε όλους του Κώδικες γίνεται χρήση της έννοιας «ανικανότητα», π.χ. δικαιοπρακτική ανικανότητα, ανικανότητα προς καταλογισμό. Ωστόσο, η έννοια της «ανικανότητας» προέρχεται από το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία δίνοντας έμφαση στη σημασία της αρτιμέλειας (ableism) και συνεπώς δεν είναι σύμφωνη με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

Ένα άλλο παράδειγμα είναι η χρήση του όρου «κωφάλαλος» που είναι ξεπερασμένος και προσβλητικός για την κοινότητα των κωφών και βαρήκων. Αξίζει να αναφερθεί εδώ η αντίδραση του μέλους της Επιτροπής των Η.Ε., Mr. Dmitri Rebrov, με αφορμή την χρήση του όρου «deafmute» κατά τη διάρκεια του εποικοδομητικού διαλόγου μεταξύ της αντιπροσωπείας του ελληνικού κράτους και της Επιτροπής των Η.Ε. στις 5 Σεπτεμβρίου 2019 στην Γενεύη³⁸. Όπως

³⁶ Fairclough, N (2015). *Language and power*. 3rd edition. New York and London: Routledge

³⁷ Grue, J (2015). *Disability and discourse analysis*. Surrey: Ashgate.

³⁸ Το ακριβές απόσπασμα είναι διαθέσιμο στο παρακάτω σύνδεσμο και είναι από την δεύτερη ημέρα του εποικοδομητικού διαλόγου μεταξύ της Επιτροπής των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και της αντιπροσωπείας του Ελληνικού Κράτους: <http://webtv.un.org/live/watch/consideration-of-greece-contd-488th-meeting-22nd-session->

συγκεκριμένα επεσήμανε: «η λέξη κωφάλαλος προσβάλει την αξιοπρέπεια των κωφών και βαρήκοων ατόμων».³⁹ Παραδείγματα όπως το προαναφερόμενο, οδήγησαν την Επιτροπή να συστήσει την «εξάλειψη της υποτιμητικής γλώσσας προς στα άτομα με αναπηρία όπως αυτή εμπεριέχεται στην υπάρχουσα νομοθεσία».⁴⁰

[committee-on-rights-of-persons-with-disabilities/6083349462001/?term=](https://www.esamea.gr/component/committee-on-rights-of-persons-with-disabilities/6083349462001/?term=). Το συγκεκριμένο απόσπασμα είναι μεταξύ του 1:16:38 -1:16:48.

³⁹ Το απόσπασμα στα αγγλικά ήταν το εξής: «the use of the word deaf and dumb is offensive to the dignity of deaf persons and persons with hearing impairments».

⁴⁰ Βλ. **Σύσταση 6γ** από το κείμενο των «Τελικών Παρατηρήσεων» της Επιτροπής των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες. Διαθέσιμο στο: https://www.esamea.gr/component/cck/?task=download&collection=article_filegroup&xi=1&file=article_file&id=4810

4 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΔΕΣΜΕΥΣΕΙΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΩΝ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

Από το 2019, χρονιά κατά την οποία το ελληνικό κράτος εξετάστηκε από την Επιτροπή των ΗΕ, μέχρι και σήμερα, έχουν προκύψει συγκεκριμένες δεσμεύσεις για τη χώρα, οι οποίες αφορούν:

- στην εφαρμογή των Τελικών Παρατηρήσεων της Επιτροπής των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες.
- στην υλοποίηση των δράσεων που περιλαμβάνονται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, η εκπόνηση του οποίου ολοκληρώθηκε το 2020.
- στην υλοποίηση των δράσεων που περιλαμβάνονται στο Ετήσιο Σχέδιο Δράσης του Υπουργείου Δικαιοσύνης για το έτος 2021 και 2022.

Το περιεχόμενο των συγκεκριμένων δεσμεύσεων προς την χώρα έχει απεικονιστεί στον Πίνακα που ακολουθεί. Πιο συγκεκριμένα, οι Τελικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής (πρώτη στήλη) συσχετίζονται με τους στόχους του Εθνικού Σχεδίου Δράσης (δεύτερη στήλη), ενώ στην τρίτη και τέταρτη στήλη του πίνακα αποτυπώνεται η αντιστοιχία τους με τα Ετήσια Σχέδια Δράσης του Υπουργείου Δικαιοσύνης, όπως αυτά έχει αναρτηθεί στην ιστοσελίδα της Γενικής Γραμματείας της Κυβέρνησης.

Πίνακας 1. Αντιστοίχιση των συστάσεων της Επιτροπής των Η.Ε. με τους στόχους και δράσεις του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία και το Ετήσιο Σχέδιο Δράσης του Υπουργείου Δικαιοσύνης

Συστάσεις Επιτροπής CRPD	Στόχοι και Δράσεις στο Εθνικό Σχέδιο για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία	Ετήσιο Σχέδιο Δράσης Υπουργείου Δικαιοσύνης (2021)	Ετήσιο Σχέδιο Δράσης Υπουργείου Δικαιοσύνης (2022)
Αντικατάσταση του συστήματος υποκαθιστάμενη λήψης αποφάσεων με το σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων	Στόχος 26. Συμμετοχή στον πολιτικό και δημόσιο βίο. Υπο-στόχος 3 - Αναθεώρηση του νομικού πλαισίου της δικαστικής συμπαράστασης	Στόχος 3: Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	Στόχος 3: Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Υπο-στόχος 3.1: Προστασία Δικαιωμάτων ευάλωτων ομάδων

Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη	Στόχος 16 Ισότιμη Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη Υπο-στόχος 1 – Βελτιώνουμε την προσβασιμότητα στα δικαστήρια 2. Ολοκληρώνουμε την ψηφιοποίηση της Δικαιοσύνης	Στόχος 3: Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Στόχος 1: Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη απονομή της Δικαιοσύνης, Υπο-στόχος 1.2 – Στρατηγική της ηλεκτρονικής Δικαιοσύνης	Στόχος 3: Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Υπο-στόχος 3.2: Βελτίωση της προσβασιμότητας στα Δικαστικά Κτήρια
Πρόσβαση σε νομικές υπηρεσίες και νομική βοήθεια	Στόχος 16 Ισότιμη Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη Υπο-στόχος 6 – Μεριμνούμε για τη διευκόλυνση πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στη δωρεάν Νομική Βοήθεια.	Στόχος 3: Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	Στόχος 1. Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη απονομή της Δικαιοσύνης Υπο-στόχος 1.1 Επιτάχυνση και ποιοτική αναβάθμιση του Συστήματος Απονομής της Δικαιοσύνης
Διαθεσιμότητα βοηθητικής τεχνολογίας	-	-	Στόχος 1. Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη απονομή της Δικαιοσύνης
Πρόσβαση σε εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας	Στόχος 16 Ισότιμη Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη Υπο-στόχος 4 – Εκσυγχρονίζουμε τον κατάλογο πραγματοποιημένων και διεργασιών	-	Στόχος 1. Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη απονομή της Δικαιοσύνης Υπο-στόχος 1.1 Επιτάχυνση και ποιοτική αναβάθμιση του Συστήματος Απονομής της Δικαιοσύνης

<i>Εκπαίδευση των δικαστών, δικηγόρων και αστυνομικών στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία</i>	Στόχος 28 Ενημέρωση, Κατάρτιση και Επιμόρφωση της Δημόσιας Διοίκησης Υπο-στόχος 2 - Σχεδιάζουμε και εκπονούμε μέσω του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης και σε συνεργασία με τα συναρμόδια Υπουργεία στοχευμένες δράσεις για την ενημέρωση και την κατάρτιση της Δημόσιας Διοίκησης	Στόχος 1: Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη απονομή της Δικαιοσύνης Υπο-στόχος 1.3 – Εκπαίδευση και Διαρκής Επιμόρφωση των Δικαστικών Λειτουργών και Δικαστικών Υπαλλήλων	Στόχος 1: Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη απονομή της Δικαιοσύνης Υπο-στόχος 1.3 – Εκπαίδευση και Διαρκής Επιμόρφωση των Δικαστικών Λειτουργών και Δικαστικών Υπαλλήλων
<i>Εξάλειψη υποτιμητικής ορολογίας για τα άτομα με αναπηρία</i>	Στόχος 16 Ισότιμη Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη Υπο-στόχος 3 – Επικαιροποιούμε τους Κώδικες και αναδιατυπώνουμε, όπου απαιτείται, τους όρους αναπηρίας	Στόχος 3: Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	-

Η ενσωμάτωση των περισσότερων Συστάσεων της Επιτροπής που αφορούν στα ζητήματα πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στη *Δικαιοσύνη* και στην *Ισότητα Ενώπιον του Νόμου* στους Στόχους του ΕΣΔ, αποτελεί θετική εξέλιξη. Ωστόσο, η **εμπρόθεσμη υλοποίηση** αυτών των δεσμεύσεων κατά την περίοδο 2020-2023, όπως προβλέπεται από το ΕΣΔ, θα σηματοδοτήσει την πραγματική επιτυχία του πολιτικού σχεδιασμού.

4.1 Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία

Οι δράσεις που σχετίζονται με το Υπουργείο Δικαιοσύνης είναι συγκεντρωμένες σε τρεις στόχους του ΕΣΔ. Συγκεκριμένα οι στόχοι αυτοί είναι οι **Στόχοι 16, 26 και 28**. Ο **Στόχος 16** εμπεριέχει **δράσεις που σχετίζονται με το Άρθρο 13** της Σύμβασης, ο **Στόχος 26**, και συγκεκριμένα ο **υπο-στόχος 3 με δράσεις που σχετίζονται με το Άρθρο 12** της Σύμβασης, ενώ, τέλος, ο **Στόχος 28** σχετίζεται με την ενημέρωση, κατάρτιση και επιμόρφωση στελεχών της δημόσιας διοίκησης, όπως οι δικαστικοί

λειτουργοί που επίσης σχετίζεται με το **Άρθρο 13** της Σύμβασης και συγκεκριμένα με την **παράγραφο 2**.

Πιο αναλυτικά:

Στόχος 16: Ισότιμη Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη

1. Βελτιώνουμε την προσβασιμότητα στα δικαστικά κτήρια

- Καταγράφουμε την υφιστάμενη κατάσταση σε ιδιόκτητα και μισθωμένα κτήρια και καταρτίζουμε προδιαγραφές καθολικής πρόσβασης (ενδεικτικά, ανελκυστήρας, ηχητικές και οπτικές σημάνσεις, γραφή braille, έξοδος κινδύνου).

Χρονοδιάγραμμα: Εντός του 2022

- Εξασφαλίζουμε σταδιακά την καθολική προσβασιμότητα στα δικαστικά κτήρια.

Χρονοδιάγραμμα:

2020-2024: Δικαστικές Υπηρεσίες Αθηνών και Πειραιά

2024-2027: λοιπά Εφετεία και Δικαστικές Υπηρεσίες μεγάλων πόλεων

2027-2030: Δικαστικές Υπηρεσίες λοιπής επικράτειας Υπεύθυνος φορέας: Υπουργείο Δικαιοσύνης

Ο υπο-στόχος 16.1 σχετίζεται με την παρατήρηση της Επιτροπής σχετικά με την πρόσβαση στη Δικαιοσύνη και όπως προκύπτει σχετίζεται με ζητήματα προσβασιμότητας του δομημένου περιβάλλοντος. Σύμφωνα με το ΕΣΔ, η καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης θα ξεκινήσει μέσα στο 2022 ενώ σε ότι αφορά την καθολική προσβασιμότητα των δικαστηρίων αυτή έχει ορίζοντα δεκαετίας.

Ωστόσο, όπως αναφέρεται στην Ετήσια έκθεση πορείας υλοποίησης Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία⁴¹ για το έτος 2021, έχει ήδη ξεκινήσει η καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης των ιδιόκτητων και μισθωμένων κτιρίων που σχετίζονται με το χώρο της Δικαιοσύνης. Σύμφωνα με τα δεδομένα που έχουν συγκεντρωθεί μέχρι τώρα υπάρχει μια πρώτη εικόνα για την προσβασιμότητα ή μη των κτιρίων όπως και το επίπεδο προσβασιμότητας τους. Επιπλέον, μέσα από την αξιοποίηση των στοιχείων που προέκυψαν από την εν λόγω καταγραφή, έχουν ξεκινήσει ήδη στοχευμένες παρεμβάσεις για τη βελτίωση της προσβασιμότητας σε διάφορες υπηρεσίες και στα δικαστικά μέγαλα σε όλη την ελληνική επικράτεια.

⁴¹ Η Ετήσια έκθεση πορείας υλοποίησης Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία είναι διαθέσιμη ηλεκτρονικά στο: <https://amea.gov.gr/action-report>

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την Ενδιάμεση Έκθεση Προόδου της Εθνικής Αρχής Προσβασιμότητας,⁴² το Υπουργείο Δικαιοσύνης προτίθεται να βελτιώσει την προσβασιμότητα των δικαστικών κτιρίων αντλώντας πόρους από το Ταμείο Ανάκαμψης ενώ προτάθηκε και η συνεργασία μεταξύ του Υπουργείου με την Εθνική Αρχή Προσβασιμότητας.

2. Ολοκληρώνουμε την ψηφιοποίηση της Δικαιοσύνης

- Επεκτείνουμε την ηλεκτρονική υποβολή αιτήσεων, λήψη πιστοποιητικών και αποφάσεων.
- Καθιστούμε προσβάσιμες τις ιστοσελίδες, π.χ. με δυνατότητα ηχητικής ανάγνωσης και μεταβολής μεγέθους γραμματοσειρών.
- Μελετούμε τη δυνατότητα να ενισχυθεί η προσβασιμότητα σε κωφούς και βαρήκοες στις δικαστικές αίθουσες με τη χρήση νέων τεχνολογιών σε συνδυασμό με την υπάρχουσα υποδομή του Έργου 'Ψηφιακή Καταγραφή, Αποθήκευση και Διάθεση Πρακτικών Συνεδριάσεων Δικαστηρίων με ΣΔΙΤ (2016-2021)'.

Χρονοδιάγραμμα: 2022-2026

Υπεύθυνοι φορείς: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης

Ο υπο-στόχος 16.2 συσχετίζεται με την Παρατήρηση της Επιτροπής σχετικά με την πρόσβαση στη Δικαιοσύνη. Αν και δεν υπάρχει ειδική αναφορά στις Τελικές Παρατηρήσεις και Συστάσεις της Επιτροπής ως προς την ψηφιοποίηση του χώρου της Δικαιοσύνης, ωστόσο μπορεί να ενταχθεί σε αυτή την κατηγορία.

Σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα του Εθνικού Σχεδίου Δράσης, η εν λόγω δράση έχει τοποθετηθεί να ξεκινήσει εντός του 2022. Αυτό που πρέπει να επισημανθεί ενόψει της επικείμενης αναβάθμισης των ιστοσελίδων που σχετίζονται με τη δικαιοσύνη είναι ότι για τη διαμόρφωση τους πρέπει να ληφθούν υπόψη οι οδηγίες WC/WCAG 2.0 σε επίπεδο τουλάχιστον AA ή συμμόρφωση με τις προβλέψεις του ν.4727/2020 κεφ. Η και της ΥΑΠ/Φ.40.4/1/989 ΦΕΚ 1301 Β'/12.04.2012. Επίσης, θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι η προσβασιμότητα των ιστοσελίδων δεν αφορά μόνο στα άτομα με οπτική αναπηρία, όπως συνήθως είναι στο μυαλό μας, αλλά και άλλες κατηγορίες ατόμων με αναπηρία όπως τα άτομα με αναπηρία άνω άκρων.

Επιπλέον, στη ψηφιοποίηση της δικαιοσύνης δεν πρέπει να δοθεί έμφαση μόνο στην προσβασιμότητα των ιστοσελίδων αλλά και στην προσβασιμότητα των αρχείων, π.χ., pdf, doc, jpeg, κ.λπ., που μεταφορτώνονται σε αυτές έτσι ώστε τα άτομα με αναπηρία να

⁴² Η Ενδιάμεση Έκθεση Προόδου της Εθνικής Αρχής Προσβασιμότητας είναι διαθέσιμη ηλεκτρονικά στο: <https://amea.gov.gr/reports/2>

μπορούν ανεμπόδιστα να τις χρησιμοποιούν. Παραδείγματος χάρη, αν μια ιστοσελίδα είναι προσβάσιμη αλλά όλα τα αρχεία που έχουν μεταφορτωθεί σε αυτή, όπως η νομοθεσία, διάφορες αιτήσεις, άλλα έγγραφα κ.ο.κ. είναι μη προσβάσιμα τότε και πάλι τα άτομα με αναπηρία δεν θα μπορούν να έχουν πρόσβαση σε αυτά, και κατ' επέκταση δεν θα έχουν πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

3. Επικαιροποιούμε τους Κώδικες και αναδιατυπώνουμε, όπου απαιτείται, τους όρους αναπηρίας

- Συστήνουμε ομάδες εργασίας για τον Ποινικό Κώδικα, τον Αστικό Κώδικα, τον Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας και τους Κώδικες Δικονομίας, ώστε να εναρμονισθούν οι διατάξεις τους και η ορολογία που χρησιμοποιείται σε αυτούς, με την προσέγγιση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία.

Χρονοδιάγραμμα: Εντός του 2021

Υπεύθυνος φορέας: Υπουργείο Δικαιοσύνης

Ο υπο-στόχος 16.3 σχετίζεται με την παρατήρηση και σύσταση της Επιτροπής σχετικά με την εξάλειψη της υποτιμητικής γλώσσας στην ελληνική νομοθεσία προς τα άτομα με αναπηρία. Στα τέλη Οκτωβρίου 2021, όπως προβλέπεται από το ΕΣΔ, συγκροτήθηκε η Ομάδα Εργασίας⁴³ -με συμμετοχή εκπροσώπου της Ε.Σ.Α.μεΑ.- με αντικείμενο της την εναρμόνιση των διατάξεων του Κωδίκων Δικονομίας όπως και της ορολογίας στη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Αν και αυτή η δράση προβλεπόταν να ξεκινήσει να υλοποιείται εντός του 2021, η πρώτη συνάντηση της Ομάδας Εργασίας έγινε στις 17 Φεβρουαρίου 2022 η οποία ήταν και η μοναδική μέχρι και τα τέλη Μαΐου 2022.

Αξίζει να τονιστεί ότι ο τρόπος με τον οποίο έχει διατυπωθεί η δράση στο ΕΣΔ δημιουργεί μια ασάφεια ως προς το χρονικό πλαίσιο υλοποίησης της. Ειδικότερα, το χρονοδιάγραμμα προβλέπει ότι η δράση θα λάβει χώρα εντός του 2021 αλλά δεν διατυπώνει με σαφή τρόπο αν η Ομάδα Εργασίας οφείλει να ολοκληρώσει τις εργασίες της εντός του 2021.

Λαμβάνοντας υπόψη τη Δράση 16.3 και τη συγκρότηση Ομάδας Εργασίας που θα μελετήσει την επικαιροποίηση των Κωδίκων Δικονομίας και την εναρμόνιση των διατάξεων του Κωδίκων Δικονομίας όπως και της ορολογίας στη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας, το Παρατηρητήριο Θεμάτων

⁴³ Η απόφαση για τη συγκρότηση της Ομάδας Εργασίας είναι διαθέσιμη στο: <https://diavgeia.gov.gr/doc/ΨΠ6ΥΩ-Υ7Ω>

Αναπηρίας ανέλαβε την πρωτοβουλία μιας πρώτης μελέτης του Αστικού Κώδικα, του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας αναζητώντας τα άρθρα εκείνα που χρησιμοποιούν ορολογία για τα άτομα με αναπηρία ή για την αναπηρία γενικότερα η οποία όμως είναι ξεπερασμένη, σε κάποιες περιπτώσεις υποτιμητική και δεν συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Τα ευρήματα της μελέτης μας παρατίθενται στο **Παράρτημα IV**.⁴⁴

4. Εκσυγχρονίζουμε τον κατάλογο πραγματογνωμόνων και διερμηνέων

- Επικαιροποιούμε, ενοποιούμε και ψηφιοποιούμε τον κατάλογο πραγματογνωμόνων.
- Αναπτύσσουμε εθνικό ανοιχτό μητρώο διερμηνέων στη νοηματική γλώσσα προς αξιοποίησή του στην πολιτική και ποινική διαδικασία.

Χρονοδιάγραμμα: Εντός του 2022

Υπεύθυνος φορέας: Υπουργείο Δικαιοσύνης

Ο υπο-στόχος 16.4 σχετίζεται με τη Σύσταση της Επιτροπής των Η.Ε. και την πρόσβαση τους στις εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας σε ότι αφορά τη δημιουργία μητρώου διερμηνέων στη νοηματική γλώσσα.

Σε ότι αφορά την επικαιροποίηση του καταλόγου των πραγματογνωμόνων είναι απαραίτητο τα άτομα που θα ενταχθούν σε αυτόν να είναι καταρτισμένα σε ότι αφορά τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και στον τρόπο με τον οποίο πρέπει να συμπεριφέρονται απέναντι σε αυτά.

5. Μεριμνούμε για δικαιοσύνη φιλική προς τα παιδιά με αναπηρία που είναι θύματα και μάρτυρες αξιόποινων πράξεων

- Αναθέτουμε σε εξειδικευμένο προσωπικό την εξατομικευμένη αξιολόγηση των αναγκών προστασίας των ανηλίκων θυμάτων, καθώς και της αντιληπτικής ικανότητας και ψυχικής κατάστασης αυτών.
- Διαμορφώνουμε συνθήκες και χώρους κατάλληλους για την εξέταση των ανηλίκων θυμάτων με αναπηρία από τις προανακριτικές, ανακριτικές, εισαγγελικές και δικαστικές αρχές.
- Βελτιώνουμε τους όρους προσβασιμότητας και απλοποιούμε την διαδικασία στα πέντε (5) Σπίτια του Παιδιού.

Χρονοδιάγραμμα: Εντός του 2023

Υπεύθυνος φορέας: Υπουργείο Δικαιοσύνης

Ο υπο-στόχος 16.5 του ΕΣΔ επικεντρώνεται στα παιδιά με αναπηρία και την πρόσβαση τους στη δικαιοσύνη, η οποία αναμένεται να υλοποιηθεί εντός του 2023. Επιπρόσθετα, η

⁴⁴ Βλ. σσ. 61-79 του παρόντος αρχείου.

μέριμνα για μια δικαιοσύνη φιλική προς τα παιδιά με αναπηρία αποτελεί ένα από τους άξονες υψηλής προτεραιότητας του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Όπως προκύπτει από τη μελέτη του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού η βασική αρχή που το διέπει είναι ότι σε όλες οι δράσεις που έχουν προγραμματιστεί να πραγματοποιηθούν την επόμενη περίοδο το συμφέρον του παιδιού πρέπει να είναι πρωταρχικής σημασίας, σύμφωνα και με την παρ. 1 του Άρθρου 7 της Σύμβασης.

6. Μεριμνούμε για τη διευκόλυνση πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στη δωρεάν Νομική Βοήθεια

- Συστήνουμε Ομάδα Εργασίας με αντικείμενο την εξέταση αναπροσαρμογής των όρων παροχής νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος στοχεύοντας στη θέσπιση θετικών μέτρων για τα άτομα με αναπηρία.
- Συντάσσουμε σχετική έκθεση συνεπειών ρυθμίσεων.

Χρονοδιάγραμμα: 2020-2025

Υπεύθυνος φορέας: Υπουργείο Δικαιοσύνης

Ο υπο-στόχος 16.6 σχετίζεται με την παρατήρηση και σύσταση της Επιτροπής των Η.Ε. σχετικά με την αποτελεσματική πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στις νομικές υπηρεσίες και στη νομική βοήθεια και οι οποίες θα παρέχονται σε αυτούς δωρεάν σε όλα τα στάδια των αστικών, ποινικών και διοικητικών διαδικασιών. Στα τέλη Οκτωβρίου 2021, όπως προβλέπεται από το ΕΣΔ, συγκροτήθηκε η Ομάδα Εργασίας⁴⁵ -με συμμετοχή εκπροσώπου της Ε.Σ.Α.μεΑ.- με αντικείμενο της την εξέταση αναπροσαρμογής των όρων παροχής νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος στοχεύοντας στη θέσπιση θετικών μέτρων για τα άτομα με αναπηρία. Όμως, μέχρι και το Μάϊο του 2022, η Ομάδα Εργασίας δεν είχε ξεκινήσει ακόμα τις εργασίες της.

Στο σημείο αυτό θέλουμε να επισημάνουμε ότι στις δράσεις του ΕΣΔ δεν έχει ενσωματωθεί η Σύσταση της Επιτροπής των Η.Ε. που σχετίζεται με την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε βοηθητικές τεχνολογίες, σε κείμενα ή έντυπα που θα είναι διαθέσιμα σε Braille ή σε άλλες εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας (π.χ. έντυπα σε κείμενο εύκολο για ανάγνωση - easy-to-read) που θα παρέχονται δωρεάν στα άτομα με αναπηρία σε όλα τα στάδια των αστικών, ποινικών και διοικητικών διαδικασιών. Η εν λόγω

⁴⁵ Η απόφαση για τη συγκρότηση της Ομάδας Εργασίας είναι διαθέσιμη στο: <https://diavgeia.gov.gr/doc/9%CE%A93%CE%A1%CE%A9-%CE%A8%CE%97%CE%91?inline=true>

Σύσταση της Επιτροπής των Η.Ε. απορρέει από την παρ. 1 του άρθρου 13 Σύμβασης.⁴⁶

Στόχος 26: Συμμετοχή στον πολιτικό και δημόσιο βίο

3. Αναθεώρηση του νομικού πλαισίου της δικαστικής συμπαράστασης

- Συγκροτούμε Ομάδα Εργασίας για τη μελέτη αναθεώρησης του νομικού πλαισίου του δικαστικού συμπαράστατη και υιοθέτησης του θεσμού της υποστηριζόμενης δικαιοπρακτικής ικανότητας και εν γένει συναφών καλών πρακτικών άλλων χωρών.

Χρονοδιάγραμμα: 2021-2025

Υπεύθυνος φορέας: Υπουργείο Δικαιοσύνης

Ο υπο-στόχος 26.3 αφορά στην αναθεώρηση του νομικού πλαισίου του δικαστικού συμπαράστατη, που αποτελεί και σύσταση της Επιτροπής. Ως προς τον υπο-στόχο αυτό, αν και είχε ξεκινήσει η διαδικασία συγκρότησης της Ομάδας Εργασίας ήδη από το καλοκαίρι του 2021,⁴⁷ στην οποία θα συμμετέχει και εκπρόσωπος της Ε.Σ.Α.μεΑ., και θα έχει σαν αντικείμενο τη μελέτη αναθεώρησης του νομικού πλαισίου του δικαστικού συμπαράστατη και υιοθέτησης του θεσμού της υποστηριζόμενης δικαιοπρακτικής ικανότητας η συγκρότηση της Ομάδας Εργασίας δεν ολοκληρώθηκε εντός του 2021. Την άνοιξη του 2022, ωστόσο, ξεκίνησε μια νέα προσπάθεια για τη συγκρότηση της εν λόγω Ομάδας η οποία δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί.

Στόχος 28: Ενημέρωση, Κατάρτιση και Επιμόρφωση της Δημόσιας Διοίκησης

2. Σχεδιάζουμε και εκπονούμε μέσω του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης και σε συνεργασία με τα συναρμόδια Υπουργεία στοχευμένες δράσεις για την ενημέρωση και την κατάρτιση της Δημόσιας Διοίκησης

Επιμορφώνουμε δικαστικούς και εισαγγελικούς λειτουργούς και δικαστικούς υπαλλήλους ως προς την ορολογία της αναπηρίας, τις 'εύλογες προσαρμογές' και την αποδόμηση των στερεοτύπων

Χρονοδιάγραμμα: 2021

Υπεύθυνος φορέας: Υπουργείο Δικαιοσύνης

⁴⁶ Βλ. Παράρτημα Ι (σσ. 49-51) του παρόντος αρχείου.

⁴⁷ Το καλοκαίρι του 2021 μέσω ηλεκτρονικού μηνύματος επικοινωνίας που είχαμε λάβει μας είχε ζητηθεί τον ορισμό εκπροσώπων από την Ε.Σ.Α.μεΑ. που θα συμμετείχαν στην Ομάδα Εργασίας που θα μελετούσε την αναθεώρηση του νομικού πλαισίου του θεσμού του/της Δικαστικού Συμπαράστατη.

Το φθινόπωρο του 2021 η Εθνική Σχολή Δικαστών διοργάνωσε επιμορφωτικό σεμινάριο με τίτλο «Τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία στην Έννομη Τάξη (Αστική-Ποινική-Διοικητική Προσέγγιση)»⁴⁸ που απευθυνόταν σε δικαστικούς λειτουργούς της Διοικητικής Δικαιοσύνης, της Πολιτικής - Ποινικής Δικαιοσύνης και σε εισαγγελείς με σκοπό να τους εκπαιδεύσει σχετικά με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία. Ωστόσο, στο σχεδιασμό και την υλοποίηση του εν λόγω επιμορφωτικού προγράμματος το αναπηρικό κίνημα δεν προσκλήθηκε να συμμετάσχει, όπως και συνέβη σε αντίστοιχες ενέργειες άλλων Υπουργείων, όπως του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας και του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη.

4.2 Σχέδια Δράσης του Υπουργείου Δικαιοσύνης για τα έτη 2021 και 2022

Στα σχέδια δράσης του Υπουργείου Δικαιοσύνης για τα έτη 2021 και 2022, οι δράσεις που αφορούν σε ζητήματα που σχετίζονται με την αναπηρία έχουν συμπεριληφθεί στο Στόχο 1: «Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη απονομή της Δικαιοσύνης» και στο Στόχο 3: «Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων».

Ειδικότερα, τα ζητήματα: α) της πρόσβασης στη δικαιοσύνη των ατόμων με αναπηρία συσχετίζονται τόσο με το Στόχο 1: «Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη απονομή της Δικαιοσύνης» και με το Στόχο 3: «Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων», β) της διαθεσιμότητας της βοηθητικής τεχνολογίας με το Στόχο 1: «Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη απονομή της Δικαιοσύνης», γ) της αντικατάστασης του συστήματος υποκαθιστάμενη λήψης αποφάσεων με το σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων με το Στόχο 3: «Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων» και δ) της εκπαίδευσης των δικαστών, δικηγόρων και αστυνομικών στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία με το Στόχο 1: «Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη απονομή της Δικαιοσύνης».⁴⁹

4.3 Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Στα μέσα Ιουνίου του 2021, ο Εθνικός Μηχανισμός Εκπόνησης, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Σχεδίων Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού υιοθέτησε το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού 2021-2023. Πιο συγκεκριμένα,

⁴⁸ Βλ. <https://www.esdi.gr/nex/index.php/el/component/content/article/101-presentation/news/anakoinoseis/816-epimorfotiko-seminario-dikastikon-leitourgouon-me-thema-ta-dikaionomata-ton-atomon-me-anapiria-stin-ennomi-taksi-astiki-poiniki-dioikitiki-prose>

⁴⁹ Ως προς το ποιο είναι το σημείο υλοποίησης των δράσεων που περιλαμβάνονται στο Ετήσιο Σχέδιο Δράσης του Υπουργείου Δικαιοσύνης, βλ. το σχολιασμό που προηγήθηκε στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες.

ύστερα από την ψήφιση του ν. 4491/2017, ιδρύθηκε ο Εθνικός Μηχανισμός Εκπόνησης, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Σχεδίων Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού όπου μεταξύ των αρμοδιοτήτων περιλαμβάνεται και η εκπόνηση Εθνικών Σχεδίων Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Παρότι στη διαβούλευση του νομοσχεδίου "Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου-Εθνικός Μηχανισμός Παρακολούθησης και Αξιολόγησης του Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού" που έγινε το 2017, είχε ζητηθεί από την Ε.Σ.Α.μεΑ. να οριστεί και δικός της εκπρόσωπος στον Εθνικό Μηχανισμό, ώστε να εξασφαλίζεται η οριζόντια ένταξη της αναπηρίας στις δράσεις για το παιδί, το εν λόγω αίτημα δεν ικανοποιήθηκε.

Επιπρόσθετα, παρότι ο νόμος ορίζει την υποχρέωση διαβούλευσης με την κοινωνία των πολιτών κατά τη διαμόρφωση των Σχεδίων Δράσης καθώς και τη μεριμνά για τη συμμετοχή των παιδιών στη διαδικασία της διαβούλευσης, κατά την ανάπτυξη του πρόσφατου (2021) Εθνικού Σχεδίου για το Παιδί δεν έλαβαν χώρα ανάλογες διαδικασίες διαβούλευσης και ούτε κλήθηκε (βάσει του άρθρου 12) η Ε.Σ.Α.μεΑ. σε κάποια σχετική συνεδρίαση του Εθνικού Μηχανισμού.

Σε ότι αφορά τα παιδιά με αναπηρία και την πρόσβαση τους στη Δικαιοσύνη, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, η μέριμνα για μια δικαιοσύνη φιλική προς τα παιδιά – με ή χωρίς αναπηρία- εκτός από δράση του ΕΣΔ αποτελεί και έναν από τους άξονες υψηλής προτεραιότητας του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Ειδικότερα, ο εν λόγω άξονας αποτελείται από 8 επιμέρους δράσεις που αφορούν στην υλοποίηση θεσμικών ζητημάτων, στην ευαισθητοποίηση των παιδιών και ευρύτερα της κοινωνίας για τα δικαιώματα των παιδιών και δημιουργία σχετικού διαδικτυακού ιστοτόπου, τη συγκέντρωση και τήρηση στατιστικών δεδομένων, την εκπαίδευση των εμπλεκόμενων φορέων των Επιμελητών Ανηλίκων. Πιο συγκεκριμένα:

Η Δράση 4 «Θεσμοθέτηση από το Υπουργείο Δικαιοσύνης τηλεφωνικού αριθμού, χωρίς χρέωση για κινητά και σταθερά τηλέφωνα για την παροχή πληροφοριών» αναφέρεται στη δημιουργία τηλεφωνικής γραμμής από το Υπουργείο Δικαιοσύνης η οποία θα παρέχει πληροφορίες. Ωστόσο, αυτό που δεν είναι σαφές από τη περιγραφή της δράσης είναι το κατά πόσο αυτή θα είναι προσβάσιμη και στα άτομα με αναπηρία, όπως π.χ. στους κωφούς και βαρήκοους ή στα άτομα με νοητική αναπηρία.

Συνεπώς, αυτό που θα θέλαμε να επισημάνουμε είναι ότι στο σχεδιασμό της εν λόγω τηλεφωνικής αναπηρίας πρέπει να ληφθεί υπόψη και η διάσταση της αναπηρίας έτσι ώστε να είναι πλήρως προσβάσιμη στα άτομα με αναπηρία.

Η Δράση 5 «Ιστοσελίδα για Ενημέρωση και Έντυπο Ενημερωτικό Υλικό» αφορά στην κατασκευή ιστοσελίδας και στην παραγωγή έντυπου ενημερωτικού υλικού για την ενημέρωση των παιδιών, γονέων, επαγγελματιών για τα δικαιώματα των παιδιών και την φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη. Και σε αυτή τη δράση, αυτό που δεν είναι σαφές από τη περιγραφή της, είναι το κατά πόσο η ιστοσελίδα αυτή θα είναι προσβάσιμη και στα άτομα με αναπηρία όπως το ενημερωτικό υλικό που θα παραχθεί προς ενημέρωση της κοινωνίας.

Ομοίως με τη **Δράση 4**, αυτό που θέλουμε να επισημάνουμε σε ότι αφορά στην υλοποίηση της **Δράσης 5** είναι ότι τόσο στην κατασκευή της ιστοσελίδας όσο και στη παραγωγή του έντυπου ενημερωτικού υλικού πρέπει να ληφθεί υπόψη η διάσταση της αναπηρίας. Παραδείγματος χάρη, το έντυπο ενημερωτικό υλικό χρειάζεται να είναι διαθέσιμο και σε εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας ούτως ώστε και τα άτομα με αναπηρία να έχουν πρόσβαση σε αυτό.

Η Δράση 7 «Δημιουργία αρχείου τήρησης στατιστικών δεδομένων» αφορά στη συλλογή στατιστικών δεδομένων σχετικά με την καταγραφή των παιδιών-θυμάτων που απασχολούν τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων και των «Σπιτιών του Παιδιού». Ο σκοπός αυτής δράσης, μεταξύ άλλων, είναι η αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης, η παρατήρηση διαχρονικών τάσεων, η εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων που θα οδηγήσουν σε δράσεις ή/και παρεμβάσεις. Ως προς την υλοποίηση αυτής της Δράσης, αυτό που θέλουμε να τονίσουμε είναι να ενσωματωθεί στην υπο-διαμόρφωση βάση και η διάσταση της αναπηρίας.

Τέλος, οι **Δράσεις 6 «Εκπαίδευση νεοεισερχόμενων υπαλλήλων στο Πρωτόκολλο δικανικής εξέτασης ανηλίκων θυμάτων σεξουαλικών εγκλημάτων κατά την ποινική διαδικασία» και 8 «Διαρκής εκπαίδευση και κατάρτιση των Επιμελητών Ανηλίκων σε εξειδικευμένα αντικείμενα και καλές πρακτικές»** εστιάζονται σε ζητήματα εκπαίδευσης των επαγγελματιών που έχουν τον ρόλο εξέτασης ανηλίκων θυμάτων σεξουαλικών εγκλημάτων κατά την ποινική διαδικασία όπως και των Επιμελητών Ανηλίκων. Ομοίως με τις προτάσεις μας στις δράσεις που προηγήθηκαν, και εδώ θέλουμε να επισημάνουμε ότι στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που θα υλοποιηθούν για τους επαγγελματίες που προβλέπεται πρέπει να ενσωματωθεί και η διάσταση της αναπηρίας.

5 ΚΕΝΑ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ, ΟΡΙΖΟΝΤΙΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΕΥΜΕΝΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ

5.1 Ικανότητα για δικαιοπραξία

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα μια από τις παρατηρήσεις της Επιτροπής των Η.Ε. αφορά στην αντικατάσταση του θεσμού της υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων από ένα σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων. Η στέρηση της ικανότητας για δικαιοπραξία του ατόμου αποτελεί ένα από τα πιο μελανά σημεία σε ότι αφορά την άσκηση και απόλαυση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, και δη των ατόμων με νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία.

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, εξαιτίας αυτού του θεσμού, ένα άτομο λόγω της νοητικής ή της ψυχοκοινωνικής του αναπηρίας στερείται του δικαιώματος να πάρει οποιαδήποτε απόφαση αφορά τη ζωή του. Με άλλα λόγια, θα λέγαμε ότι αυτό που συμβαίνει είναι η 'ταύτιση' της νοητικής ή ψυχικής κατάστασης (mental capacity) ενός ατόμου με αυτή της δικαιοπρακτικής του ικανότητας (legal capacity).⁵⁰ Μάλιστα, η 'ταύτιση' αυτή αποτέλεσε κεντρικό ζήτημα κατά τη διαμόρφωση της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, υποστηρίζοντας ότι τα συστήματα υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων είναι ενάντια στη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας και, για το λόγο αυτό, πρέπει να αντικατασταθούν από συστήματα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων⁵¹. Σύμφωνα με τη Σύμβαση, το 'κλειδί' που θα άρει τα εμπόδια των ατόμων με νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία και τα οποία βρίσκονται σε καθεστώς πλήρους δικαστικής συμπαράστασης είναι μέσω της χρήσης των εναλλακτικών μεθόδων επικοινωνίας.⁵²

Όπως τονίζεται και από την Επιτροπή των ΗΕ στο Γενικό της Σχόλιο 1 για το Άρθρο 12⁵³, είναι λάθος να συγχέεται η «δικαιοπρακτική ικανότητα» (legal capacity) με τη «νοητική ικανότητα» (mental capacity) αφού αναφέρονται σε δυο διαφορετικές

⁵⁰ Βλέπε, για παράδειγμα, Commissioner for Human Rights. (2012). *Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities*. Retrieved May 4, 2019 from <https://rm.coe.int/16806da5co>

⁵¹ UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2014). *General comment No. 1. Article 12: Equal recognition before the law*. Available at: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/031/20/PDF/G1403120.pdf?OpenElement>

⁵² Ο.π.

⁵³ UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2014). *General comment No. 1. Article 12: Equal recognition before the law*. Available at: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/031/20/PDF/G1403120.pdf?OpenElement>

ικανότητες. Η «δικαιοπρακτική ικανότητα» (legal capacity) είναι ένα εγγενές δικαίωμα που ανήκει στον καθένα, ενώ η «νοητική ικανότητα» (mental capacity) σχετίζεται με την ικανότητα που έχει ένα άτομο να αποφασίζει για το ίδιο η οποία, ωστόσο, διαφέρει από άτομο σε άτομο όπως επίσης και η διαδικασία αξιολόγησης της είναι καθαρά υποκειμενική.⁵⁴

Επιπρόσθετα, η στέρηση της «δικαιοπρακτικής ικανότητας» βασιζόμενη στην υποκειμενικά αξιολογούμενη «νοητική ικανότητα» του ατόμου έχει χαρακτηριστεί ως ο «πολιτικός θάνατος» (civil death) του ατόμου αφού πλέον δεν αναγνωρίζεται ως ίσος ενώπιον του νόμου.⁵⁵ Με άλλα λόγια, η στέρηση της δικαιοπρακτικής ικανότητας του ατόμου και η αντιμετώπιση του ως «αντικείμενο» και όχι ως υποκείμενο-φορέα δικαιωμάτων αναπόφευκτα οδηγεί στον αποκλεισμό από την κοινωνία η οποία εκτός από τον «πολιτικό θάνατο» του ατόμου μπορεί να οδηγήσει στον «πολιτειακό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό θάνατο» του.⁵⁶ Για τον λόγο, αυτό προτείνουμε:

- Την άμεση συγκρότηση της Ομάδας Εργασίας, όπως έχει ήδη συμπεριληφθεί στο ΕΣΔ, και στην έναρξη των εργασιών της.

Λόγω του ότι η αναθεώρηση του συστήματος υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων από ένα σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων έχει εξαιρετική σημασία για τα άτομα με αναπηρία αφού θα τους επιτρέψει να συμμετέχουν ενεργά σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής, πολιτικής και προσωπικής ζωής τους, στο **Παράρτημα ΙΙΙ**⁵⁷ του παρόντος αρχείου, παρουσιάζονται τα «χαρακτηριστικά-κλειδιά» -όπως αυτά έχουν αποτυπωθεί στην πρόσφατη μελέτη του European Network of National Human Rights Institutions (ENNHRI) και το Mental Health Europe⁵⁸- και τα οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά το σχεδιασμό ενός συστήματος υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων. Επίσης, στο ίδιο

⁵⁴ Mental Health Europe (2017). *Autonomy, choice and the importance of supported-decision making for persons with psychosocial disabilities: MHE position paper on Article 12 UN CRPD on legal capacity*. Available online at: <https://www.mhe-sme.org/position-paper-on-article-12/>

⁵⁵ Ο.π.

⁵⁶ Ο.π.

⁵⁷ Βλ. σσ. 55-60 του παρόντος αρχείου.

⁵⁸ European Network of National Human Rights Institution (ENNHRI) & Mental Health Europe (2020). *Implementing supported decision-making: Developments across Europe and the role of National Human Rights Institutions*. Available online at: <https://www.mhe-sme.org/wp-content/uploads/2020/06/Report-ENNHRI-and-MHE-Implementing-supported-decision-making.pdf>

Παράρτημα, παρουσιάζονται παραδείγματα καλών πρακτικών που ήδη χρησιμοποιούνται σε χώρες του εξωτερικού -με το παράδειγμα του Προσωπικού Συνηγόρου που εφαρμόζεται στη Σουηδία να είναι ένα από τα πιο διαδεδομένα- στο πλαίσιο αντικατάστασης του συστήματος της υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων από ένα σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων.

5.2 Κώδικες Δικονομίας και η δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας

Με αφορμή τη συγκρότηση της Ομάδας Εργασίας που θα έχει ως αντικείμενο την *εναρμόνιση των διατάξεων του Κωδίκων Δικονομίας όπως και της ορολογίας στη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας*, αυτό που θα θέλαμε να επισημάνουμε είναι ότι χρήζει μελέτης η διαδικασία ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης, όπως αυτή προβλέπεται στο άρθρο 200 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, για το κατά πόσο είναι συμβατή με τη δικαιωματική προσέγγισης της αναπηρίας, και συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 1, με το κατά πόσο η διαδικασία αυτή **«προστατεύει και σέβεται την εγγενής αξιοπρέπεια»** των ατόμων με αναπηρία. Για τον λόγο αυτό προτείνουμε:

- Να διερευνηθεί από την Ομάδα Εργασίας που έχει ως αντικείμενο την επικαιροποίηση των Κωδίκων Δικονομίας η διαδικασία της ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης, ώστε αυτή να είναι σε συνάρτηση με το σκοπό της Σύμβασης και της δικαιωματικής προσέγγισης.
- Να συνεχίσει η Ομάδα Εργασίας τις εργασίες της για την επικαιροποίηση των Κωδίκων Δικονομίας οι οποίες δυστυχώς έχουν σταματήσει από το Φεβρουάριο του 2022.

5.3 Δικαιοσύνη και παροχή εύλογων προσαρμογών

Οι «εύλογες προσαρμογές» είναι μια σημαντική έννοια που εισήχθη από τη Σύμβασή των ΗΕ. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Άρθρο 2 της Σύμβασης,

«εύλογη προσαρμογή» σημαίνει τις απαραίτητες και κατάλληλες τροποποιήσεις και ρυθμίσεις, οι οποίες δεν επιβάλλουν ένα δυσανάλογο ή αδικαιολόγητο βάρος, όπου απαιτείται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, προκειμένου να διασφαλιστούν, για τα άτομα με αναπηρίες, η απόλαυση ή η άσκηση, σε ίση βάση με τους άλλους, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών.

[πηγή: Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, Άρθρο 2, ν. 4074/2012]

Με άλλα λόγια, οι «εύλογες προσαρμογές» είναι εξατομικευμένες παροχές που προσδιορίζονται με βάση το είδος και τη βαρύτητα της αναπηρίας του ατόμου και οι οποίες δεν θα πρέπει να δημιουργούν δυσανάλογο κόστος στον εργοδότη/επιχείρηση/υπηρεσία. Αν και αρκετά οι έννοιες των «εύλογων προσαρμογών» και της «προσβασιμότητας» συγχέονται, στην πραγματικότητα είναι δυο διαφορετικές έννοιες. Συγκεκριμένα, η έννοια των «εύλογων προσαρμογών» αφορά σε εξατομικευμένες παροχές που δίνονται στο άτομο με αναπηρία, σε αντίθεση με την έννοια της «προσβασιμότητας» που αφορά στην παροχή υπηρεσιών στο σύνολο των ατόμων με αναπηρία ή/και χρόνια πάθηση.

Σύμφωνα με το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο, η παροχή εύλογων προσαρμογών εστιάζεται κυρίως στον τομέα της εργασίας (βλ. ν 4443/2016). Ωστόσο, όπως προκύπτει και από τη μελέτη της Σύμβασης, η παροχή εύλογων προσαρμογών δεν είναι μια παροχή που αφορά αποκλειστικά τον τομέα της εργασίας και απασχόλησης αλλά αφορά σε όλα τα πεδία πολιτικής ούτως ώστε τα άτομα με αναπηρία να μπορούν να ασκούν και απολαμβάνουν όλα τα δικαιώματά τους σε ίση βάση με τους άλλους. Συνεπώς, η παροχή εύλογων προσαρμογών θα μπορούσε να επεκταθεί και στον τομέα της Δικαιοσύνης προκειμένου τα άτομα με αναπηρία να ασκήσουν το δικαίωμα τους στην ίση πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία, προτείνουμε:

- Να επεκταθεί και να εφαρμοστεί η παροχή «εύλογων προσαρμογών» στον τομέα της δικαιοσύνης, ούτως ώστε τα άτομα με αναπηρία να μπορούν να ασκούν πλήρως το δικαίωμά τους για πρόσβαση στη δικαιοσύνη.
- Να ληφθούν μέτρα που θα διασφαλίζουν την αποτελεσματική και δωρεάν πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε βοηθητικές τεχνολογίες και σε ποιοτική μετάφραση και διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα, στη γραφή Braille, και σε άλλες εναλλακτικές μορφές, σε όλα τα στάδια των αστικών, ποινικών και διοικητικών διαδικασιών.

5.4 Τα άτομα με αναπηρία ως εργαζόμενοι στο χώρο της δικαιοσύνης

Η μη πρόσβαση στο χώρο της εργασίας αποτελεί μια σημαντική πρόκληση με την οποία τα άτομα με αναπηρία έρχονται αντιμέτωπα σε καθημερινή βάση. Λαμβάνοντας υπόψη τα σοβαρά εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην πρόσβαση τους στην αγορά εργασίας σε συνδυασμό με τα εμπόδια και τους περιορισμούς που αντιμετωπίζουν κατά την πρόσβαση τους στη δικαιοσύνη, δύναται να λειτουργήσουν ως ανατρεπτικός παράγοντας στο να ασκήσουν επαγγέλματα που σχετίζονται με το χώρο της δικαιοσύνης. Σύμφωνα

με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία 2021-2030,⁵⁹ η Ευρωπαϊκή Ένωση δύναται να σχεδιάσει μέτρα που θα βοηθήσουν τα κράτη-μέλη να προωθήσουν τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία ως εργαζόμενοι στο χώρο της δικαιοσύνης. Στο πλαίσιο αυτό, προτείνουμε:

- Να ληφθούν μέτρα που θα συμβάλλουν στην προώθηση της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία ως εργαζόμενοι στο χώρο της δικαιοσύνης. Η παροχή εύλογων προσαρμογών στους σπουδαστές νομικών προγραμμάτων, η παροχή εύλογων προσαρμογών κατά τη διάρκεια των εξετάσεων ή διαδικασιών πιστοποίησης και αδειοδότησης των υποψηφίων με αναπηρία, η απαγόρευση ερωτήσεων σχετικά με την κατάσταση της υγείας και την αναπηρία των υποψηφίων που επιθυμούν να εργαστούν στο δικαστικό σύστημα και η διασφάλιση ότι όλες οι υποδομές του δικαστικού συστήματος είναι καθολικά προσβάσιμες στους εργαζόμενους με αναπηρία είναι μερικές από τις ενέργειες που χρειάζεται να υιοθετηθούν ώστε τα άτομα με αναπηρία να μπορούν να εργαστούν στο χώρο της δικαιοσύνης σε ίση βάση με τα άτομα χωρίς αναπηρία.⁶⁰

5.5 Προσβασιμότητα δικαστικών μεγάρων

Λόγω της ασάφειας που υπήρχε μέχρι και πρόσφατα⁶¹ σχετικά με την προσβασιμότητα των δικαστικών μεγάρων όπως και άλλων υπηρεσιών που σχετίζονται με το χώρο της δικαιοσύνης, η καταγραφή των κτιρίων που ανήκουν στον ευρύτερο χώρο της Δικαιοσύνης για το κατά πόσο είναι προσβάσιμα, μερικώς προσβάσιμα ή καθόλου προσβάσιμα είναι σίγουρα μια σημαντική εξέλιξη. Με αφορμή την καταγραφή της προσβασιμότητας των κτιρίων που ανήκουν στον ευρύτερο χώρο της Δικαιοσύνης που έχει ξεκινήσει και βρίσκεται σε εξέλιξη καθώς και τις παρεμβάσεις βελτίωσης της προσβασιμότητας ορισμένων κτιρίων που στεγάζονται υπηρεσίες που σχετίζονται με τη Δικαιοσύνη θα ήταν χρήσιμο να είναι διαθέσιμη αυτή η πληροφόρηση, π.χ. στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης,

⁵⁹ Βλ. σσ. 13-14 του παρόντος αρχείου.

⁶⁰ Ως προς τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία ως εργαζόμενοι στο χώρο της Δικαιοσύνης, βλ. Principle 7: Persons with disabilities have the right to participate in the administration of justice on an equal basis with others στο OHCHR (2020). *International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities*. Διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2020/10/Access-to-Justice-EN.pdf>

⁶¹ National Confederation of Disabled People (NCDP) (2019). Alternative Report of Greece 2019 (final version) and responses to the List of Issues and Recommendations. For the attention of the UN Secretariat of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Available at: https://www.esamea.gr/component/cck/?task=download&collection=article_filegroup&xi=1&file=article_file&id=4446

στα άτομα με αναπηρία ούτως ώστε να μπορούν τα ίδια να ενημερώνονται αν το δικαστικό μέγαρο που βρίσκεται στην περιοχή που διαμένουν είναι προσβάσιμο σε περίπτωση κάποιας συναλλαγής που ενδεχομένως τους προκύψει. Για το λόγο αυτό, προτείνουμε:

- Να προστεθεί στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης ειδική καρτέλα στην οποία τα άτομα με αναπηρία -αλλά και γενικότερα όλοι οι πολίτες- να μπορούν να ενημερώνονται σχετικά με τη προσβασιμότητα του δικαστικού μεγάρου ή/και άλλων υπηρεσιών που σχετίζονται με το χώρο της Δικαιοσύνης.

5.6 Εκπαίδευση στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία

Η συμπεριφορά των διαφόρων επαγγελματιών απέναντι στα άτομα με αναπηρία πολλές φορές δυστυχώς δε συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Είναι συχνό το φαινόμενο πολλοί επαγγελματίες και δημόσιοι λειτουργοί όταν συναλλάσσονται με τα άτομα με αναπηρία να μην γνωρίζουν πως να συμπεριφερθούν σε αυτά. Παραδείγματος χάρη, πολύ συχνά αισθάνονται άβολα και αμήχανα, αναπτύσσουν διάφορες φοβίες, τείνουν να εκδηλώσουν συμπεριφορές υπερ-προστατευτισμού απέναντι σε αυτά, ή δεν γνωρίζουν πως να επικοινωνήσουν με τα άτομα που ανήκουν σε διαφορετικές κατηγορίες αναπηρίας και εν τέλει να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους ή τη στήριξη τους κατά την συνδιαλλαγή τους με αυτά. Η πρώτη βασική αιτία πίσω από την υιοθέτηση και αναπαραγωγή αυτού του είδους συμπεριφορών είναι οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που έχουν επικρατήσει από παλαιότερες δεκαετίες τότε που τα άτομα με αναπηρία δεν θεωρούνταν ως «πολίτες» που έχουν τα ίδια δικαιώματα με τα άτομα χωρίς αναπηρία.

Η δεύτερη αιτία που δημιουργεί εμπόδια στα άτομα με αναπηρία κατά τη διάρκεια των συναλλαγών τους είναι η μη εξοικείωση των δημοσίων λειτουργιών με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των ατόμων που συναλλάσσονται και ανήκουν σε διαφορετικές κατηγορίες αναπηρίας όπως και το πως να επικοινωνήσουν μαζί τους. Η επιμόρφωση αυτή είναι σημαντική να λάβει χώρα και στους εργαζόμενους του τομέα της Δικαιοσύνης. Από το διοικητικό προσωπικό που εργάζεται στο χώρο της Δικαιοσύνης στους δικηγόρους, δικαστικούς λειτουργούς και εισαγγελείς είναι σημαντικό όλοι να επιμορφωθούν σε εκείνα τα στοιχεία και εκείνες τις λεπτομέρειες που χρειάζεται να ακολουθούν κατά τις συναλλαγές τους με τα άτομα με αναπηρία. Ήδη η Εθνική Σχολή Δικαστών διοργάνωσε τον φθινόπωρο του 2021 επιμορφωτικό σεμινάριο με τίτλο *Τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία στην Έννομη Τάξη (Αστική-Ποινική-Διοικητική Προσέγγιση)*. Το εν λόγω σεμινάριο απευθυνόταν σε δικαστικούς λειτουργούς της Διοικητικής Δικαιοσύνης, της Πολιτικής - Ποινικής Δικαιοσύνης

και σε εισαγγελείς με σκοπό να τους εκπαιδεύσει στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία. Ωστόσο, οι επιμορφωτικές αυτές λειτουργίες χρειάζεται να συνεχιστούν και να επεκταθούν και σε άλλους εργαζόμενους του χώρου της Δικαιοσύνης που δύναται να συναλλαχθούν με άτομα με αναπηρία. Για το λόγο αυτό, προτείνουμε:

- Να παρέχεται συνεχής εκπαίδευση, κατάρτιση και επιμόρφωση σε όλους όσους εμπλέκονται στο δικαστικό σύστημα, όπως δικηγόροι, δικαστές, δικαστικοί λειτουργοί, εισαγγελείς, δημόσιοι λειτουργοί που εργάζονται στο τομέα της Δικαιοσύνης στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.
- Να υπάρξει συνεργασία μεταξύ της Εθνικής Σχολής Δικαστών και του Ινστιτούτου της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία και Χρόνιες Παθήσεις (IN-ΕΣΑμεΑ) στο σχεδιασμό και διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.

5.7 Υιοθέτηση μιας συμπεριληπτικής γλώσσας για την αναπηρία

Η λανθασμένη χρήση γλώσσας, όταν γίνεται αναφορά σε ζητήματα που σχετίζονται με την αναπηρία όπως και όταν γίνεται αναφορά στα ίδια τα άτομα με αναπηρία, είναι ένα πρόβλημα που πολύ συχνά συναντιέται στην ελληνική νομοθεσία. Βασική αίτια αυτού του προβλήματος είναι ότι η γλώσσα αυτή προέρχεται κυρίως από το ιατρικό μοντέλο της αναπηρίας που προσεγγίζει την αναπηρία ως μια ασθένεια που χρειάζεται θεραπεία και η οποία δεν συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Μάλιστα, η λανθασμένη χρήση της γλώσσας για την αναπηρία που χρησιμοποιείται στο ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο αποτέλεσε και μια από τις Παρατηρήσεις και Συστάσεις της Επιτροπής των ΗΕ. Ειδικότερα, η Παρατήρηση αφορούσε στην υποτιμητική γλώσσα που χρησιμοποιείται για τα άτομα με αναπηρία και στην ανάγκη εξάλειψης της από την ελληνική νομοθεσία.⁶²

Στο πλαίσιο της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας η γλώσσα που πρέπει να χρησιμοποιείται για τα άτομα με αναπηρία είναι μια **γλώσσα συμπεριληπτική (inclusive language) που θα δίνει έμφαση πρώτα στο άτομο και όχι στην αναπηρία του**, παραμερίζοντας ξεπερασμένες και πολλές φορές υποτιμητικές έννοιες για τα άτομα με αναπηρία προερχόμενες αφενός από την ιατρική προσέγγιση για την αναπηρία, αφετέρου από στερεότυπα και προκαταλήψεις για αυτά. Για το λόγο αυτό, προτείνουμε:

⁶² Βλ. σσ. 17-18 του παρόντος αρχείου.

- Να εξαλειφθεί από τη νομοθεσία η απαρχαιωμένη και μη συμβατή με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας ορολογία που χρησιμοποιείται για την αναπηρία και για τα άτομα με αναπηρία.

Ως Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας εργαζόμαστε ήδη συστηματικά στο πεδίο της ορθής χρήσης της γλώσσας στη βάση της δικαιωματικής προσέγγισης. Με στόχο να διευκολύνουμε το έργο σας, στο **Παράρτημα II**⁶³ παρουσιάζουμε τις βασικές αρχές της συμπεριληπτικής γλώσσας και συστάσεις ενδεδειγμένης ορολογίας όταν αναφερόμαστε στα άτομα με αναπηρία τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο. Το εν λόγω κείμενο βασίστηκε στις Οδηγίες Συμπεριληπτικής Γλώσσας για την Αναπηρία (Disability-inclusive language guidelines) που δημοσιεύτηκαν το 2019 τα ΗΕ στο πλαίσιο εφαρμογής της Στρατηγικής για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία (Disability Inclusion Strategy).⁶⁴

⁶³ Βλ. σσ. 52-54 του παρόντος αρχείου.

⁶⁴ United Nations (2019). *Disability-inclusive language guidelines*. Available at: <https://www.ungeneva.org/sites/default/files/2021-01/Disability-Inclusive-Language-Guidelines.pdf>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΆΡΘΡΩΝ 12 (ΙΣΟΤΗΤΑ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ) ΚΑΙ 13 (ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ)

Άρθρο 12

Ισότητα ενώπιον του νόμου

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επαναβεβαιώνουν ότι τα άτομα με αναπηρίες έχουν οπουδήποτε το δικαίωμα αναγνώρισης της προσωπικότητάς τους στο νόμο.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες απολαμβάνουν την ικανότητα για δικαιοπραξία σε ίση βάση με τους άλλους, σε όλες τις πτυχές της ζωής.
3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να παρέχουν πρόσβαση στα άτομα με αναπηρίες, σε σχέση με την υποστήριξη που μπορεί να χρειάζονται κατά την άσκηση της ικανότητάς τους για δικαιοπραξία.

4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη διασφαλίζουν ότι, όλα τα μέτρα που αφορούν στην άσκηση της ικανότητας για δικαιοπραξία, προβλέπουν κατάλληλες και αποτελεσματικές εγγυήσεις, προκειμένου να αποτραπεί η κατάχρηση, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αυτές οι εγγυήσεις θα διασφαλίζουν ότι τα μέτρα σχετικά με την άσκηση της ικανότητας για δικαιοπραξία σέβονται τα δικαιώματα, τη θέληση και τις προτιμήσεις του ατόμου, είναι απαλλαγμένα από σύγκρουση συμφερόντων και αδικαιολόγητες επιρροές, είναι ανάλογα και προσαρμοσμένα στις περιστάσεις του ατόμου, εφαρμόζονται για το συντομότερο δυνατό χρονικό διάστημα και υπόκεινται σε τακτικό έλεγχο από αρμόδια, ανεξάρτητη και αμερόληπτη αρχή ή δικαστικό όργανο. Οι εγγυήσεις είναι ανάλογες με το βαθμό κατά τον οποίο τα μέτρα αυτά έχουν επιπτώσεις στα δικαιώματα και τα συμφέροντα του ατόμου.

5. Σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος άρθρου, τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα, προκειμένου να διασφαλίζουν το ίσο δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες να αποκτούν ή να κληρονομούν περιουσία, να ελέγχουν τις οικονομικές υποθέσεις τους και να έχουν ίση πρόσβαση σε τραπεζικά δάνεια, υποθήκες και άλλες μορφές οικονομικής πίστης και διασφαλίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες δεν στερούνται αυθαίρετα την περιουσία τους.

Το Άρθρο 12 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες έχει χαρακτηριστεί ως η καρδιά της Σύμβασης ή ως το άρθρο που σηματοδοτεί την αλλαγή παραδείγματος σε ότι αφορά την αναγνώριση του ατόμου με αναπηρία ως υποκείμενο-φορέα δικαιωμάτων. Το Άρθρο 12 αποτελείται από 5 παραγράφους.

Στην πρώτη παράγραφο κατοχυρώνεται ότι τα άτομα με αναπηρία αναγνωρίζονται ως άτομα ενώπιον του νόμου. Στη δεύτερη παράγραφο αναγνωρίζεται η δικαιοπρακτική ικανότητα των ατόμων με αναπηρία σε ίση βάση με τα άτομα χωρίς αναπηρία και σε όλες

τους τομείς της ζωής. Με την έννοια της δικαιοπρακτικής ικανότητας νοείται η ικανότητα που έχει το άτομο με αναπηρία να είναι τόσο κάτοχος δικαιωμάτων όσο και να ασκεί αυτά. Όπως τονίζεται στο Γενικό Σχόλιο 1 της Επιτροπής, η έννοια της δικαιοπρακτικής ικανότητας και η έννοια της νοητικής ικανότητας είναι δυο διακριτές έννοιες οι οποίες δυστυχώς ταυτίζονται σχεδόν στα ισχύοντα νομικά πλαίσια σε όλο τον κόσμο. Στην τρίτη παράγραφο εισάγεται η έννοια της παροχής υποστήριξης προς τα άτομα με αναπηρία προκειμένου να μπορούν να ασκήσουν την ικανότητα τους για δικαιοπραξία. Ως προς την έννοια της υποστήριξης, είναι μια ευρύτερη έννοια η οποία περιλαμβάνει τόσο επίσημες όσο και ανεπίσημες ρυθμίσεις. Η τέταρτη παράγραφος υπογραμμίζει τη σημασία διασφάλισης κατάλληλων και αποτελεσματικών εγγυήσεων στο σύστημα υποστήριξης για την άσκηση της δικαιοπρακτικής ικανότητας. Τέλος, η πέμπτη παράγραφος, αφορά τα κράτη μέλη, απαιτώντας από αυτά να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε να διασφαλίσουν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, με σεβασμό στις οικονομικές υποθέσεις τους σε ίση βάση με τους άλλους πολίτες χωρίς αναπηρία.

Άρθρο 13 Πρόσβαση στη δικαιοσύνη

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη διασφαλίζουν στα άτομα με αναπηρίες αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη, σε ίση βάση με τους άλλους, συμπεριλαμβανομένης και της παροχής διαδικαστικών και κατάλληλων για την ηλικία διευκολύνσεων, προκειμένου να διευκολυνθεί ο αποτελεσματικός ρόλος τους ως άμεσων και έμμεσων συμμετεχόντων και ως μαρτύρων, σε όλες τις νομικές διαδικασίες, συμπεριλαμβανομένων και των ανακριτικών και λοιπών προκαταρκτικών σταδίων.
2. Προκειμένου να βοηθήσουν στη διασφάλιση αποτελεσματικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη για τα άτομα με αναπηρίες, τα Συμβαλλόμενα Κράτη προάγουν την κατάλληλη κατάρτιση εκείνων που εργάζονται στον τομέα της απονομής της δικαιοσύνης, συμπεριλαμβανομένης και της αστυνομίας και του προσωπικού των φυλακών.

Το Άρθρο 13 της Σύμβασης αφορά στο δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Αναμφισβήτητα, η πρόσβαση στη δικαιοσύνη αποτελεί κεκτημένο δικαίωμα του ανθρώπου. Όμως, για τα άτομα με αναπηρία η πρόσβαση αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί δεδομένη, αφού αντιμετωπίζουν εμπόδια σε θεσμικό, δομικό κ.ο.κ. επίπεδο. Με το Άρθρο 13, λοιπόν, της Σύμβασης σηματοδοτείτε για πρώτη φορά η ένταξη στο διεθνές δίκαιο ενός ολοκληρωμένου συνόλου δικαιωμάτων και ελαχίστων εγγυήσεων για την πρόσβαση στη Δικαιοσύνη που είναι διαμορφωμένο με τέτοιο τρόπο ώστε να καλύψει τις ανάγκες των ατόμων με

αναπηρία.⁶⁵ Η διαμόρφωση του Άρθρου 13 τονίζει τις προσαρμογές που απαιτούνται να λάβουν χώρα ώστε τα άτομα με αναπηρία να μπορούν να απολαύσουν και ασκήσουν το δικαίωμα τους στη δικαιοσύνη.

Το Άρθρο 13 αποτελείται από 2 παραγράφους. Η πρώτη παράγραφος επικεντρώνεται σε ζητήματα που αφορούν τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στο νομικό σύστημα ενώ η δεύτερη παράγραφος επικεντρώνεται σε ζητήματα σχετικά με τη «διοίκηση της δικαιοσύνης».⁶⁶ Πιο αναλυτικά, στην πρώτη παράγραφο η έμφαση δίνεται στη διασφάλιση της: α) πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στο δομημένο περιβάλλον, π.χ. δικαστήρια, και β) παροχής υπηρεσιών και μέσων ώστε να είναι εφικτή η παροχή πληροφοριών και η εν γένει επικοινωνία κατά τη διάρκεια των νομικών διαδικασιών, π.χ. σε γραφή Braille, διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα, διαθεσιμότητα εναλλακτικών τρόπων επικοινωνίας κ.λπ. Αν και δεν γίνεται άμεση αναφορά στην **αρχή της ισότητας και μη διάκρισης** ούτε και στην **παροχή των εύλογων προσαρμογών**, το Άρθρο αυτό πρέπει να μελετηθεί σε συνδυασμό με το **Άρθρο 5 «Ισότητα και μη διάκριση»** όπως και με το **Άρθρο 9 «Προσβασιμότητα»** της Σύμβασης.

Σε ότι αφορά τη δεύτερη παράγραφο, το περιεχόμενο της οποίας αποτελεί μια «καινοτόμα διάσταση», αυτό που τονίζεται είναι η σημασία της κατάρτισης όλων όσων εμπλέκονται στο χώρο της δικαιοσύνης -από τους δικηγόρους, δικαστές και εισαγγελείς στους αστυνομικούς και σωφρονιστικούς υπαλλήλους- σε ζητήματα αναπηρίας και στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.⁶⁷

⁶⁵ Beqiraj, J., L. McNamara, and V. Wicks. (2017). *Access to justice for persons with disabilities: From international principles to practice*. Available at:

https://www.biiicl.org/documents/1771_access_to_justice_persons_with_disabilities_report_october_2017.pdf

⁶⁶ Della Fina, V, R. Cera, and G. Palmisano (eds) (2017). *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: A Commentary*. Cham, Switzerland: Springer (pp. 281-294).

⁶⁷ Ο.π.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II: ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Μια από τις Παρατηρήσεις και Συστάσεις της Επιτροπής, όπως προέκυψε ύστερα από τον εποικοδομητικό διάλογο με την αντιπροσωπία του ελληνικού κράτους,⁶⁸ αφορούσε στη γλώσσα που χρησιμοποιείται στην ελληνική νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρία. Ειδικότερα, η Παρατήρηση αφορούσε στην υποτιμητική γλώσσα που χρησιμοποιείται για τα άτομα με αναπηρία και στην ανάγκη εξάλειψης της από την ελληνική νομοθεσία.⁶⁹

Η βασική αρχή που εισάγεται με τη Σύμβαση είναι ότι η γλώσσα που πρέπει να χρησιμοποιείται για τα άτομα με αναπηρία είναι μια γλώσσα συμπεριληπτική (*inclusive language*) που θα δίνει έμφαση πρώτα στο άτομο και όχι στην αναπηρία του, παραμερίζοντας ξεπερασμένες και πολλές φορές υποτιμητικές έννοιες για τα άτομα με αναπηρία προερχόμενες αφενός από την ιατρική προσέγγιση για την αναπηρία, αφετέρου από στερεότυπα και προκαταλήψεις για τα άτομα με αναπηρία.

Σύμφωνα με τις Οδηγίες Συμπεριληπτικής Γλώσσας για την Αναπηρία (*Disability-inclusive language guidelines*) που δημοσιεύσαν το 2019 τα ΗΕ στο πλαίσιο εφαρμογής της Στρατηγικής για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία (*Disability Inclusion Strategy*),⁷⁰ η γλώσσα που οφείλουμε να χρησιμοποιούμε όταν αναφερόμαστε στα άτομα με αναπηρία πρέπει να βασίζεται στις ακόλουθες πέντε αρχές:

1. Έμφαση στο άτομο και όχι στην αναπηρία
2. Αποφυγή χρήσης «ετικετών» και στερεοτύπων
3. Μη χρήση συγκαταβατικών ευφημισμών
4. Η αναπηρία δεν είναι ασθένεια ή πρόβλημα
5. Χρήση ορθής γλώσσας όχι μόνο στον γραπτό λόγο αλλά και στον προφορικό και ανεπίσημο λόγο

⁶⁸ Βλ. σ.13 αυτού του παρόντος αρχείου

⁶⁹ Σχετικά με την Παρατήρηση και Σύσταση της Επιτροπής των Η.Ε. για την ορολογία βλ. σ. του παρόντος κειμένου.

⁷⁰ United Nations (2019). *Disability-inclusive language guidelines*. Available at:

<https://www.ungeneva.org/sites/default/files/2021-01/Disability-Inclusive-Language-Guidelines.pdf>

Στον Πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται η ορολογία που προτείνεται να χρησιμοποιείται όταν αναφερόμαστε στα άτομα με αναπηρία όπως και η ορολογία που είναι καλό να αποφεύγεται.

Προτεινόμενοι όροι για την αναπηρία		Όροι που θα πρέπει να αποφεύγονται	
	άτομο/α με αναπηρία		άτομα/α με ειδικές ανάγκες, άτομο/α με ειδικές ικανότητες, ανάπηρος/η, ανάπηρο/α άτομο/α, ΑμεΑ, ΑμΕΑ, αφανείς ήρωες της καθημερινότητας, ήρωες της ζωής ήρωες με αναπηρία
	άτομο/α χωρίς αναπηρία, το υπόλοιπο του πληθυσμού		κανονικός/η, υγιής, φυσιολογικός, αρτιμελής
	έχει αναπηρία...		υποφέρει από, πάσχει από ταλαιπωρείται από, χτυπήθηκε από
	άτομο με νοητική αναπηρία		καθυστερημένος, καθυστερημένο άτομο, αργός, ανισόρροπος, χαμηλής νοημοσύνης,
	άτομο με ψυχοκοινωνική αναπηρία		παράφρων, τρελός, μανιακός, ψυχικά διαταραγμένος, συναισθηματικά διαταραγμένος ψυχικά άρρωστος
	κωφός άτομο/α που είναι κωφό/α βαρήκοος άτομο με ακουστική αναπηρία τυφλοκωφός		κουφός, κωφάλαλος, μουγγός

	άτομο με αναπηρία λόγου άτομο που χρησιμοποιεί συσκευή επικοινωνίας άτομο που χρησιμοποιεί εναλλακτική μέθοδο επικοινωνίας		άλαλος, δεν μπορεί να μιλήσει
	τυφλός, άτομο που είναι τυφλό, άτομο με οπτική αναπηρία		αόμματος, στραβός
	άτομο με κινητική αναπηρία άτομο με αναπηρία στα άνω άκρα άτομο με αναπηρία στα κάτω άκρα		σακάτης, κουτσός, παράλυτος, κουλός
	χρήστης/τρια αναπηρικού αμαξιδίου, άτομο που χρησιμοποιεί αναπηρικό αμαξίδιο		καθηλωμένος/η σε αναπηρικό καροτσάκι
	άτομο με σύνδρομο down		άτομο με ειδικές ανάγκες μογγόλος
	άτομο που έχει λέπρα		λεπρός
	άτομο με μικρό ανάστημα μικρό άτομο άτομο με αχονδροπλασία (αν ανήκει σε αυτή την κατηγορία)		νάνος

[Πηγή: Disability-inclusive language guidelines,

Available at:

<https://www.ungeneva.org/sites/default/files/2021-01/Disability-Inclusive-Language-Guidelines.pdf>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ: ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΟΜΕΝΗΣ ΛΗΨΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα,⁷¹ το Άρθρο 12 έχει χαρακτηριστεί ως η καρδιά της Σύμβασης ή ως το άρθρο που σηματοδοτεί την αλλαγή παραδείγματος σε ότι αφορά την αναγνώριση των ατόμων με αναπηρία ως υποκείμενα-φορείς δικαιωμάτων. Αυτό που τονίζεται στο εν λόγω άρθρο είναι ότι προκειμένου τα άτομα με αναπηρία να αναγνωριστούν ως αυτόνομα υποκείμενα που μπορούν να ασκούν και απολαμβάνουν τα δικαιώματα όπως ακριβώς κάνουν και τα άτομα χωρίς αναπηρία πρέπει τα ήδη υπάρχοντα συστήματα υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων να αντικατασταθούν από συστήματα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων.

Δυο από τα στοιχεία που εισάγονται, μεταξύ άλλων, με το Άρθρο 12 είναι: πρώτον, η διαφοροποίηση μεταξύ των εννοιών της «δικαιοπρακτικής ικανότητας» (legal capacity) και της «νοητικής ικανότητας» (mental capacity) ως δυο διακριτές έννοιες, και δεύτερον, η εισαγωγή της έννοιας της «υποστήριξης». Πιο αναλυτικά, σε ότι αφορά το πρώτο στοιχείο, δυστυχώς στο υπάρχον νομικό πλαίσιο πολλών χωρών, οι έννοιες της «δικαιοπρακτικής ικανότητας» (legal capacity) και της «νοητικής ικανότητας» (mental capacity) ταυτίζονται. Συνέπεια αυτής της ταύτισης είναι η στέρηση της ικανότητας για δικαιοπραξία των ατόμων με αναπηρία, και ειδικότερα των ατόμων με νοητική, ψυχική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το δεύτερο στοιχείο που εισάγεται με το Άρθρο 12 είναι η έννοια της «υποστήριξης» η οποία επεξηγείται ακόμα περισσότερο στο Γενικό Σχόλιο 1 της Επιτροπής των Η.Ε. που αφορά στο Άρθρο 12 της Σύμβασης.⁷² Σύμφωνα με το Γενικό Σχόλιο 1, η έννοια της «υποστήριξης» περιγράφει ένα πλέγμα ευρύτερων διευθετήσεων, τόσο επίσημων όσο και ανεπίσημων. Η υποστήριξη μπορεί να αφορά στην επιλογή από το ίδιο το άτομο με αναπηρία ενός άλλου ατόμου ώστε να το βοηθήσει στην άσκηση της δικαιοπρακτικής του ικανότητας όταν αυτή είναι απαραίτητη και σχετίζεται με διάφορα ζητήματα της ζωής του. Επίσης, μπορεί να αφορά και σε άλλα είδη υποστήριξης όπως την αμοιβαία υποστήριξη, την υπεράσπιση ή και την υποστήριξη σε θέματα επικοινωνίας. Εκτός από την υποστήριξη που ένα άτομο με αναπηρία μπορεί να λάβει από κάποιο άλλο άτομο, η έννοια της υποστήριξης αφορά και τη λήψη μέτρων που αφορούν στην

⁷¹ Βλ. Παράρτημα Ι, (σσ. 49-51) του παρόντος αρχείου.

⁷² UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2014). *General comment No. 1. Article 12: Equal recognition before the law*. Available at: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/031/20/PDF/G1403120.pdf?OpenElement>

προσβασιμότητα και τον καθολικό σχεδιασμό, στη παροχή πληροφοριών που θα είναι διατυπωμένες σε απλή γλώσσα, σε κείμενο εύκολο για ανάγνωση (easy-to-read), όπως και σε εναλλακτικές μεθόδους επικοινωνίας, π.χ. η διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα. Η βασική αρχή πίσω από την παροχή οποιασδήποτε υποστήριξης προς τα άτομα με αναπηρία είναι:

«Ο σεβασμός της διαφοράς και η αποδοχή των ατόμων με αναπηρίες, ως μέρους της ανθρώπινης ποικιλομορφίας και της ανθρωπότητας».

[παρ. 3 του Άρθρου 3 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (4074/2012)]

Η Επιτροπή των Η.Ε. στις Τελικές Παρατηρήσεις και Συστάσεις προς την χώρα τονίζει την ανάγκη αλλαγής του υπάρχοντος συστήματος δικαιοπρακτικής ικανότητας λόγω του ότι δεν αντιμετωπίζει τα άτομα με αναπηρία ως ίσα απέναντι στο νόμο. Συγκεκριμένα, τονίζει την ανάγκη αντικατάστασης του από ένα σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων.⁷³

Αν και η Επιτροπή των Η.Ε. δίνει κάποιες κατευθύνσεις ως προς το πως μπορεί να διαμορφωθεί ένα σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων,⁷⁴ μέχρι και σήμερα δεν υπάρχει ένα διεθνές κοινά αποδεκτό μοντέλο. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Εθνικών Ιδρυμάτων Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ENNHRI) και το Mental Health Europe (2020)⁷⁵ ύστερα από μελέτη που διενήργησαν μεταξύ των μέχρι τώρα υπαρχόντων συστημάτων υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων κατέληξαν στις ακόλουθες κατευθυντήριες αρχές οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τη διαμόρφωση και λειτουργία ενός τέτοιου συστήματος. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το ENNHRI και το Mental Health Europe τα συστήματα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων πρέπει:

- Να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και το διεθνές δίκαιο,
- Να διασφαλίζουν την αυτονομία του ατόμου με αναπηρία δίνοντας έμφαση στη θέληση και στις προτιμήσεις του. Κάθε είδος υποστήριξης

⁷³ Βλ. σ. 13 του παρόντος αρχείου

⁷⁴ Βλ. *General comment No. 1. Article 12: Equal recognition before the law* της Επιτροπής των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες.

⁷⁵ European Network of National Human Rights Institution (ENNHRI) & Mental Health Europe (2020). *Implementing supported decision-making: Developments across Europe and the role of National Human Rights Institutions*. Available online at: <https://www.mhe-sme.org/wp-content/uploads/2020/06/Report-ENNHRI-and-MHE-Implementing-supported-decision-making.pdf>

προς το άτομο με αναπηρία πρέπει να σέβεται την αυτονομία του ατόμου.

- Να σέβονται την ελευθερία επιλογής της οποίας υποστήριξης επιθυμεί το άτομο με αναπηρία, ακόμα και στην περίπτωση που αρνηθεί όποια υποστήριξη, όπως και το δικαίωμα στο να αλλάξει ή διακόψει την απόφαση του.
- Να παρέχουν ορθές και προσβάσιμες πληροφορίες οι οποίες θα συνδράμουν καθοριστικά στην ελευθερία επιλογής του είδους της υποστήριξης που επιθυμεί.
- Να είναι ευέλικτο ώστε να μπορεί να παρέχει λύσεις στις προκλήσεις που αντιμετωπίζει το άτομο με αναπηρία καθώς και να σέβεται και να ανταποκρίνεται στις συνεχώς εξελισσόμενες συνθήκες που έρχεται να αντιμετωπίσει.
- Λαμβάνοντας υπόψη ότι το σύστημα λήψης αποφάσεων είναι ένα σύστημα που έχει εθελοντικό χαρακτήρα, το κάθε κράτος έχει τη θετική υποχρέωση να το κάνει πράξη. Λόγω του εθελοντικού χαρακτήρα του συστήματος, πρέπει να είναι διαθέσιμο σε όποιον και όποια το θέλει/χρειάζεται. Με άλλα λόγια δεν πρέπει να έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα.
- Να διασφαλιστεί η απουσία οποιαδήποτε αδικαιολόγητης επιρροής ή/και σύγκρουσης συμφερόντων μέσω της θέσπισης ενός ανεξάρτητου μηχανισμού που θα είναι επιφορτισμένος με το να ελέγχει το άτομο που παρέχει την υποστήριξη και στην περίπτωση που αυτή λειτουργεί αντίθετα από το τη θέληση του ατόμου που χρήζει της υποστήριξης.
- Τα κράτη, κατά τη διαμόρφωση των συστημάτων υποστηριζόμενης βοήθειας, να υιοθετήσουν μια προσέγγιση που θα είναι βασισμένη στην κοινότητα και στα υπάρχοντα κοινωνικά δίκτυα, σε περίπτωση ύπαρξής τους.
- Να υπόκειται το σύστημα της υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων σε τακτική επανεξέταση από μια ανεξάρτητη αρχή ή από το δικαστικό σώμα. Για τον λόγο αυτό, πρέπει να διασφαλιστεί και η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στη δικαιοσύνη.
- Να ληφθεί υπόψη η «ανάληψη κινδύνου» ως ένα στοιχείο του συστήματος υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να γίνεται αποδεκτή και η «αξιοπρέπεια του ρίσκου» που συνεπάγεται μεγαλύτερη αξία στο δικαίωμα του ατόμου να αποφασίζει ακόμα και αν οι αποφάσεις του φαίνονται να είναι επικίνδυνες ή μη ορθές.

Καλές Πρακτικές

Σουηδία – Προσωπικός συνήγορος

Το 2000, στο πλαίσιο της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης που έλαβε χώρα το 1995, η Σουηδία θέσπισε τον θεσμό του «Προσωπικού Συνηγόρου» ή (personligt ombud στα σουηδικά ή personal ombudsman στα αγγλικά) με σκοπό να παρέχει υποστήριξη στη λήψη αποφάσεων των ατόμων με βαριά ψυχική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία. Τα άτομα που επιλέγονται για να στελεχώσουν αυτή την υπηρεσία είναι άτομα με πολλές δεξιότητες τα οποία δουλεύουν αποκλειστικά και μόνο με το άτομο όταν αυτό τους χρειάζεται. Δηλαδή, η μόνη δέσμευση τους είναι προς το άτομο με ψυχική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία και όχι προς ιατρικούς ή κοινωνικούς φορείς.

Το βασικό σημείο σε αυτή τη «συνεργασία» είναι η δημιουργία μιας σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ του ατόμου με ψυχική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία και του συνηγόρου του η οποία, ωστόσο, μπορεί να χρειαστεί αρκετό χρόνο μέχρι να «χτιστεί» και η οποία επισφραγίζεται με την υπογραφή συμβολαίου. Ο Προσωπικός Συνήγορος χρειάζεται να είναι ανά πάσα στιγμή διαθέσιμος στο άτομο με το οποίο συνεργάζεται, δηλαδή οποιαδήποτε ημέρα και ώρα, ενώ σε ότι αφορά τη διάρκεια της συνεργασίας τους αυτή μπορεί να τερματιστεί ανά πάσα στιγμή εάν το άτομο με ψυχική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία ζητήσει να τερματιστεί.

Τα βασικά χαρακτηριστικά αυτού του συστήματος υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων είναι τα ακόλουθα:

- Αν και το ωράριο τους είναι 40 ώρες την εβδομάδα, ο/η Προσωπικός Συνήγορος δεν εργάζεται από Δευτέρα έως Παρασκευή μεταξύ 08.00 με 16.00. Αλλά, εργάζεται όλες τις ημέρες της εβδομάδας όπως και όλες τις ώρες της ημέρας ώστε να είναι διαθέσιμος/η τη στιγμή που το/τα άτομο/α με το/τα οποίο συνεργάζεται τον χρειάζεται/ονται.
- Ο/η Προσωπικός Συνήγορος δεν έχει γραφείο, αλλά εργάζεται από το σπίτι του/της αξιοποιώντας την χρήση του τηλεφώνου και του διαδικτύου. Οι συναντήσεις με το/τα άτομο/α που συνεργάζεται είτε γίνονται στο σπίτι τους είτε σε εξωτερικούς χώρους.
- Ο/η Προσωπικός Συνήγορος εργάζεται στο πλαίσιο ενός μοντέλου σχέσης. Δηλαδή είναι αυτός/η που πρέπει να προσεγγίσει το/α άτομο/α που τον/την χρειάζονται και όχι το αντίθετο. Η διαδικασία της προσέγγισης περνά από διάφορα στάδια. Συγκεκριμένα, το πρώτο στάδιο αφορά στο να έρθει σε επαφή ο/η Προσωπικός Συνήγορος με το άτομο, το δεύτερο στάδιο αφορά στη δημιουργία επικοινωνίας μεταξύ τους, το τρίτο στάδιο αφορά στη

θεμελίωση της μεταξύ τους σχέσης, το τέταρτο στάδιο επικεντρώνεται στην έναρξη διαλόγου μεταξύ τους, και, τέλος, το πέμπτο στάδιο αφορά στην 'έναρξη' της συνεργασίας τους. Η χρονική διάρκεια της εξέλιξης αυτών των πέντε σταδίων δεν μπορεί να οριοθετηθεί χρονικά αφού είναι πολύ πιθανόν να διαρκέσει πολύ μέχρι να θεμελιωθεί. Παρ' όλα αυτά, το τρίτο και το τέταρτο στάδιο είναι καθοριστικής σημασίας για την έναρξη της μεταξύ τους συνεργασίας.

- Η μη ύπαρξη γραφειοκρατικών διαδικασιών στην απόκτηση του/της Προσωπικού Συνηγόρου από ένα άτομο με αναπηρία αποτελεί επίσης ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του συστήματος αυτού. Η θεμελίωση της σχέσης μεταξύ του/της ενδιαφερόμενου/ης και του Προσωπικού Συνηγόρου πραγματοποιείται μέσω μια καταφατικής απάντησης στο ερώτημα αν θέλει ο/η τελευταίος/α να είναι ο/η Προσωπικός Συνήγορος του ενδιαφερόμενου ατόμου.
- Ο/η Προσωπικός Συνήγορος οφείλει να βοηθά τον/την «πελάτη» του/της σε όλα τα ζητήματα του/της. Δηλαδή, όχι μόνο σε ζητήματα που αφορούν σε οικονομικά ή κοινωνικά ζητήματα αλλά και σε ζητήματα που έχουν να κάνουν με το συγγενικό του/της περιβάλλον όπως και σε προσωπικά ζητήματα.
- Ο/η Προσωπικός Συνήγορος πρέπει να έχει δεξιότητες ώστε να επιχειρηματολογήσει υπέρ των δικαιωμάτων του/της πελάτη του/της μπροστά στις διάφορες Αρχές.
- Ο/η «πελάτης» του/της έχει το δικαίωμα να κρατήσει την ανωνυμία στις Αρχές. Έτσι, σε περίπτωση που δεν θέλει ο/η ίδιος/α να μαθευτεί ότι έχει Προσωπικό Συνήγορο τότε αυτός/η οφείλει να σεβαστεί την επιθυμία του/της και να μην το πει.
- Τέλος, ο/η Προσωπικός Συνήγορος δε διατηρεί αρχείο. Αυτό σημαίνει ότι όλα τα σχετικά έγγραφα ανήκουν στον/στην πελάτη του/της. Σε περίπτωση διακοπής της μεταξύ τους συνεργασίας τότε όλα τα έγγραφα που πιθανόν υπάρχουν καταστρέφονται μπροστά στον/στην πελάτη. Σε περίπτωση που ο/η Συνήγορος κατέχει κάποια έγγραφα του/της πελάτη του/της τότε πρέπει να τα επιστρέψει σε αυτόν/ην.

[πηγή: Jepersons, M. (2014). *PO-Skåne – a concrete example of supported decision making. Presentation at the OHCHR Symposium on the Human rights of Persons with Psychosocial Disabilities. Available at: <https://europe.ohchr.org/EN/Stories/Documents/MathsJespersion.pdf>*]

Άλλες πηγές:

- Järkestig Berggren, U (2021). The Swedish Personal Ombudsman: Support in decision-making and accessing human rights. In M. A. Stein et al. (eds) *Mental Health, Legal Capacity, and Human Rights* (pp. 230-243). Cambridge: Cambridge University Press.

- <https://zeroproject.org/policy/sweden-2/>

- Mental Health Europe (2017). *Autonomy, choice and the importance of supported-decision making for persons with psychosocial disabilities: MHE Position Paper on article 12 UN CRPD on legal capacity*. Available online at: <https://mhe-sme.org/wp-content/uploads/2019/01/Position-Paper-on-Article-12.pdf>

Δίκτυα υποστήριξης – Καναδάς

To British Columbia's (Canada) Representation Agreement Act αποτελεί μια ακόμη καλή πρακτική ενός συστήματος υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων η οποία έχει

λάβει ιδιαίτερης αποδοχής από οργανώσεις ατόμων με νοητική αναπηρία στον Καναδά. Ο σκοπός της δράσης αυτής είναι να θεμελιώσει ένα μηχανισμό που θα επιτρέπει στα άτομα με αναπηρία να έχουν διευθετήσει εκ των προτέρων το πως θα λαμβάνονται οι αποφάσεις τους σε περιπτώσεις όπου οι ισχύοντες νόμοι δεν αναγνωρίζουν την ικανότητα τους να λάβουν νόμιμες δικαιοπρακτικές αποφάσεις χωρίς

υποστήριξη.

Η δράση αυτή παρέχει τη δυνατότητα στο ενδιαφερόμενο άτομο να καταρτίσει μια συμφωνία εκπροσώπησης στην οποία εξουσιοδοτεί ένα άλλο άτομο της επιλογής του είτε να το στηρίξει είτε να λάβει αποφάσεις αντί του ίδιου σε ζητήματα που αφορούν συγκεκριμένους τομείς της ζωής του, όπως διάφορες οικονομικές διευθετήσεις, επιλογές που σχετίζονται με την υγεία, ή λήψη νομικών συμβουλών.

[πηγή: Council of Europe (2012). *Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual or psychosocial disabilities*. Available at: <https://rm.coe.int/who-gets-to-decide-right-to-legal-capacity-for-persons-with-intellectu/16807bb0f9>]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV: ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΚΩΔΙΚΕΣ

Με αφορμή τις Τελικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και την πρωτοβουλία του Υπουργείου Δικαιοσύνης να συγκροτήσει Ομάδας Εργασίας που θα μελετήσει την επικαιροποίηση των Κωδίκων και την αναδιατύπωση των όρων όπου απαιτείται με συμμετοχή εκπροσώπου της Ε.Σ.Α.μεΑ. στο παρόν Παράρτημα (Παράρτημα IV) επικεντρωνόμαστε σε άρθρα του Αστικού Κώδικα, του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας τα οποία περιέχουν όρους για τα άτομα με αναπηρία που δεν συνάδουν με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

Η βασική αρχή που εισάγεται με τη Σύμβαση είναι ότι η γλώσσα που πρέπει να χρησιμοποιείται είναι μια γλώσσα συμπεριληπτική (inclusive language) που θα δίνει έμφαση πρώτα στο άτομο και όχι στην αναπηρία του, παραμερίζοντας ξεπερασμένες και πολλές φορές υποτιμητικές έννοιες για τα άτομα με αναπηρία προερχόμενες αφενός από την ιατρική προσέγγιση για την αναπηρία αφετέρου από στερεότυπα και προκαταλήψεις για τα άτομα με αναπηρία.

Τα άρθρα που παρουσιάζονται στη συνέχεια προέκυψαν ύστερα από μια πρώτη μελέτη μας στους Κώδικες Δικονομίας. Η παρουσίαση των άρθρων γίνεται ανά κώδικα.

ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ

Άρθρο 128 - **Ανίκανοι** για δικαιοπραξία

Ανίκανοι για δικαιοπραξία είναι:

1. όποιοι δεν έχουν συμπληρώσει το δέκατο έτος
2. όποιοι βρίσκονται σε πλήρη στερητική δικαστική συμπαράσταση.

Σχόλιο: Ο όρος «ανίκανος» είναι ένας αρνητικά φορτισμένος όρος σε ότι αφορά την αναπηρία. Πηγάζει από το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία και η χρήση του υποδηλώνει επίκληση στον αρτιμελισμό (ableism) που δεν συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

Άρθρο 129 - **Περιορισμένα ικανοί**

Περιορισμένη Ικανότητα για δικαιοπραξία έχουν:

1. οι ανήλικοι που συμπλήρωσαν το δέκατο έτος
2. όποιοι βρίσκονται σε μερική στερητική δικαστική συμπαράσταση
3. όποιοι βρίσκονται σε επικουρική δικαστική συμπαράσταση.

Σχόλιο: Και στην περίπτωση αυτή η χρήση της έννοιας «ικανότητα» εντάσσεται στην προβληματική που αναφέρθηκε στο σχόλιο του προηγούμενου άρθρου. Η έννοια της «ικανότητας» ή της «περιορισμένης ικανότητας» υποδηλώνει επίκληση στον αρτιμελισμό (ableism) και δεν συνάδει με την δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

Άρθρο 130 - Δήλωση βούλησης από **ανίκανο**

Η δήλωση βούλησης από **ανίκανο** για δικαιοπραξία είναι άκυρη.

Σχόλιο: Ο όρος «ανίκανος» είναι ένας αρνητικά φορτισμένος όρος σε ότι αφορά την αναπηρία. Πηγάζει από το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία και η χρήση του υποδηλώνει επίκληση στον αρτιμελισμό (ableism) που δεν συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

Άρθρο 131

Η δήλωση της βούλησης είναι άκυρη αν, κατά το χρόνο που έγινε, το πρόσωπο δεν είχε συνείδηση των πράξεων του ή βρισκόταν σε **ψυχική ή διανοητική διαταραχή** που περιόριζε αποφασιστικά τη λειτουργία της βούλησής του. Οι κληρονόμοι μπορούν, μέσα σε μια πενταετία από την επαγωγή, να προσβάλλουν για έναν από τους λόγους της προηγούμενης παραγράφου τις μη χαριστικές δικαιοπραξίες που έγιναν από τον κληρονομούμενο ή προς αυτόν τότε μόνο: 1. αν κατά την κατάρτιση της δικαιοπραξίας εκκρεμούσε διαδικασία για την υποβολή του κληρονομούμενου σε δικαστική συμπαράσταση λόγω **ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής**, που δεν πρόλαβε να ολοκληρωθεί ή αν μετά την κατάρτιση ο κληρονομούμενος υποβλήθηκε σε δικαστική συμπαράσταση λόγω **ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής**, που δεν πρόλαβε να ολοκληρωθεί ή αν μετά την κατάρτιση ο κληρονομούμενος υποβλήθηκε σε δικαστική συμπαράσταση για την παραπάνω αιτία 2. αν η δικαιοπραξία καταρτίστηκε ενόσω αυτός βρισκόταν έγκλειστος σε ειδική για την κατάστασή του μονάδα ψυχικής υγείας 3. αν η κατάσταση που επικαλούνται οι κληρονόμοι προκύπτει από την ίδια τη δικαιοπραξία που προσβάλλεται.

Σχόλιο: Στο άρθρο αυτό το 'πρόβλημα' εντοπίζεται στη χρήση των εννοιών «διανοητική» και «διαταραχή». Η έννοια «διανοητική» χρειάζεται να αντικατασταθεί με την έννοια «νοητική», που είναι και αυτή που συνηθίζεται να χρησιμοποιείται όταν αναφερόμαστε σε αυτή τη κατηγορία αναπηρίας. Σε ότι αφορά την έννοια της «διαταραχής», είναι προφανώς μια έννοια που προέρχεται από το ιατρικό λεξιλόγιο ωστόσο πρέπει η επιλογή της λέξης να προκύπτει και από το νόημα του κείμενου. Παραδείγματος χάρη, στην πρώτη περίπτωση «βρισκόταν σε ψυχική ή διανοητική διαταραχή» ίσως εδώ η έννοια της διαταραχής θα μπορούσε να παραμείνει, ωστόσο

στην περίπτωση που αναφερόμαστε ότι ένα άτομο βρίσκεται «σε δικαστική συμπαράσταση λόγω ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής» τότε εδώ η έννοια της «διαταραχής» χρειάζεται να αντικατασταθεί από την έννοια της αναπηρίας, δηλαδή θα πρέπει να γίνει «ψυχική ή νοητική αναπηρία».

Άρθρο 133 - Δικαιοπραξίες του περιορισμένα ικανού

Πρόσωπα με περιορισμένη ικανότητα είναι ικανά να επιχειρήσουν δικαιοπραξία μόνο στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος ή μόνο με τους όρους που τάσσει ο νόμος.

Σχόλιο: Στην περίπτωση αυτή η χρήση της έννοιας «ικανότητα» εντάσσεται στην προβληματική που αναφέρθηκε νωρίτερα σε προηγούμενο άρθρο. Η έννοια της «ικανότητας» ή της «περιορισμένης ικανότητας» υποδηλώνει επίκληση στον αρτιμελισμό (ableism) και δεν συνάδει με την δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

Άρθρο 169

Ο Θάνατος αυτού που δήλωσε τη βούλησή του δεν επιδρά στο κύρος της δήλωσης. Το ίδιο ισχύει και για τη μεταγενέστερη δικαιοπρακτική του ανικανότητα.

Σχόλιο: Η έννοια της «ανικανότητας» είναι μια αρνητικά φορτισμένη έννοια σε ότι αφορά την αναπηρία. Προέρχεται από το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία και η χρήση της υποδηλώνει επίκληση στον αρτιμελισμό (ableism) και δεν συνάδει με την δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

Άρθρο 170 - Δήλωση προς ανίκανο

Η δήλωση της βούλησης είναι άκυρη εφόσον το πρόσωπο στο οποίο έγινε δεν είχε την ικανότητα για δικαιοπραξία.

Σχόλιο: Ο όρος «ανίκανος» είναι ένας αρνητικά φορτισμένος όρος σε ότι αφορά την αναπηρία. Πηγάζει από το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία και η χρήση του υποδηλώνει επίκληση στον αρτιμελισμό (ableism) που δεν συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

Άρθρο 171

Δήλωση της βούλησης προς πρόσωπο που δεν έχει συνείδηση των πράξεων του ή που βρίσκεται σε ψυχική ή διανοητική διαταραχή, η οποία περιορίζει αποφασιστικά τη λειτουργία της βούλησής του, είναι άκυρη.

Αν αυτός που δήλωσε αγνοούσε ανυπαίτια την κατάσταση του προσώπου, μπορεί κατά τις περιστάσεις το πρόσωπο αυτό να υποχρεωθεί να ανορθώσει τη ζημία του από την ακυρότητα, εφόσον δεν μπορεί να καλυφθεί από αλλού.

Σχόλιο: Η έννοια «διανοητική» χρειάζεται να αντικατασταθεί με την έννοια «νοητική», που είναι και αυτή που συνηθίζεται να χρησιμοποιείται όταν αναφερόμαστε σε αυτού του είδους αναπηρία.

Άρθρο 331

Αν ο οφειλέτης είναι ανήλικος κάτω των δεκατεσσάρων ετών ή δεν έχει συνείδηση των πράξεων του ή βρίσκεται σε ψυχική ή **διανοητική διαταραχή που** περιορίζει αποφασιστικά τη λειτουργία της κρίσης και της βούλησής του, ή, τέλος, είναι **κωφάλαλος**, εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 915 έως 918.

Σχόλιο: Η έννοια «διανοητική» χρειάζεται να αντικατασταθεί με την έννοια «νοητική», που είναι και αυτή που συνηθίζεται να χρησιμοποιείται όταν αναφερόμαστε σε αυτού του είδους αναπηρία.

Επίσης, ο όρος «κωφάλαλος» χρειάζεται να αντικατασταθεί με τον όρο κωφός. Ο όρος «κωφάλαλος» είναι αναχρονιστικός και η χρήση του αποτελεί προσβολή για την κοινότητα των κωφών και βαρήκων.

Άρθρο 884 - Θάνατος ή **ανικανότητα** του ενός

Η έκταξη δεν αποσβήνεται, αν πεθάνει ή γίνει αργότερα **ανίκανος για δικαιοπραξία** ο εκτάσων, ο εκτασόμενος ή ο λήπτης.

Σχόλιο: Οι έννοιες «ανικανότητα» και «ανίκανος» είναι αρνητικά φορτισμένες έννοιες σε ότι αφορά την αναπηρία. Προέρχονται από το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία και η χρήση τους υποδηλώνει επίκληση στον αρτιμελισμό (ableism) και δεν συνάδει με την δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Αξίζει να επισημανθεί ότι η αξιολόγηση της «ανικανότητας» ενός ατόμου όπως και ο χαρακτηρισμός του ως «ανίκανος» προκύπτει μέσω υποκειμενικών αξιολογήσεων που εκεί εγείρονται ερωτήματα ως προς το τι σημαίνει η έννοια της ικανότητας και της ανικανότητας.

Άρθρο 915 - Περιπτώσεις μη καταλογισμού

Δεν ευθύνεται όποιος ζημίωσε άλλον χωρίς να έχει συνείδηση των πράξεων του ή ενώ βρισκόταν σε **ψυχική ή διανοητική διαταραχή** που περιορίζει αποφασιστικά τη λειτουργία της κρίσης και της βούλησής του".

Όποιος κατά την επαγωγή της ζημίας έφερε τον εαυτό του σε τέτοια κατάσταση με χρήση οινόπνευματων ποτών ή άλλων παραπλήσιων μέσων, ευθύνεται για τη ζημία, εκτός αν περιήλθε στην κατάσταση αυτή χωρίς υπαιτιότητα του.

Σχόλιο: Ο όρος «διανοητική» χρειάζεται να αντικατασταθεί με τον όρο «νοητική», που είναι και αυτός που συνηθίζεται να χρησιμοποιείται όταν αναφερόμαστε σε αυτού του είδους αναπηρία.

Άρθρο 1555 - Συναίνεση του ανηλίκου

Ενώπιον του δικαστηρίου συναινεί αυτοπροσώπως και ο ανήλικος που υιοθετείται, εφόσον έχει συμπληρώσει το δωδέκατο έτος της ηλικίας του, εκτός αν βρίσκεται σε κατάσταση **ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής** που περιορίζει αποφασιστικά τη λειτουργία της βούλησης του.

Σε κάθε περίπτωση το δικαστήριο, ανάλογα με την ωριμότητα του ανηλίκου, οφείλει να ακούει και τη δική του γνώμη.

Σχόλιο: Ο όρος «διανοητική» χρειάζεται να αντικατασταθεί με τον όρο «νοητική», που είναι και αυτός που συνηθίζεται να χρησιμοποιείται όταν αναφερόμαστε σε αυτού του είδους αναπηρία.

Άρθρο 1666 - Ποιοι υποβάλλονται σε δικαστική συμπαράσταση

Σε δικαστική συμπαράσταση υποβάλλεται ο ενήλικος: 1. Όταν λόγω **ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής** ή λόγω σωματικής αναπηρίας αδυνατεί εν όλω ή εν μέρει να φροντίζει μόνος για τις υποθέσεις του, 2. όταν, λόγω ασωτίας, τοξικομανίας ή αλκοολισμού, εκθέτει στον κίνδυνο της στέρησης τον εαυτό του, το σύζυγό του, τους καίοντες του ή τους ανιόντες του.

Ο ανήλικος, που βρίσκεται υπό Γονική μέριμνα ή επιτροπεία, μπορεί να υποβληθεί σε δικαστική συμπαράσταση, αν συντρέχουν οι όροι της, κατά το τελευταίο έτος της ανηλικότητας. Τα αποτελέσματα της υποβολής σε δικαστική συμπαράσταση αρχίζουν, αφότου ο ανήλικος ενηλικιωθεί.

Σχόλιο: Στο άρθρο αυτό το πρόβλημα εντοπίζεται στη χρήση των όρων «διανοητική» και «διαταραχή». Ο όρος «διανοητική» χρειάζεται να αντικατασταθεί με τον όρο «νοητική», που είναι και αυτός που συνηθίζεται να χρησιμοποιείται όταν αναφερόμαστε σε αυτού του είδους αναπηρία.

Σε ότι αφορά την έννοια της «διαταραχής», λόγω του ότι εδώ μιλάμε για μια κατάσταση του ατόμου που έχει πλέον χαρακτηριστεί ως ψυχική ή νοητική αναπηρία ίσως η έννοια της «διαταραχής» να μπορεί να αντικατασταθεί από την έννοια της αναπηρίας, δηλαδή θα να γίνει «ψυχική ή νοητική αναπηρία».

Άρθρο 1667

Η υποβολή στη δικαστική συμπαράσταση αποφασίζεται από το δικαστήριο, ύστερα από αίτηση **του ίδιου του πάσχοντος** ή του συζύγου του, εφόσον υπάρχει έγγαμη συμβίωση, ή των γονέων ή τέκνων του ή του εισαγγελέα ή και αυτεπαγγέλτως. Στην περίπτωση της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 1666, την αίτηση μπορεί να υποβάλλει και ο επίτροπος του ανηλίκου.

Όταν το πρόσωπο πάσχει αποκλειστικά από σωματική αναπηρία, το δικαστήριο αποφασίζει μόνο ύστερα από αίτηση του ίδιου.

Σχόλιο: Η έκφραση «του πάσχοντος» είναι μια έκφραση που προέρχεται από ιατρικό μοντέλο και δεν συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Είναι προτιμότερο να αντικατασταθεί με το «του ίδιου του ατόμου».⁷⁶

Άρθρο 1719 – **Ανίκανοι**

Ανίκανοι να συντάσσουν διαθήκη είναι: 1. Οι ανήλικοι 2. Όσοι βρίσκονται σε δικαστική συμπαράσταση με πλήρη στέρηση της δικαιοπρακτικής της ικανότητας ή με ρητή στέρηση της ικανότητας να συντάσσουν διαθήκη 3. Όσοι κατά το χρόνο της σύνταξης της διαθήκης δεν έχουν συνείδηση των πράξεων της ή βρίσκονται σε ψυχική ή διανοητική διαταραχή που περιορίζει αποφασιστικά τη λειτουργία της βούλησής της. Η ανικανότητα των συμπαραστατουμένων αρχίζει από τη στιγμή που υποβλήθηκε η αίτηση ή συντάχθηκε η πράξη για την αυτεπαγγέλτη εισαγωγή της υπόθεσης της συζήτησης, με βάση της οποίες διατάχθηκε η υποβολή στη δικαστική συμπαράσταση.

Σχόλιο: Ο όρος «ανίκανος» είναι της αρνητικά φορτισμένος όρος σε ότι αφορά την αναπηρία. Πηγάζει από το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία και η χρήση του υποδηλώνει επίκληση στον αρτιμελισμό (ableism) που δεν συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ

Άρθρο 34 - **Ανικανότητα** προς καταλογισμό

Η πράξη δεν καταλογίζεται στον δράστη αν λόγω **ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής ή διατάραξης της συνείδησης** κατά τον χρόνο τέλεσής της, δεν είχε την ικανότητα να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή να ενεργήσει σύμφωνα με την αντίληψή του για το άδικο αυτό.

⁷⁶ Βλ. επίσης **Παράρτημα II** (σσ. 52-54) του παρόντος αρχείου σχετικά με την έκφραση «που πάσχει»

Σχόλιο: Στο άρθρο αυτό το πρόβλημα εντοπίζεται στη χρήση των όρων «ανικανότητα», «διανοητική», «διαταραχή» και «διατάραξη της συνείδησης».

Η έννοια της «ανικανότητας» είναι αρνητικά φορτισμένη σε ότι αφορά την αναπηρία. Προέρχεται από το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία, η χρήση της υποδηλώνει επίκληση στον αρτιμελισμό (ableism) και δεν συνάδει με την δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Επίσης, αξίζει να επισημανθεί ότι η αξιολόγηση της «ανικανότητας» ενός ατόμου όπως και ο χαρακτηρισμός του ως «ανίκανος» προκύπτει μέσω υποκειμενικών αξιολογήσεων που εκεί εγείρονται ερωτήματα ως προς το τι ορίζεται ως ικανότητα και τη ως ανικανότητα.

Η έννοια «διανοητική» χρειάζεται να αντικατασταθεί με την έννοια «νοητική», που είναι και αυτή που συνηθίζεται να χρησιμοποιείται όταν αναφερόμαστε σε αυτού του είδους αναπηρία.

Σε ότι αφορά την έννοια της «διαταραχής», στην περίπτωση αυτή μπορεί να αντικατασταθεί με την έννοια της αναπηρίας.

Τέλος, ως προς την έκφραση «διατάραξη της συνείδησης», είναι μια αναχρονιστική έκφραση και για το λόγο αυτό είναι προτιμότερο να αντικατασταθεί από μια άλλη έκφραση που να συνάδει με εκφράσεις που είναι σε αρμονία με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

Άρθρο 69 - Γενική διάταξη

1. Μέτρα ασφαλείας, εκτός από τα προβλεπόμενα στα άρθρα 122 και 123, είναι: α) τα μέτρα θεραπείας ατόμων που **πάσχουν από ψυχική ή διανοητική διαταραχή** και (β) η δήμευση κατά το άρθρο 76. 2. Τα μέτρα ασφαλείας δεν μπορούν να επιβληθούν όταν η επιβολή τους παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας ενόψει της βαρύτητας της πράξης που έχει τελεστεί, της πράξης που υπάρχει κίνδυνος να τελεστεί, καθώς και της έντασης αυτού του κινδύνου. Για την αξιολόγηση των όρων αυτών απαιτείται ειδική αιτιολογία.

Σχόλιο: Η έκφραση «ατόμων που πάσχουν» είναι μια έκφραση που προέρχεται από ιατρικό μοντέλο και δεν συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Είναι προτιμότερο να αντικατασταθεί με το «ατόμων με ...».

Ως προς την έννοια «διανοητική» χρειάζεται να αντικατασταθεί με την έννοια «νοητική», που είναι και αυτή που συνηθίζεται να χρησιμοποιείται όταν αναφερόμαστε σε αυτού του είδους αναπηρία.

Σε ότι αφορά την έννοια της «διαταραχής», στην περίπτωση αυτή μπορεί να αντικατασταθεί με την έννοια της αναπηρίας.

Άρθρο 69Α - Μέτρα θεραπείας ατόμων που απαλλάσσονται από την ποινή λόγω ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής

1. Αν κάποιος που τέλεσε αξιόποινη πράξη, η οποία απειλείται με ποινή στερητικής της ελευθερίας τουλάχιστον ενός έτους, απαλλάχθηκε από την ποινή λόγω ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής (άρθρο 34), το δικαστήριο διατάσσει κατάλληλο για τη θεραπεία του μέτρο, εφόσον κρίνει ότι, εξαιτίας της κατάστασής του, υπάρχει κατά το χρόνο έκδοσης της απόφασης κίνδυνος, αν αφεθεί ελεύθερος, να τελέσει και άλλα τουλάχιστον ανάλογης βαρύτητας εγκλήματα. Η διάταξη της απόφασης που αφορά στο θεραπευτικό μέτρο εκτελείται με φροντίδα της εισαγγελικής αρχής

Σχόλιο: Ως προς την έννοια «διανοητική» χρειάζεται να αντικατασταθεί με την έννοια «νοητική», που είναι και αυτή που συνηθίζεται να χρησιμοποιείται όταν αναφερόμαστε σε αυτού του είδους αναπηρία. Σε ότι αφορά την έννοια της «διαταραχής», στην περίπτωση αυτή μπορεί να αντικατασταθεί με την έννοια της αναπηρίας.

Άρθρο 71 - Μέτρα θεραπείας ατόμων μειωμένου καταλογισμού λόγω ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής

1. Αν κάποιος τέλεσε αξιόποινη πράξη λόγω ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής που μειώνει σημαντικά τον καταλογισμό του (άρθρο 36 παρ. 1) και η πράξη του απειλείται με ποινή στερητικής της ελευθερίας τουλάχιστον ενός έτους, το δικαστήριο, εκτός από την επιβολή της μειωμένης ποινής, διατάσσει την εισαγωγή του σε ψυχιατρικό παράρτημα καταστήματος κράτησης ή, σε περίπτωση αναστολής εκτέλεσης της ποινής του, τα θεραπευτικά μέτρα του άρθρου 69Α παρ. 3, εφόσον κρίνει ότι συντρέχει ο περιγραφόμενος στο άρθρο 69Α παρ. 1 κίνδυνος. Οι παράγραφοι 2 και 4 του άρθρου 69Α έχουν και στην περίπτωση αυτή εφαρμογή.

Σχόλιο: Ως προς την έννοια «διανοητική» χρειάζεται να αντικατασταθεί με την έννοια «νοητική», που είναι και αυτή που συνηθίζεται να χρησιμοποιείται όταν αναφερόμαστε σε αυτού του είδους αναπηρία. Σε ότι αφορά την έννοια της «διαταραχής», στην περίπτωση αυτή μπορεί να αντικατασταθεί με την έννοια της αναπηρίας.

Άρθρο 123- Θεραπευτικά μέτρα

1. Αν η κατάσταση του ανηλίκου απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση, ιδίως αν αυτός πάσχει από ψυχική διαταραχή ή από οργανική νόσο ή βρίσκεται σε κατάσταση που του δημιουργεί σοβαρή σωματική δυσλειτουργία ή του έχει γίνει έξη η χρήση

ηλεκτρονικών υπολογιστών, οινοπνευματωδών ποτών ή ναρκωτικών ουσιών και δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις ή εμφανίζει **ουσιώδη καθυστέρηση στην πνευματική και ηθική του**.

Σχόλιο: Η συγγραφή του άρθρου αυτού είναι βασισμένη σε ορολογία που προέρχεται από το ιατρικό μοντέλο και χρειάζεται γενικότερα μια αναδιατύπωση έτσι ώστε να συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Οι προβληματικές εκφράσεις είναι: «που πάσχει από ψυχική διαταραχή» και «ουσιώδη καθυστέρηση στην πνευματική και ηθική του».

Άρθρο 304Α - Σωματική βλάβη εμβρύου ή νεογνού

1. Όποιος βιαιοπραγεί σε βάρος εγκύου ή της χορηγεί φάρμακα ή άλλες ουσίες, με αποτέλεσμα να προκληθεί βαριά βλάβη στο έμβρυο ή να εμφανίσει το νεογνό βαριά πάθηση του σώματος ή της **διάνοιάς** του, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους. Επιβάλλεται φυλάκιση έως ένα έτος ή χρηματική ποινή αν ο υπαίτιος έχει αμέλεια ως προς το αποτέλεσμα αυτό της πράξης του. 2. Με φυλάκιση έως δύο έτη ή χρηματική ποινή τιμωρείται όποιος κατά την πραγματοποίηση προγεννητικού ελέγχου μετά την εικοστή εβδομάδα της κύησης ή κατά τη διάρκεια του τοκετού και πριν από την εμφάνιση του παιδιού στον εξωτερικό κόσμο προκαλεί από αμέλειά του βαριά βλάβη στο έμβρυο ή γίνεται υπαίτιος στο να εμφανίσει το νεογνό βαριά πάθηση του σώματος ή της **διάνοιάς** του.

Σχόλιο: Η έννοια της «διάνοιας», όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο αυτό, μπορεί να αντικατασταθεί με την έννοια της «νόησης».

Άρθρο 310 - Βαριά σωματική βλάβη

1. Όποιος προκαλεί σε άλλον βαριά σωματική βλάβη τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους. Αν επεδίωκε την πρόκληση της βαριάς σωματικής βλάβης, τιμωρείται κάθειρξη έως δέκα έτη. 2. Βαριά σωματική βλάβη υπάρχει ιδίως αν η πράξη προξένησε στον παθόντα κίνδυνο ζωής ή βαριά και **μακροχρόνια αρρώστια** ή σοβαρό ακρωτηριασμό ή αν τον εμπόδισε σημαντικά και για πολύ χρόνο να χρησιμοποιεί το σώμα ή τη **διάνοιά** του.

Σχόλιο: Στο άρθρο αυτό η επιλογή των λέξεων «αρρώστια» και «διάνοια» είναι ξεπερασμένες. Χρειάζεται να αντικατασταθούν με τις λέξεις «χρόνια πάθηση» και «νόηση».

Άρθρο 338 - Κατάχρηση ανικάνου προς αντίσταση σε γενετήσια πράξη

1. Όποιος με κατάχρηση της **διανοητικής** ή σωματικής αναπηρίας άλλου ή της από οποιαδήποτε αιτία **ανικανότητάς** του να αντισταθεί ενεργεί με αυτόν γενετήσια πράξη τιμωρείται με κάθειρξη έως δέκα έτη.

Σχόλιο: Ως προς την έννοια «διανοητική» χρειάζεται να αντικατασταθεί με την έννοια «νοητική», που είναι και αυτή που συνηθίζεται να χρησιμοποιείται όταν αναφερόμαστε σε αυτού του είδους αναπηρία. Σε ότι αφορά την «ανικανότητα», είναι μια έννοια αρνητικά φορτισμένη σε ότι αφορά την αναπηρία. Προέρχεται από το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία και η χρήση της υποδηλώνει επίκληση στον αρτιμελισμό (ableism) και δεν συνάδει με την δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

Άρθρο 348Α Πορνογραφία ανηλίκων

4β. αν η παραγωγή του υλικού της παιδικής πορνογραφίας συνδέεται με την εκμετάλλευση της ανάγκης, της **ψυχικής ή της διανοητικής ασθένειας ή της σωματικής δυσλειτουργίας**, λόγω οργανικής νόσου ανηλίκου ή με την άσκηση ή απειλή χρήσης βίας ανηλίκου ή με τη χρησιμοποίηση ανηλίκου που δεν έχει συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος ή αν η παραγωγή του υλικού της παιδικής πορνογραφίας εξέθεσε τη ζωή του ανηλίκου σε σοβαρό κίνδυνο [...]

Σχόλιο: Το υπογραμμισμένο σημείο μπορεί να αντικατασταθεί από το «ψυχικής ή νοητική ή σωματικής αναπηρίας», άλλωστε αυτό είναι και το νόημα αυτού του σημείου απαλείφοντας εκφράσεις που προέρχονται από το ιατρικό λεξιλόγιο για την αναπηρία.

Άρθρο 404 - Τοκογλυφία

1. Όποιος σε δικαιοπραξία για την παροχή οποιασδήποτε πίστωσης, ανανέωσής της ή παράταση της προθεσμίας πληρωμής εκμεταλλεύεται την οικονομική ανάγκη, την **πνευματική αδυναμία**, την κουφότητα ή την απειρία εκείνου που παίρνει την πίστωση, συνομολογώντας ή παίρνοντας για τον εαυτό του ή για τρίτον περιουσιακά ωφελήματα, που με βάση τις ειδικές περιστάσεις είναι προφανώς δυσανάλογα προς την παροχή του υπαιτίου ή συνομολογεί ή παίρνει για τον εαυτό του ή για τρίτον περιουσιακά ωφελήματα που υπερβαίνουν το κατά τον νόμο θεμιτό ποσοστό τόκου τιμωρείται με φυλάκιση έως τρία έτη ή χρηματική ποινή. Αν η πράξη έχει τελεστεί με περισσότερους τρόπους αφορά όμως τα ίδια περιουσιακά ωφελήματα, στον υπαίτιο επιβάλλεται μία μόνο ποινή, κατά την επιμέτρηση της οποίας λαμβάνεται υπόψη η συνολική εγκληματική δράση του.

Σχόλιο: Η έκφραση «πνευματική αδυναμία» χρειάζεται να αντικατασταθεί.

ΚΩΔΙΚΑΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Άρθρο 200 - Ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη.

1. Σε περίπτωση πραγματογνωμοσύνης που αφορά τη **διανοητική υγεία** του κατηγορουμένου μπορεί ο ανακριτής με σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα και σύμφωνη γνώμοδότηση των πραγματογνωμόνων, έστω και με πλειοψηφία, και αφού ακούσει τον συνήγορο, να διατάξει την εισαγωγή του κατηγορουμένου σε δημόσιο ψυχιατρείο για παρατήρηση. Αν ο κατηγορούμενος δεν έχει συνήγορο, διορίζεται συνήγορος αυτεπαγγέλτως. Ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του μπορούν να προσφύγουν στο δικαστικό συμβούλιο κατά της διάταξης αυτής του ανακριτή μέσα σε τρεις ημέρες από την επίδοσή της και στους δύο. Η άσκηση της προσφυγής έχει πάντοτε ανασταλτικό αποτέλεσμα. Το συμβούλιο αποφασίζει ανέκκλητα.

Σχόλιο: Η έννοια «διανοητική υγεία» πρέπει να αντικατασταθεί με το «νοητική υγεία».

Ως προς το περιεχόμενο του άρθρου 200, χρήζει διερεύνησης κατά πόσο η διαδικασία της ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης είναι συμβατή με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας, και ειδικότερα με το περιεχόμενο του άρθρου 1 της Σύμβασης, δηλαδή την προστασία και τον σεβασμό της εγγενούς αξιοπρέπειας των ατόμων με αναπηρία.

Άρθρο 209 - Υποχρέωση για μαρτυρία

1. Αν κάποιος καλείται νόμιμα για μαρτυρία, δεν μπορεί να την αρνηθεί, εκτός από τις εξαιρέσεις που ρητά αναγράφονται στον κώδικα. 2. Όποιος διενεργεί ανάκριση ή και το δικαστήριο μπορεί να μην εξετάσει κάποιο μάρτυρα που είναι **παράφρονος ή βρίσκεται προφανώς σε τέτοια διανοητική κατάσταση**, ώστε να μην είναι σε θέση να παραστήσει τα γεγονότα όπως έχουν συμβεί.

Σχόλιο: Ο όρος «παράφρονος» είναι ένας αναχρονιστικός και προσβλητικός όρος για τα άτομα με ψυχοκοινωνικές αναπηρίες. Πρέπει να αντικατασταθεί με το «άτομο με ψυχική αναπηρία» ή «άτομο με ψυχοκοινωνική αναπηρία». Επίσης, και το «διανοητική κατάσταση» χρήζει αντικατάστασης. Τέλος, όπως έχει αναφερθεί και νωρίτερα, η χρήση της λέξης «διανοητική» είναι λανθασμένη και πρέπει να αντικατασταθεί με τη λέξη «νοητική».

Άρθρο 219 - Όρκος των μαρτύρων στο ακροατήριο

1. Κάθε μάρτυρας οφείλει, πριν εξετασθεί στο ακροατήριο, να δώσει τον ακόλουθο όρκο: «Δηλώνω, επικαλούμενος την τιμή και τη συνείδησή μου, ότι θα πω όλη την

αλήθεια και μόνο την αλήθεια, χωρίς να προσθέσω ούτε να αποκρύψω τίποτε». 2. Ο **άλαλος** μάρτυρας που γνωρίζει να γράφει, ορκίζεται γράφοντας και υπογράφοντας τον άνω όρκο. Αν δεν ξέρει να γράφει, δίδει τον όρκο της προηγούμενης παραγράφου, με την βοήθεια διερμηνέα. 3. Οι κληρικοί ή οι ιερωμένοι κάθε δόγματος ή αναγνωρισμένης θρησκείας δεν ορκίζονται. Αντί γι' αυτό δίνουν κατά την παρ. 1 διαβεβαίωση στην ιεροσύνη τους, σύμφωνα με τους κανονισμούς από τους οποίους διέπονται.

Σχόλιο: Ο όρος «άλαλος» είναι ένας απαρχαιωμένος και υποτιμητικός όρος για να αναφερθούμε σε ένα άτομο που δεν χρησιμοποιεί την προφορική ομιλία και προφανώς δεν συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Για το λόγο αυτό πρέπει να αντικατασταθεί από το ακόλουθο «για τα άτομα με αναπηρία λόγου».

Άρθρο 229 - Μάρτυρες κουφοί και άλαλοι

1. Αν ένας **κουφός ή άλαλος ή κωφάλαλος** πρόκειται να εξεταστεί ως μάρτυρας ή ως κατηγορούμενος, η εξέτασή του γίνεται ως εξής: όλες οι ερωτήσεις και οι τυχόν παρατηρήσεις δίνονται στον **κουφό**, αφού καταγραφούν από τον γραμματέα της ανάκρισης ή του δικαστηρίου, ενώ οι απαντήσεις δίνονται από αυτόν προφορικά. Στον **άλαλο** οι ερωτήσεις και οι παρατηρήσεις δίνονται προφορικά και αυτός απαντά γραπτώς. Στον **κωφάλαλο** οι ερωτήσεις και οι παρατηρήσεις δίνονται γραπτώς και αυτός απαντά με τον ίδιο τρόπο. Στο ακροατήριο οι γραπτές απαντήσεις που δόθηκαν από τον **άλαλο ή από τον κωφάλαλο**, αφού μονογραφηθούν από τον πρόεδρο και τον γραμματέα, καταγράφονται στα πρακτικά και συνοδεύουν τη δικογραφία. 2. Αν ο **κουφός ή ο άλαλος ή ο κωφάλαλος** δεν **ξέρει να διαβάξει ή να γράφει**, όποιος διεξάγει την ανάκριση ή διευθύνει την συζήτηση, διορίζει έναν ή δύο διερμηνείς, που, αν είναι δυνατό, επιλέγονται κατά προτίμηση μεταξύ των προσώπων που συνήθισαν να **συνεννοούνται με τον κουφό, τον άλαλο ή τον κωφάλαλο**. Κατά τα άλλα, τηρούνται αν είναι δυνατό, οι διατάξεις του κώδικα που αναφέρονται στους διερμηνείς.

Σχόλιο: Η χρήση της λέξης «κουφός» είναι λανθασμένη και ειδικότερα σε ένα τέτοιο κείμενο. Πρέπει να αντικατασταθεί με τη λέξη «κωφός» που είναι και ο σωστός όρος.

Επίσης, ο όρος «άλαλος» είναι ένας απαρχαιωμένος και υποτιμητικός όρος για να αναφερθούμε σε ένα άτομο που δεν χρησιμοποιεί την προφορική ομιλία και προφανώς δεν συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Για το λόγο αυτό πρέπει να αντικατασταθεί από το ακόλουθο «για τα άτομα με αναπηρία λόγου».

Τέλος, και ο όρος κωφάλαλος είναι λανθασμένος. Συγκεκριμένα, είναι ένας αναχρονιστικός και υποτιμητικός όρος για την κοινότητα των κωφών. Το συμπέρασμα

ότι ένα κωφό άτομο είναι και «άλαλο» είναι μια λανθασμένη ενέργεια. Στα κωφά άτομα όπως και στους βαρήκοους οι φωνητικές τους χορδές είναι λειτουργικές αλλά λόγω του της ακουστικής τους αναπηρίας δεν μπορούν να ακούσουν και να διαμορφώσουν την φωνή τους. Ούτως ή άλλως μπορούν και επικοινωνούν μέσα από τη χρήση της νοηματικής γλώσσας ή μέσω άλλων μεθόδων επικοινωνίας κάτι που στην ουσία δεν τους κάνει «άλαλους».

Άρθρο 239 - Σκοπός της ανάκρισης

1. Σκοπός της κύριας ανάκρισης είναι η συλλογή των αναγκαίων αποδεικτικών στοιχείων για να βεβαιωθεί η τέλεση εγκλήματος και να αποφασιστεί αν πρέπει να εισαχθεί κάποιος σε δίκη γι' αυτό. 2. Κατά την κύρια ανάκριση γίνεται καθετί που μπορεί να βοηθήσει την εξακρίβωση της αλήθειας, εξετάζεται και βεβαιώνεται αυτεπαγγέλτως όχι μόνο η ενοχή, αλλά και η αθωότητα του κατηγορουμένου, καθώς και κάθε στοιχείο που αφορά την προσωπικότητά του και επηρεάζει την επιμέτρηση της ποινής. Αν ο κατηγορούμενος είναι ανήλικος, γίνεται ειδική έρευνα για την υγιεινή, την ηθική και τη **διανοητική του κατάσταση**, για την προηγούμενη ζωή του, για τις οικογενειακές συνθήκες και γενικά για το περιβάλλον του. Γι' αυτό το σκοπό όποιος ενεργεί την ανάκριση μπορεί να αναθέσει τη συλλογή των απαιτούμενων πληροφοριών σε έναν από τους επιμελητές που υπηρετούν στις κατά τόπους Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων. Η σχετική έκθεση των επιμελητών τίθεται στη δικογραφία, λαμβάνει δε γνώση αυτής και ο κατηγορούμενος.

Σχόλιο: Το «διανοητική κατάσταση» πρέπει να αντικατασταθεί. Καταρχήν, όπως έχει ειπωθεί πολλές φορές μέχρι τώρα η χρήση της λέξης «διανοητική» είναι λανθασμένη και πρέπει να αντικατασταθεί με τη λέξη «νοητική».

Άρθρο 283 - Οι περιοριστικοί όροι

1. Περιοριστικοί όροι είναι ιδίως η παροχή εγγύησης, η υποχρέωση του κατηγορουμένου να εμφανίζεται κατά διαστήματα στον ανακριτή ή σε άλλη αρχή στην Ελλάδα ή σε ελληνική προξενική αρχή στο εξωτερικό, η απαγόρευση να μεταβαίνει ή να διαμένει σε ορισμένο τόπο ή στο εξωτερικό και η απαγόρευση να συναναστρέφεται ή να συναντάται με ορισμένα πρόσωπα. Σε περίπτωση επιβολής του περιοριστικού όρου της εμφάνισης σε ελληνική προξενική αρχή, η τελευταία υποχρεούται να εκτελεί τις σχετικές παραγγελίες των δικαστικών αρχών. Για τους ανηλίκους ως περιοριστικοί όροι είναι δυνατόν να διατάσσονται και ένα ή περισσότερα από τα αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται στις περιπτώσεις α' έως ια' της παρ. 1 του άρθρου 122 ΠΚ. Σε περίπτωση παραβίασης των όρων αυτών είναι δυνατή η αντικατάστασή τους με το μέτρο της περ. ιβ' της παρ. 1 του άρθρου

122 ΠΚ. Για τους κατηγορουμένους που εμφανίζουν **ψυχική ή διανοητική διαταραχή** ως περιοριστικός όρος είναι δυνατόν να διατάσσεται ένα από τα μέτρα της παρ. 3 του άρθρου 69Α ΠΚ. 2. Περιοριστικοί όροι μπορεί να επιβληθούν αν προκύπτουν σοβαρές ενδείξεις ενοχής του κατηγορουμένου για κακούργημα ή πλημμέλημα που τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών.

Σχόλιο: Όπως έχει αναφερθεί και νωρίτερα, η χρήση της λέξης «διανοητική» χρειάζεται να αντικατασταθεί με τη λέξη «νοητική». Ως προς τη λέξη «διαταραχή», θα πρέπει να εξεταστεί το πλαίσιο στο οποίο εισάγεται και στο κατά πόσο μπορεί η «διαταραχή» να αντικατασταθεί από τη λέξη «αναπηρία».

Άρθρο 313 - Παραπομπή στο αρμόδιο δικαστήριο

Το συμβούλιο αποφασίζει την παραπομπή του κατηγορουμένου στο ακροατήριο του αρμόδιου δικαστηρίου, όταν διαπιστώσει ότι υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις που στηρίζουν κατηγορία εναντίον του για ορισμένη πράξη. Ομοίως, κατ' εξαίρεση των οριζόμενων στο πρώτο εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 311, το δικαστικό συμβούλιο διατάσσει την εισαγωγή της υπόθεσης στο ακροατήριο του αρμόδιου δικαστηρίου και όταν κρίνει ότι συντρέχει περίπτωση απαλλαγής από την ποινή λόγω **ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής** και επιβολής μέτρου θεραπείας κατά το άρθρο 69Α ΠΚ. Αν κατά του κατηγορουμένου έχει εκδοθεί ένταλμα προσωρινής κράτησης, το σχετικό βούλευμα του συμβουλίου εκδίδεται υποχρεωτικά εντός τριάντα ημερών από την υποβολή σε αυτό της πρότασης του εισαγγελέα.

Σχόλιο: Όπως έχει αναφερθεί και νωρίτερα, η χρήση της λέξης «διανοητική» χρειάζεται να αντικατασταθεί με τη λέξη «νοητική». Ως προς τη λέξη «διαταραχή», θα πρέπει να εξεταστεί το πλαίσιο στο οποίο εισάγεται και στο κατά πόσο μπορεί η «διαταραχή» να αντικατασταθεί από τη λέξη «αναπηρία».

Άρθρο 382 - Προσωρινή **ανικανότητα**.

Δεν είναι προσωρινά ικανοί να εκπληρώσουν τα καθήκοντα του ενόρκου: α) εκείνοι που παραπέμφθηκαν για οποιοδήποτε έγκλημα από δόλο για το οποίο ο νόμος προβλέπει ποινή στερητική της ελευθερίας τουλάχιστον τριών μηνών, β) εκείνοι που βρίσκονται σε δικαστική συμπαράσταση, γ) εκείνοι σε βάρος των οποίων εκδόθηκε ένταλμα σύλληψης ή προσωρινής κράτησης ή επιβλήθηκαν περιοριστικοί όροι δ) **οι ασθενείς διανοητικά, ε) οι τυφλοί, οι κουφοί ή άλαλοι.**

Σχόλιο: Σε ότι αφορά την «ανικανότητα», είναι μια έννοια αρνητικά φορτισμένη σε ότι αφορά την αναπηρία. Προέρχεται από το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία και η χρήση της υποδηλώνει επίκληση στον αρτιμελισμό (ableism) και δεν συνάδει με την δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας.

Επίσης, η έννοια «ασθενείς διανοητικά» πρέπει να αντικατασταθεί με το «άτομα με νοητική αναπηρία», όπως και οι όροι «κουφοί» και «άλαλοι» με τους όρους «κωφός» και «άτομα με αναπηρία λόγου».

Άρθρο 466 - Άσκηση των ενδίκων μέσων που παρέχονται στους διαδίκους

1. Ο διάδικος μπορεί να ασκήσει το ένδικο μέσο που του ανήκει είτε αυτοπροσώπως είτε μέσω αντιπροσώπου που έχει εντολή κατά τους όρους του άρθρου 89 παρ. 2. Το πληρεξούσιο ή επικυρωμένο αντίγραφό του προσαρτάται στη σχετική έκθεση. Στις περιπτώσεις άσκησης ενδίκου μέσου κατά βουλεύματος, καθώς και κατά αποφάσεων όταν ο δικαιούμενος δεν είναι παρών κατά την απαγγελία τους, το πληρεξούσιο μπορεί να προσκομισθεί στον γραμματέα ενώπιον του οποίου ασκήθηκε το ένδικο μέσο, μέσα σε είκοσι ημέρες από την άσκησή του. Αν η προθεσμία αυτή παρέλθει άπρακτη, το ένδικο μέσο κηρύσσεται απαράδεκτο κατά τις διατάξεις του άρθρου 476 παρ. 1. Το προηγούμενο εδάφιο δεν εφαρμόζεται στις περιπτώσεις των άρθρων 341, 430, 435 και 501 παρ. 1 εδ. τελευταίο. 2. Το ένδικο μέσο κατά της καταδικαστικής απόφασης που παρέχεται σε εκείνον που καταδικάστηκε μπορεί να ασκηθεί για λογαριασμό του και από τον συνήγορο που είχε παραστεί στη συζήτηση. Προκειμένου για πρόσωπο που βρίσκεται σε δικαστική συμπαράσταση το ένδικο αυτό μέσο μπορεί να ασκηθεί και από δικαστικό συμπαραστάτη. Αν εκείνος που καταδικάστηκε βρίσκεται, με βάση τη μνημονευόμενη στην απόφαση σχετική κρίση του δικαστηρίου που τον καταδίκασε, σε **διανοητική κατάσταση** που δεν του επιτρέπει να αντιληφθεί το συμφέρον του και δεν έχει κηρυχθεί ακόμα σε κατάσταση δικαστικής συμπαράστασης, το ένδικο μέσο μπορεί να ασκηθεί, εκτός από συνήγορο, και από ανιόντα, σύζυγο ή συνδεδεμένο με σύμφωνο συμβίωσης ή κατιόντα ή συγγενή εξ αίματος σε πλάγια γραμμή έως δεύτερου βαθμού. 3. Εναντίον του ίδιου βουλεύματος ή της ίδιας απόφασης, δεν μπορεί ποτέ να ασκηθεί για δεύτερη φορά το ίδιο ένδικο μέσο, που έχει κριθεί.

***Σχόλιο:** Όπως έχει αναφερθεί και νωρίτερα, η χρήση της λέξης «διανοητική» χρειάζεται να αντικατασταθεί με τη λέξη «νοητική».*

Άρθρο 555 - Υποχρεωτική αναβολή της εκτέλεσης

1. Η εκτέλεση της στερητικής της ελευθερίας ποινής αναβάλλεται, αν ο καταδικασθείς παρουσίασε μετά την καταδίκη του **ψυχική ή διανοητική διαταραχή** τέτοιας έντασης, ώστε να μην έχει συνείδηση της εκτελούμενης ποινής. Ταυτόχρονα διατάσσεται η νοσηλεία του σε δημόσιο ψυχιατρικό ή γενικό νοσοκομείο. Το άρθρο 70 ΠΚ εφαρμόζεται αναλόγως. Μετά την ολοκλήρωση της θεραπείας ο καταδικασθείς εκτίει την ποινή του, από την οποία αφαιρείται ο χρόνος νοσηλείας του. 2. Την κατά την προηγούμενη παράγραφο αναβολή διατάσσει ύστερα από αίτηση του καταδίκου ή του εισαγγελέα το δικαστήριο που

εξέδωσε την απόφαση. Σε περίπτωση περισσότερων αποφάσεων διάφορων δικαστηρίων την αναβολή διατάσσει το κατά το άρθρο 551 αρμόδιο δικαστήριο. 3. Στην περίπτωση του άρθρου τούτου ο εισαγγελέας που έχει την επιμέλεια της εκτέλεσης οφείλει να διατάξει προηγουμένως την εξέταση του καταδίκου από δύο γιατρούς, αν είναι δυνατό ειδικούς.

Σχόλιο: Όπως έχει ειπωθεί πολλές φορές μέχρι τώρα, η χρήση της λέξης «διανοητική» είναι λανθασμένη και πρέπει να αντικατασταθεί με τη λέξη «νοητική». Ως προς τη λέξη «διαταραχή», θα πρέπει να εξεταστεί το πλαίσιο στο οποίο εισάγεται και στο κατά πόσο μπορεί η «διαταραχή» να αντικατασταθεί από τη λέξη «αναπηρία».

ΚΩΔΙΚΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ' - ΔΙΑΔΙΚΟΙ

Άρθρο 64

1. Όσοι είναι **ανίκανοι** να παρίστανται στο δικαστήριο με το δικό τους όνομα εκπροσωπούνται από τους νόμιμους αντιπροσώπους τους.

Σχόλιο: Η έννοια «ανίκανος» είναι μια αρνητικά φορτισμένη έννοια. Ακόμα και αν δεν αναφέρεται σε ένα άτομο με αναπηρία το να πεις ένα άτομο ανίκανο είναι προσβλητικό. Θα μπορούσε να αντικατασταθεί να αναδιατυπωθεί ως εξής: «όσοι δεν μπορούν να....».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΕ' - ΔΙΚΟΓΡΑΦΑ

Άρθρο 127

2. Αν η επίδοση γίνεται στο νόμιμο αντιπρόσωπο περισσότερων **ανίκανων** προσώπων ή στον αντίκλητο περισσότερων, αρκεί να του παραδοθεί ένα μόνο αντίγραφο ή πρωτότυπο του εγγράφου που πρέπει να επιδοθεί.

Σχόλιο: Και σε αυτό το άρθρο ισχύει η ίδια προβληματική σχετικά με τη χρήση της λέξης «ανίκανος»

ΤΙΤΛΟΣ VII - ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΩΝ

Άρθρο 415

2. Αν ο διάδικος είναι πρόσωπο **ανίκανο** να παρίσταται στο δικαστήριο, μπορεί κατά την κρίση του δικαστηρίου να εξεταστεί είτε εκείνος που τελεί υπό επιμέλεια, εκτός αν δεν έχει συνείδηση των πράξεων του ή αν δεν συμπλήρωσε το δέκατο τέταρτο έτος της ηλικίας του, είτε ο νόμιμος αντιπρόσωπός του είτε και οι δύο.

Σχόλιο: Και σε αυτό το άρθρο ισχύει η ίδια προβληματική σχετικά με τη χρήση της λέξης «ανίκανος»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε' - ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΟ ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟ

Άρθρο 253

1. Αν μάρτυρας ή πραγματογνώμονας ή κάποιος από τους διαδίκους ή τους νόμιμους αντιπροσώπους τους που παρίστανται στη Συζήτηση ή την επιχείρηση διαδικαστικής πράξης είναι **κουφός, άλαλος ή κωφάλαλος**, η συνεννόηση μαζί του γίνεται ως εξής: οι ερωτήσεις και οι τυχόν παρατηρήσεις υποβάλλονται προς τον **κουφό** εγγράφως και οι απαντήσεις δίνονται προφορικά. Προς τον άλαλο οι ερωτήσεις και οι παρατηρήσεις υποβάλλονται προφορικά και αυτός απαντά εγγράφως. Προς τον **κωφάλαλο** οι ερωτήσεις και οι παρατηρήσεις υποβάλλονται εγγράφως και εγγράφως επίσης απαντά αυτός.

Οι γραπτές ερωτήσεις, παρατηρήσεις και απαντήσεις καταχωρίζονται στα Πρακτικά ή στην έκθεση.

2. Αν ο **κουφός, ο άλαλος ή ο κωφάλαλος δεν ξέρει να διαβάζει και να γράφει**, ο δικαστής διορίζει έναν ή δύο διερμηνείς, που εκλέγονται κατά προτίμηση ανάμεσα στα πρόσωπα που είναι συνηθισμένα να συνεννοούνται μαζί του.

Σχόλιο: Η χρήση της λέξης «κουφός» είναι λανθασμένη και ειδικότερα σε ένα τέτοιο κείμενο. Πρέπει να αντικατασταθεί με τη λέξη «κωφός» που είναι και ο σωστός όρος.

Επίσης, ο όρος «άλαλος» είναι ένας απαρχαιωμένος και υποτιμητικός όρος για να για να αναφερθούμε σε ένα άτομο που δεν χρησιμοποιεί την προφορική ομιλία και προφανώς δεν συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Για το λόγο αυτό πρέπει να αντικατασταθεί από το ακόλουθο «για τα άτομα με αναπηρία λόγου».

Τέλος, και ο όρος κωφάλαλος είναι λανθασμένος. Συγκεκριμένα, είναι ένας αναχρονιστικός και υποτιμητικός όρος για την κοινότητα των κωφών. Το συμπέρασμα ότι ένα κωφό άτομο είναι και «άλαλο» είναι μια λανθασμένη ενέργεια. Στα κωφά άτομα όπως και στους βαρήκοους οι φωνητικές τους χορδές είναι λειτουργικές αλλά λόγω του της ακουστικής τους αναπηρίας δεν μπορούν να ακούσουν και να διαμορφώσουν την φωνή τους. Ούτως ή άλλως μπορούν και επικοινωνούν μέσα από τη χρήση της νοηματικής γλώσσας ή μέσω άλλων μεθόδων επικοινωνίας κάτι που στην ουσία δεν τους κάνει «άλαλους».

Άρθρο 408

5. Αν ο **μάρτυρας δεν έχει χέρια**, επαναλαμβάνει τον όρκο που διαβάζει ο δικαστής.

Σχόλιο: Η πρόταση «ο μάρτυρας δεν έχει χέρια» δεν συνάδει με την δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Επίσης, ο τρόπος που είναι διατυπωμένος δείχνει ότι γίνεται επίκληση στην αρτιμέλεια (ableism) του ατόμου. Για το λόγο αυτό χρειάζεται να αντικατασταθεί με το εξής: «που έχει αναπηρία στα άνω άκρα».

6. **Κουφοί, άλαλοι και κωφάλαλοι** ορκίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 253.

Σχόλιο: Η χρήση της λέξης «κουφός» είναι λανθασμένη και ειδικότερα σε ένα τέτοιο κείμενο. Πρέπει να αντικατασταθεί με τη λέξη «κωφός» που είναι και ο σωστός όρος.

Επίσης, ο όρος «άλαλος» είναι ένας απαρχαιωμένος και υποτιμητικός όρος για να για να αναφερθούμε σε ένα άτομο που δεν χρησιμοποιεί την προφορική ομιλία και προφανώς δεν συνάδει με τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας. Για το λόγο αυτό πρέπει να αντικατασταθεί από το ακόλουθο «για τα άτομα με αναπηρία λόγου». Τέλος, και ο όρος κωφάλαλος είναι λανθασμένος. Συγκεκριμένα, είναι ένας αναχρονιστικός και υποτιμητικός όρος για την κοινότητα των κωφών. Το συμπέρασμα ότι ένα κωφό άτομο είναι και «άλαλο» είναι μια λανθασμένη ενέργεια. Στα κωφά άτομα όπως και στους βαρήκοους οι φωνητικές τους χορδές είναι λειτουργικές αλλά λόγω του της ακουστικής τους αναπηρίας δεν μπορούν να ακούσουν και να διαμορφώσουν την φωνή τους. Ούτως ή άλλως μπορούν και επικοινωνούν μέσα από τη χρήση της νοηματικής γλώσσας ή μέσω άλλων μεθόδων επικοινωνίας κάτι που στην ουσία δεν τους κάνει «άλαλους».

ΤΙΤΛΟΣ V - ΜΑΡΤΥΡΕΣ

Άρθρο 399

Δεν εξετάζονται ως μάρτυρες 1) οι κληρικοί για όσα έμαθαν κατά την εξομολόγηση, 2) πρόσωπα τα οποία όταν έγινε το πραγματικό γεγονός που πρέπει να αποδειχθεί δεν είχαν το αισθητήριο για να το αντιληφθούν ή δεν έχουν ικανότητα να ανακοινώσουν αυτό που αντιλήφθηκαν,"3) πρόσωπα που, όταν έγινε το πραγματικό γεγονός που πρέπει να αποδειχθεί, βρίσκονταν σε κατάσταση **ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής** που περιόριζε αποφασιστικά τη λειτουργία της κρίσης και της βούλησης τους ή που βρίσκονται σε μία τέτοια κατάσταση, όταν πρόκειται να εξετασθούν.

Σχόλιο: Όπως έχει ειπωθεί πολλές φορές μέχρι τώρα, η χρήση της λέξης «διανοητική» είναι λανθασμένη και πρέπει να αντικατασταθεί με τη λέξη «νοητική».

Ως προς τη λέξη «διαταραχή», θα πρέπει να εξεταστεί το πλαίσιο στο οποίο εισάγεται και στο κατά πόσο μπορεί η «διαταραχή» να αντικατασταθεί από τη λέξη «αναπηρία».